

Uskonto suomalaisissa puoluelehdissä

Tiia Jokiranta
Uskontotieteen maisterintutkielma
Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Uskontotieteen laitos
Tekijä – Författare Tiia Jokiranta		
Työn nimi – Arbetets titel Uskonto suomalaisissa puoluelehdissä		
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede		
Työn laji – Arbetets art Maisterintutkielma	Aika – Datum Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal 68
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielman tavoitteena on selvittää uskonnon näkymistä kolmen suomalaisen puolueen pää-äänenkannattajina toimivissa puoluelehdissä. Tutkielma linkittyy uskontososiologiseen keskusteluun mediasta ja uskonnon paikasta mediayhteiskunnassa ja kahden tutkimuskysymyksen avulla on tarkoitus saada mahdollisimman kattava kuva puoluelehtien sisällöstä ja vastaus tutkielman tavoitteeseen. Tutkimuskysymykset ovat: 1. Minkälaista uskontoon liittyvää sisältöä on suomalaisissa puoluelehdissä? ja 2. Millaisena puoluelehdet kuvaavat Suomen uskonnollista kenttää?</p> <p>Tutkielman aineistona on Sosialidemokraattisen puolueen <i>Demokraatti</i>, Kokoomuksen <i>Nyky päivä</i> ja Keskustan <i>Suomenmaa</i> -lehtien vuosikertojen 2018 uskontoon liittyvä sisältö. Vuosikerrat sisältävät yhteensä 108 numeroa, joista 74:ssä käsitellään uskontoa. Tarkasteluun otettiin mukaan kaikki pääkirjoitukset, haastattelut, reportaasit, artikkelit, kolumnit, pakinat, mielipidekirjoitukset sekä esimerkiksi tietovisakysymykset, jotka sisältävät jotakin uskontoihin liittyvää ainesta. Analyysiyksiköitä aineistossa on yhteensä 131. Tutkimusmetodina on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, minkä lisäksi analyysissa käydään keskustelua aikaisemman uskonnon ja median tutkimuksen kanssa sekä mietitään muun muassa mediatisaatio-teorian istumista puoluelehtiin.</p> <p>Aineisto on jaettu kahdeksaan alateemaan, joista neljä kuuluu valtakirkon teemakokonaisuuteen ja neljä vähemmistöihin. Juttumäärällisesti eniten uskonnosta kirjoittaa aineiston perusteella keskustalainen <i>Suomenmaa</i>, josta löytyy lähes yhtä paljon uskontoon liittyviä juttuja kuin <i>Demokraatista</i> ja <i>Nyky päivästä</i> yhteensä. Aineiston perusteella puoluelehdet kirjoittavat selkeästi eniten evankelis-luterilaisesta valtakirkosta, minkä lisäksi muut vähemmistöt ovat esillä satunnaisesti. Valtakirkkoon liittyvässä kirjoittelussa näkyvyyttä saavat muun muassa puolueiden uskontosuhteet, kirkon työntekijät, kirkon jäsenyys ja vuoden 2018 kirkolliset vaalit. Vähemmistöjen kohdalla aineistosta nousee esille muun muassa islamiin sekä katoliseen ja ortodoksiseen kirkkoon liittyvät poliittiset kysymykset sekä esimerkiksi islamin ja terrorismin välille muodostunut ja mediassa muutoinkin nähtävissä oleva näiden välinen syy-seuraussuhde.</p> <p>Evankelis-luterilaisen kirkon hallitsevuuden lisäksi aineistosta käy ilmi, että puoluelehdissä uskontoa käsitellään usein politiikan kautta. Esimerkiksi kirkon työntekijöiden haastatteluissa pyritään tuomaan esille myös haastateltavan suhde puolueeseen. Uskontososiologian yksi perusdiskurssi on ollut uskonnon tuleminen entistä näkyvämmäksi ilmiöksi mediassa ja yhteiskunnassa. Aineiston perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että uskonto ei ole puoluelehdissä erityisen näkyvä ilmiö. Uskonnolliset juhlat eivät kasvattaneet juttumääriä, kuten perinteisesti mediassa on havaittu, eikä aineistossa myöskään esiinny viitteitä uskontojen poliittisen vaikutusvallan kasvuun. Sen sijaan aineiston perusteella voidaan sanoa, että poliittisen journalismin edustajina puoluelehdet näyttävät tarttuvan herkästi poliitikon uskonnolliseen vakaumukseen, kun siihen on mahdollisuus. Uskonnon mediatisaatio-teoria ei saa puoluelehdissä tukea väitteilleen.</p> <p>Suomen uskonnollisesta kentästä puoluelehdet antavat tilastoihin verrattuna osittain ristiriitaisen kuvan. Evankelis-luterilainen valtakirkko nousee selkeästi aineiston suurimmaksi teemaksi, mutta sen sijaan vähemmistöjen ja tilastojen kohdalla on eroavaisuuksia. Yksi aineiston merkittävimmistä havainnoista liittyy uskonnottomiin ja uskontokuntiin kuulumattomiin, joiden määrä Suomen uskonnollisessa kentässä on suuri, mutta näitä ei sen sijaan puoluelehtien juttutarjonnassa huomioida lainkaan.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Media, puoluelehdet, uskontososiologia, evankelis-luterilainen kirkko, uskonnolliset vähemmistöt		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkielman tausta, aihe ja merkitys	1
1.2. Aikaisempi puoluelehtiin liittyvä tutkimus	2
1.3. Tutkimuskysymykset	5
2. Aineisto ja metodi	6
2.1. Puoluelehdet aineistona	6
2.2. Metodi, toteutus ja aineiston teemat	10
3. Uskonto ja media	13
3.1. Uskontososiologia, media ja uskonnon mediatisaatio	13
3.2. Uskonnon ja median tutkimus	16
4. Yhteiskunnallinen viitekehys	19
4.1. Uskonto, valtio ja politiikka	19
4.2. Puolueet, uskonto ja puolueiden jäsenet	21
4.3. Puoluelehdet osana suomalaista yhteiskuntaa ja lehdistöä	24
4.4. Suomen uskonnollinen kenttä	26
5. Valtakirkko puoluelehdissä	28
5.1. Valtakirkkoa koskevat teemat	28
5.2. Kirkko, politiikka ja kirkon jäsenyys	29
5.3. Valtakirkko ja kristinusko yleisellä tasolla	34
5.4. Evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät	36
5.5. Arkipiispan vaalit	38
6. Vähemmistöt puoluelehdissä	42
6.1. Vähemmistöjä koskevat teemat	42
6.2. Herätysliikkeet, muinaisuskonnot, tarusto ja muut vähemmistöt	42
6.3. Islam	46
6.4. Katolinen kirkko	49
6.5. Ortodoksinen kirkko	50
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	52
7.1. Yhteenveto	52
7.2. Johtopäätökset	54
8. Lähde- ja kirjallisuusluettelo	60
8.1. Lähteet	60
8.2. Kirjallisuus	63

1. Johdanto

1.1. Tutkielman aihe ja merkitys

Toimittaja ja kirkolliskokousedustaja Pekka Niirasen mukaan suomalainen muodostaa käsityksensä esimerkiksi kirkosta pitkälti toimittajien ja median avulla. Kun suomalainen evankelis-luterilaisen kirkon jäsen käy jumalanpalveluksessa keskimäärin kerran tai kaksi vuodessa, voi kirkon tilannetta verrata Niirasen mukaan esimerkiksi Syyrian sisällissotaan. Sota ei kosketa suurinta osaa henkilökohtaisesti, mutta tilannetta kuitenkin seurataan mediasta. ”Vain se, mikä on mediassa, on olemassa.” Jos kyseinen väite pätee myös evankelis-luterilaisen kirkon kohdalla, on medianäkyvyys ja median kirkosta luoma kuva Niirasen mukaan tärkeää erityisesti kirkolle itselleen.¹ Länsimaissa onkin totuttu lukemaan uutisia erityisesti uskonnollisen elämän muuttumisesta; lapsia ei enää kasteta, kirkosta eroaminen lisääntyy ja kirkossa kävijöitä on ennistä harvemmassa.²

Brittiläisen pitkän linjan toimittajan ja anglikaanipappi Roger Roylen mukaan vastakainasettelu on yksi median suurimmista nautinnoista. Kristinuskon hän väittää levittävän mediassa pääosin niin sanotusti hyviä uutisia, mikä on ”viimeinen asia, jota uutistoimittaja haluaa”, koska hyvät uutiset eivät myy samaan tapaan kuin huonot uutiset. Lisäksi tarinat, jotka osoittavat uskonnon harjoittajat huonossa valossa tai tekopyhinä, ovat Roylen mukaan niin sanotusti aina hyviä uutisrehuja.³

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää uskontojen näkymistä kolmessa suomalaisessa puoluelehdessä. Uskonnolla tarkoitan tässä yhteydessä vakiintuneita uskontoperinteitä, mutta tarkasteluun sisältyvät myös esimerkiksi uushenkisyys tai niin sanotusti taikausko. Sosialidemokraattien *Demokraatti*, Kokoomuksen *Nykypäivä* ja Keskustan *Suomenmaa* ovat paitsi puolue- ja aikakauslehtiä, myös puolueidensa pää-äänenkannattajia⁴ ja näiden kolmen puoluelehden vuosikerrat 2018 toimivat tämän tutkielman aineistona.

Ylen Radio 1:n *Horisontti*-radio-ohjelmassa, jossa käsitellään uskontojen ja kirkkojen ajankohtaisia kuulumisia niin Suomesta kuin ulkomailta, kolme toimittajaa kertoivat ”Uskontojen uutisvuosi 2018” -jaksossa mieleenpainuvimmista uskontoaiheista vuodelta 2018.⁵

¹ Niiranen 2013, 61.

² Salomäki 2019, 102.

³ Royle 2013, 158.

⁴ Pää-äänenkannattajalla tarkoitetaan yleensä sanoma- tai aikakauslehteä, joka on ilmoittanut sitoutuvansa kannattamaan jotakin liikettä tai puoluetta.

⁵ Vieraina ohjelmassa olivat Anna-Stina Nykänen *Helsingin Sanomista*, Kari Pyrhönen *MTV*:stä sekä Topias Haikala *Kirkko ja Kaupunki* -lehdestä. Horisontin jakson toimittivat Anna Patronen ja Samuli Suonpää. (Horisontti 2018).

Toimittajat nostivat esille muun muassa Helsingin uudeksi piispaksi valitun Teemu Laajasalon ja hänen rahankäyttönsä, seurakuntavaalit, kirkolliskokousedustajien kirjeet piispoille liittyen naispappeuteen, piispojen vaihtumiset (arkkipiispa sekä Oulun ja Espoon piispat) ja katolisen kirkon sisällä tapahtuneet hyväksikäyttötapaukset.⁶ Näkyivätkö nämä samat toimittajien nostamat aihepiirit mahdollisesti myös puoluelehdissä? Kiinnostivatko piispan vaihdokset tai seurakuntavaalit? Jos seurakuntavaalit kiinnostivat, miten puoluelehdissä näistä kirjoitettiin, kun mediassa seurakuntavaaleja käsitellään yleensä lähes yksinomaan kirkon omasta kontekstista käsin?⁷

Väitöskirjatutkija Sini Ruohosen mukaan puoluesidonnaisella journalismilla on ollut Suomessa vahva jalansija, mutta varsinainen ”kulta-aika” alkaa olla ohitse.⁸ Saman toteaa myös *Keskisuomalaisen* päätoimittaja Pekka Mervola, jonka mukaan puoluelehtien aika on ohi ja ”hautaa on kaivettu” jo 1980-luvulta asti.⁹ Jos puoluelehdet ovat häviämässä, on nyt otollinen aika tutkia, mitä lehdet pitävät sisällään. Ruohosen ja Mervolan toteamukset puoluelehtien nykytilasta näkyvät myös puoluelehtitutkimuksessa, mikä on ollut nykypäivänä melko marginaalista. Miksi puoluelehdet eivät ole kiinnostaneet tutkimusaineistona samaan tapaan kuin esimerkiksi sanomalehdet? Puoluelehtiä ei ole myöskään aikaisemmin tutkittu laajemmin uskontojen näkökulmaa silmällä pitäen, minkä vuoksi tämän tutkielman aihe on uskontotieteellisesti merkityksellinen. Nyt on hyvä hetki tutkia puoluelehtiä, kun ne vielä ovat osa suomalaista lehdistöä. Tällä tutkielmalla täydennän nyt tutkimuskentässä olevaa aukkoa omalla tieteenalallani.

Uskonnon on sanottu olevan usein poliittisen kiistan keskipisteenä ja puolueiden käyttävän uskontoa sosiaalisten, poliittisten ja symbolisten rajojen vetämiseen, minkä vuoksi aihepiiri herättää monenlaisia kysymyksiä.¹⁰ Onko uskonto puoluelehdissä poliittisten kiistojen keskipisteessä? Miten puolueiden omat näkökannat ja suhde uskontoon näkyvät puoluelehdissä? Aiemmin esitetyt Roger Roynlen huomiot liittyen vastakkaisasetteluun ovat peräisin brittimediasta, mutta istuvatko hänen huomionsa suomalaisiin puoluelehtiin?

1.2. Aikaisempi puoluelehtiin liittyvä tutkimus

Kuten aiemmin on jo todettu, on puoluelehtiin liittyvän tutkimuksen niin sanottua kulta-aikaa ollut selkeästi 1900-luku. Tässä luvussa esittelen lyhyesti aikaisempaa puoluelehtitutkimusta ja

⁶ Horisontti 2018.

⁷ Wass, Hiilamo & Gävert 2018.

⁸ Ruohonen 2019.

⁹ Mervola 2019.

¹⁰ Repstad 2019, 56.

pyrin tuomaan esille erityisesti puoluelehtiin liittyvän tutkimuksen monialaisuuden ja sen, että puoluelehtien tutkimuksen aihepiirit voivat olla hyvin monenlaisia. Suurin osa puoluelehtitutkimuksista on liittynyt Suomen poliittisiin kysymyksiin, mutta tässä yhteydessä esittelen myös marginaalissa olevia valtakirkkoon liittyviä tutkimuksia, joita pidän tämän tutkielman kannalta relevantteina.¹¹

Erkki Teikarin tiedotustutkimuksen väitöstutkimus (1973) ”*Suomen oikeistoradikaalinen lehdistö vuosina 1930–1944*” pyrki luomaan katsauksen Suomen oikeistoradikaaliseen lehdistön osaan. Oikeistoradikaalisina lehtinä Teikari piti niitä, joiden ideologia sisälsi fasistisia tai kansallissosialistisia piirteitä. Tällaisia lehtiä olivat esimerkiksi Lapuan liikkeen lehdet *Ajan Sana* ja *Aktivisti* sekä Isänmaallisen kansanliikkeen lehdet *Ajan suunta* ja *Hämeen Sanomat*.¹² Tutkimus osoitti, että oikeistoradikaalinen lehdistö ei koskaan saavuttanut varsinaista läpimurtoa, koska lehtiyrityksiä saatettiin liikkeelle varsin runsaasti eikä mikään lehdistä pystynyt vakiinnuttamaan asemaansa. Lisäksi lehtien journalistinen taso oli varsin heikko. Kirjoittajina lehdissä toimivat liikkeiden ja ryhmien johtajat ja toimittaminen tapahtuivat sivutyönä. Lehtien teksti oli myös vaikeaselkoista, eikä lehtien sisältö vakuuttanut liikkeiden ulkopuolista lukijakuntaa.¹³ Teikarin väitöstutkimus on hyvä osoitus siitä, miten puolepoliittiset lehdet ovat ajansaatossa muuttuneet ja nykyiset pää-äänenkannattajat vakiinnuttaneet asemansa nykyisin ilmestyvinä aikakauslehtinä.

Raimo Salokangas tutki väitöstutkimuksessaan (1982) ”*Puolueen aseet: maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916*” ensimmäisiä vuonna 1906 perustettuja ja sittemmin maalaisliittolaisiksi tulleita sanomalehtiä. Maalaisliittolaisia lehtiä olivat muun muassa *Ilkka*, *Savon Sanomat* ja *Maakansa*.¹⁴ Lehdet perustettiin levittämään poliittista aatetta, ei ansaintamielessä. Jokaiselle lehdelle muodostui maalaisliittolainen sisäpiiri, johon kuului suurin osa lehden hallintoelimien jäsenistä ja esimerkiksi päätoimittaja. Sisäpiirin tärkein tehtävä oli lehden ilmestymisedellytyksistä huolehtiminen. Lehtimarkkinat olivat autonomian ajan lopun Suomessa laajenemassa, mikä tarkoitti sitä, että kaikille lehdille löytyi oman lukijansa. Lehtien poliittisuus oli avuksi tilaajakunnan suosioon pääsemisessä.¹⁵ Salokankaan väitöstutkimus on tämän tutkielman kannalta huomionarvoinen erityisesti siksi, että tutkimuskohteena ollut *Maakansa*-lehti ilmestyy

¹¹ Tutkielman kannalta tärkeistä uskonnon ja median tutkimuksista ja työn teoreettisesta viitekehystä kerron tarkemmin luvussa 3.

¹² Teikari 1973, 1–18.

¹³ Teikari 1973, 114–115.

¹⁴ Salokangas 1982, 23–24.

¹⁵ Salokangas 1982, 272–275.

nykyisin nimellä *Suomenmaa*. Tutkimus tuokin esille sekä lehden historiaa, että sen kokemia muutoksia.

Aimo Ruususen journalistiikan väitöstutkimus (2008) ”*Todeksi uskottua – Kansandemokraattinen Neuvostoliitto-journalismi rajapinnan tulkkina vuosina 1964–1973*” pyrki selvittämään kansandemokraattisen lehdistön työtä ja suhteita Neuvostoliittoon kylmän sodan aikana. ”Kansandemokraattisella” Ruusunen tarkoittaa Suomen Kansan Demokraattisen Liiton, Suomen Kommunistisen Puolueen ja niiden kanssa läheisessä yhteistyössä olleita poliittisia järjestöjä. Tutkimuksessa aineisto oli jaoteltu neljään teemaan, joita olivat Neuvostoliiton puolue- ja valtiojohtaja Nikita Hruštšovin erottaminen (1964), Tšekkoslovakian tapahtumat (1968), Leninin syntymän 100-vuotisjuhlat (1970) sekä mielipiteen- ja uskonnonvapauden liittyvät kysymykset. Viimeiseen teemaan liittyvissä kirjoituksissa kävi ilmi kansandemokraattisen lehdistön halu samaistaa uskonnollinen toiminta neuvostovastaisuuteen. Tutkimus osoitti, että Neuvostoliiton tapahtumista kirjoittaminen tapahtui ”ideologisia, sosialismin voittokulkua korostavia ja marxismi-leninisin perusoppeihin nojaavia argumentteja käyttäen”.¹⁶

Jari Leinonen tutki käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielmassaan (1983) ”*Suomen Sosialidemokraatin kirkkoa ja uskontoa koskevat artikkelit 1918–1939: Lehdistötutkimus Suomen sosialidemokraatin suhtautumisesta kirkkoon ja uskuntoon kansalaissodasta talvisotaan*” *Suomen Sosialidemokraatti* -lehden artikkeleita, jotka käsittelivät uskontoa tai kirkkoa. Hän pyrki selvittämään lehden ja sosialidemokraattisen puolueen suhtautumista kirkkoon ja uskuntoon kirkollisen ja sisäpoliittisen tilanteen valossa vuosina 1918–1939. Työssä kävi ilmi, että ennen vuoden 1923 uskonnonvapauslakia artikkeleissa pyrittiin sanoutumaan irti kirkon holhouksesta. Kirkko nähtiin osana yhteiskuntaa, mutta sitä pidettiin erityisesti yhteiskunnan porvarillisena osana. Kirkkoa arvosteltiin puolueellisuudesta ja puolueessa vaadittiin kirkon ja valtion erottamista toisistaan sekä tunnustuksellisen uskonnonopetuksen lopettamista. Artikkeleissa kuitenkin korostettiin sitä, ettei työväki suhtautunut vihamielisesti itse uskuntoon, vaan poliittisesti yksipuoliseen kirkkoon.¹⁷ Leinosen tutkielma on hyvä esimerkki siitä, millaista uskuntoon ja valtakirkkoon liittyvää sisältöä tietyssä puoluelehdessä on ollut lähes 100 vuotta sitten. Tämän tutkielman yhtenä lähteenä on *Suomen Sosialidemokraatti* -lehden jatkaja, *Demokraatti*, minkä vuoksi on mielenkiintoista huomata, onko lehdessä mahdollisesti edelleen havaittavissa Leinosen tekemiä havaintoja liittyen puolueen suhtautumisesta kirkkoon.

Annika Koistinen tutki kirkkososiologian pro gradu -tutkielmassaan (2018) ”*Kirkko, puolueet ja yhteisövero: Puolueiden suhtautuminen kirkon osuuteen yhteisöverosta vuosina*

¹⁶ Ruusunen 2008, 263–270.

¹⁷ Leinonen 1983, tiivistelmä.

2003–2013” Suomen istuvien puolueiden näkemyksiä evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon osuudesta yhteisöveroon sekä uskonnollisten yhdyskuntien valtionavustukseen. Puoluelehtien aihepiiriä koskevat kirjoitukset olivat osana laajempaa aineistokokonaisuutta.¹⁸ Tutkielmassa kävi ilmi, että Kokoomus, KD, Keskusta ja Perussuomalaiset suhtautuivat kirkkoon ja kirkon asemaan myötämielisesti, SDP:n ja RKP:n kanta vaihteli ja Vihreä Liitto ja Vasemmistoliitto olivat kirkon ja valtion lopullisen erottamisen kannalla.¹⁹

Puoluelehtitutkimus on liittynyt paitsi poliittisiin myös ajankohtaisiin kysymyksiin. Uskonnon näkymistä puoluelehdissä on kuitenkin pitkälti tutkittu ja tarkasteltu vain evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittyvien kysymyksien kautta. Tämä tutkielma paikkaa tässä kohtaa tutkimusta olevaa aukkoa ja tuo esille evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittyvien juttujen lisäksi myös muiden uskontojen ja vähemmistöjen esiintyvyyttä puoluelehdissä.

1.3. Tutkimuskysymykset

Tutkielma linkittyy uskontososiologiseen keskusteluun mediasta ja uskonnon paikasta media-yhteiskunnassa. Tässä tutkielmassa tavoitteena on selvittää laadullisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla uskonnon näkymistä kolmen suomalaisen puolueen pää-äänenkannattajana toimivissa puoluelehdissä. Tutkimuskysymyksien avulla on tarkoitus saada mahdollisimman kattava kuvaus paitsi puoluelehdistä myös vastaus edellä esitettyyn tutkielman tavoitteeseen.

Tutkimuskysymykset ovat määrittäneet aikaisempaa uskonnon ja median tutkimusta silmällä pitäen. Myöhemmin luvussa 3.2. esiteltävien tutkimuksien kanssa käydään keskustelua ja nämä tutkimukset vievät sitä kautta analyysia eteenpäin. Varsinaisia tutkimuskysymyksiä on kaksi ja ne ovat: 1. Minkälaista uskontoon liittyvää sisältöä on suomalaisissa puoluelehdissä? ja 2. Millaisena puoluelehdet kuvaavat Suomen uskonnollista kenttää? Varsinaisten tutkimuskysymyksien lisäksi kahta aineistosta noussutta teemaa verrataan aikaisempaan tutkimukseen, joissa tarkastelun kohteena ovat olleet suomalaiset sanomalehdet.

¹⁸ Koistinen 2018, 29–32.

¹⁹ Koistinen 2018, 63.

2. Aineisto ja metodi

2.1. Puoluelehdet aineistona

Tämän tutkielman aineistona on kolmen suomalaisen puoluelehden, *Demokraatin*, *Nykypäivän* ja *Suomenmaan*, näköislehtien vuosikertojen 2018 uskontoa käsittelevä sisältö.²⁰ Valitut lehdet analysoitiin ja luettiin kokonaisuudessaan kannesta kanteen, eikä aineistoksi näin ollen valikoitunut pelkästään niin sanottu uutistarjonta, kuten on ollut perinteisesti tapana uskonnon ja median tutkimuksessa.²¹ Aineisto koostui kaikkiaan 108:sta numerosta, joista 74:ssä löytyi jotakin uskontoon liittyvää tai uskontoa jollakin tapaa käsittelevää sisältöä. Tarkasteluun otettiin mukaan kaikki pääkirjoitukset, haastattelut, reportaasit, artikkelit, kolumnit, pakinat, mielipidekirjoitukset, yksittäiset maininnat sekä tietovisakysymykset, jotka sisälsivät jotakin uskontoihin liittyvää ainesta. Jokainen juttu, maininta ja esimerkiksi yksittäinen tietovisakysymys luettiin tässä tutkielmassa omaksi analyysiyksikökseen analyysin helpottamiseksi.

TAULUKKO 1. AINEISTON JUTTUTYYPIT LEHTIKOHTAISESTI.

Tyyppi	Demokraatti	Nykypäivä	Suomenmaa
Artikkeli	20	12	24
Tietovisakysymys	9	2	16
Haastattelu	5	3	10
Mielipidekirjoitus	3	0	3
Reportaasi	0	2	3
Kolumni	3	2	0
Pääkirjoitus	0	0	2
Pakina	0	0	3
Muut	6	0	3
Yhteensä	46	21	64

Taulukossa 1. on esitetty aineiston juttutyypin jakaantuminen lehtien kesken. Kaikista lehdistä löytyi analyysiyksiköitä yhteensä 131 ja eniten sisältöä oli artikkeleissa, haastatteluissa ja tietovisakysymyksissä. Mielipidekirjoituksissa, reportaaseissa ja kolumneissa uskonnoista kirjoitettiin muutamia kertoja. Näiden lisäksi uskontoon liittyvää sisältöä oli kahdessa

²⁰ Aikarajaus vuoteen 2018 perustui tutkielman aloituksen ajankohtaan, jolloin kalenterivuosi 2019 oli vielä kesken ja halusin kuitenkin rajata aineiston nimenomaan yhteen kokonaiseen kalenterivuoteen.

²¹ Taira 2014, 2.

pääkirjoituksessa ja kolmessa pakinassa. Nämä kaikki edellä esiteltyt juttutyypit ovat tämän tutkielman aineistona. Pidän tärkeänä sitä, että tarkasteltavana on mahdollisimman monipuolinen ja montaa eri juttutyyppeä sisältävä aineisto, minkä avulla saadaan mahdollisimman laaja katsaus puoluelehtien sisältöön. Taulukossa viimeisenä esiteltyyn muut-juttutyyppeihin kuuluivat sellaiset jutut, jotka eivät edustaneet mitään vakiintunutta juttutyyppeä ja nämä on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.²²

Koska aineistossa oli mukana myös mielipidekirjoitukset, pakinat ja kolumnit, tuli aineistoa tarkastellessa huomioida lähdekritiikki. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ole tarkoitus keskittyä sinänsä asioiden oikeellisuuteen tai varsinaiseen retoriikan käyttöön, vaan tarkastelun kohteena on niin sanotusti suurempi kokonaiskuva. Erityisesti mielipidekirjoitusten kohdalla tuli huomioida se, ettei kirjoittajan näkemys vastaa (välttämättä) puolueen näkökantaa tai anna asiasta sellaista kuvaa, joka olisi esimerkiksi puolueen linjan mukainen tai muutenkaan sisältöään oikeellinen tai paikkaansa pitävä. Aineiston perusteella ei voitu myöskään tehdä varsinaisia yleistyksiä puolueisiin tai puoluepoliittiseen journalismiin liittyen.

Tutkittavat lehdet valikoituivat aineistoksi puoluekentän oikeisto-vasemmisto -akselin mukaisesti siten, että yksi lehti edustaa oikeaa, yksi keskikohtaa ja yksi vasenta. Valinta kohdistui juuri näihin puolueisiin niiden suuruuden, pitkän historian ja vakiintuneen aseman perusteella. Lisäksi vuonna 2018 Yleisradion teettämän kannatusmittauksen mukaan Suomen kolme suurinta puoluetta olivat SDP, Kokoomus ja Keskusta.²³ Pidän sen hetkisen kolmen suuren puolueen puoluelehtien tarkastelua mielekkäänä ja perusteltuna valintana. Seuraavaksi esittelen lyhyesti aineistona olevien puoluelehtien historiaa, toimittajakuntaa ja arvomaailmaa.

Demokraatti on vuonna 1895 perustetun *Työmies*-lehden jatkaja ja Suomen Sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattaja. Aiemmin lehti on tunnettu myös nimillä *Suomen Sosialidemokraatti*, *Demari* ja *Uutispäivä Demari*. Nykyinen nimi, *Demokraatti*, on otettu käyttöön vuonna 2012.²⁴ Lehtityypiltään *Demokraatti* on aikakauslehti ja kustantajana toimii Kustannus Oy Demokraatti. Tarkasteluajanjaksona vuonna 2018 *Demokraatti* ilmestyi joka viikon torstai ja vuodesta 2019 lähtien kahden viikon välein. Vuoden 2018 vuosikerta sisälsi 48 numeroa, joista 36 sisälsi uskontoon liittyvää sisältöä.

²² Tällaisia juttuja olivat esimerkiksi kirkolliset kuolinilmoitukset, mainokset ja muut ilmoitukset.

²³ Tikkala 2018.

²⁴ Uutispäivä Demarista Demokraatti 2012.

Vuonna 2018 *Demokraatin* päätoimittajana toimi Mikko Salmi.²⁵ Salmi lopetti päätoimittajantehtävässään kevättalvella 2019 siirryttyään Oulun kaupungin viestintäjohtajaksi.²⁶ Nykyisin päätoimittajana toimii Rane Aunimo. *Demokraatilla* on päätoimittajan lisäksi erikseen nimetyt toimittajat muun muassa eduskuntaan, politiikkaan ja kulttuuriin ja yhteensä toimittajia on päätoimittajan lisäksi seitsemän. *Demokraatti* ilmoittaa verkkosivujensa mediakortissa verkko- ja printtituotteiden olevan mukana 130 000 lukuhetkessä viikoittain.²⁷ Vuonna 2014 painetun lehden levikki on ollut noin 11 000 kappaletta, mutta nykyään *Demokraatti* ei ole enää mukana levikkimäärien tarkastuksessa.²⁸

Sosiaalidemokraattinen puolue on arvoihin perustuva kansanliike ja puolueen pää-äänenkannattajana *Demokraatti* edustaa liikkeen arvoja. Sosialidemokratian perusarvoja ovat vapaus, tasa-arvo ja solidaarisuus. Vapauden avulla jokaisella ihmisellä on oikeus elää omaa elämäänsä ja tehdä omia valintojaan tuntematta pelkoa tai turvattomuutta. Aito vapaus edellyttää tasa-arvoa ja jokaisella ihmisellä on yhtenäinen itseisarvo. Epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa vapautta on vain voimakkailla. Solidaarisuus puolestaan on yhteisvastuuta ja yhteisöllisyyttä; ihmiset ovat riippuvaisia toisistaan ja vastuuta kanssaihmisistä ja ympäristöstä on kannettava. Puolue pyrkii toteuttamaan arvojaan ensisijaisesti demokratian, hyvinvointiyhteiskunnan ja yhteistyön kautta.²⁹

Nykypäivä on vuonna 1955 perustettu Kansallisen Kokoomuksen järjestöjulkaisu ja puolueen pää-äänenkannattaja. Lehti ilmestyy kerran kuukaudessa ja se on lehtityypiltään *Demokraatin* tapaan aikakauslehti. Vuoden 2018 vuosikerta sisälsi 12 numeroa, joista 11 sisälsi uskuntoon liittyvää sisältöä. *Nykypäivän* kustantajana toimii Kansalliskustannus Oy.³⁰ Päätoimittajana *Nykypäivässä* toimii Alberto Claramunt ja toimitukseen kuuluu lisäksi kaksi toimituspäällikköä sekä yhdeksän toimittajaa, joiden työnkuvaa tai vastuuaihepiiriä ei ole lehden verkkosivuilla erikseen mainittu.³¹ Levikki/painettujen lehtien määrä on +/- 17 200 kappaletta kuukaudessa.³²

Nykypäivä edustaa Kokoomuksen pää-äänenkannattajana kokoomuslaisia arvoja. Kansallinen Kokoomus on verkkosivuillaan esiteltyjen arvojen ja periaateohjelman mukaan

²⁵ Salmi tunnetaan päätoimittajan tehtävän lisäksi sosialidemokraattisen puolueen aktiivisena jäsenenä ja muusikkona, mutta myös pappina ja Oulun hiippakunnan emerituspiispa Samuel Salmen poikana. (Salmi *s.a.*).

²⁶ Demokraatin päätoimittaja Mikko Salmi on valittu Oulun kaupungin viestintäjohtajaksi 2019.

²⁷ Demokraatti Mediakortti 2020.

²⁸ Koskinen 2015; Virranta 2017.

²⁹ Sosialidemokratia *s.a.*

³⁰ Kansalliskustannus Oy tuottaa myös *Verkkouutiset*-verkkolehteä, jonka toimitus on *Nykypäivän* kanssa sama. (Verkkouutiset-verkkosivut *s.a.*).

³¹ Nykypäivä-verkkosivut *s.a.*

³² Lehtien määrä saatu sähköpostitse *Nykypäivän* toimituksen sihteeriltä Nelli Ketolalta 21.01.2020.

”moniarvoinen poliittinen liike”, jonka arvot perustuvat vapauteen, sivistykseen ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Kokoomus haluaa tarjota ihmisille laajat mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnassa ja maailmassa. Puolueessa luotetaan siihen, että ”ihminen kykenee tiedettä ja teknologiaa hyödyntäen oman edistystahtonsa ja kekseliäisyytensä avulla löytämään ratkaisut tuleviin haasteisiin ja välttämään haitallisia valintoja”. Usko ihmisten hyvyyteen, myötätuntoon ja empatiaan on vahva; Kokoomus haluaa rakentaa luottamusta ja ymmärrystä niin ihmisten kuin ihmisryhmienkin välille. Tulevaisuuteen kokoomuksessa suhtaudutaan myönteisellä uteliaisuudella ja optimistisesti.³³

Suomenmaa on vuonna 1908 perustetun *Maakansa*-lehden nykyinen ilmestymismuoto ja Suomen Keskustan pää-äänenkannattaja. Lehden nimi muuttui *Suomenmaaksi* vuonna 1965, kun Maalaisliitto muutti nimensä Keskusta-puolueeksi.³⁴ Lehtityypiltään *Suomenmaa* on *Demokraatin* ja *Nykypäivän* tapaan aikakauslehti.³⁵ Tarkasteluajanjaksona 2018 *Suomenmaa* ilmestyi kerran viikossa perjantaisin ja loppukesästä 2019 eteenpäin kerran kuukaudessa. Vuoden 2018 vuosikerta sisälsi 48 numeroa, joista 27 sisälsi uskuntoon liittyvää sisältöä. *Suomenmaan* päätoimittajana toimii Juha Määttä ja lehden kustantajana toimii Suomenmaan Kustannus Oy. Toimittajia *Suomenmaassa* on seitsemän ja *Nykypäivän* tapaan toimittajille ei ole verkkosivuille erikseen kirjattu erikoistumista tai omaa vastuualuetta. *Suomenmaan* levikki on vuoden 2020 mediakortin mukaan noin 12 000 kappaletta.³⁶

Keskusta on arvopuolue ja pää-äänenkannattajana *Suomenmaa* edustaa keskustalaisia arvoja. Vastuullinen vapaus kuvaa Keskustan verkkosivujen mukaan parhaiten Keskustan aatetta ja arvoja. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihminen on vastuussa itsestään, omista teoistaan ja valinnoistaan ennen kaikkea itselleen, mutta hän kuitenkin ottaa kaikessa huomioon myös toiset ja kantaa vastuun. Tärkeitä asioita Keskustalle ovat muun muassa inhimillisyys, oikeudenmukaisuus, yrittäjäyys ja tasa-arvo. Keskustassa korostetaan ihmisarvon tunnustavaa, ihmisten erilaisuuden hyväksyvää ja ihmisten yhteistyötä vaalivaa moniarvoisuutta sekä suvaitsevaisuutta.³⁷

Puoluelehdet ovat aineistona omanlaisensa, mutta myös yhtenäinen kokonaisuus. Kaikki aineistoksi valitut puoluelehdet ovat pitkään olleet osana suomalaista lehdistöä, ne ovat kaikki

³³ Arvot ja periaateohjelma *s.a.*

³⁴ Manninen 2013.

³⁵ *Suomenmaa* muuttui aikakauslehteksi vuoden 2016 alusta, kun vielä vuonna 2015 se ilmestyi sanomalehtenä. (Luodonpää 2018d.)

³⁶ Suomenmaa Mediakortti 2020.

³⁷ Arvot, missio, visio *s.a.*

aikakauslehtiä ja pitkän historian omaavien puolueiden pää-äänenkannattajia. Aineiston laajuuden avulla saadaan muodostettua hyvä kuva siitä, miten uskonto näkyy puoluelehdissä yhden kalenterivuoden aikana ja miten lehdet mahdollisesti eroavat toisistaan. Aineistosta odotan löytäväni paitsi vastaukset itse tutkimuskysymyksiin myös tässä vaiheessa heränneisiin itse lehtiin liittyviin lisäkysymyksiin. Yksi kysymys liittyy puolueiden arvomaailman näkymiseen lehdissä ja toinen Demokraatin päätoimittaja Mikko Salmen papputeen. Yksi ennako-oletukseni onkin, että *Demokraatissa* esiintyy uskontoon ja erityisesti evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittyviä juttuja juuri päätoimittajan tausta huomioon ottaen.

2.2. *Metodi, toteutus ja aineiston teemat*

Tutkielmani on laadullinen ja metodina toimii aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia ja sillä voidaan tarkastella mitä tahansa tekstimuotoon tuotettuja dokumentteja, tässä tapauksessa puoluelehtiä. Analyysimenetelmällä pyritään saamaan tutkitavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleinen kuvaus ja sen avulla aineisto saadaan järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten.³⁸ Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valikoitui metodiksi, koska lähdin työssä liikkeelle aineiston ehdoilla ja aineisto edellä. Aineistolähtöisyys sopii metodiksi erityisesti silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin asian olemuksesta.³⁹

Aikaisempi uskonnon ja median tutkimus määrittelee kuitenkin sitä, mitä tässä tutkielmassa tutkin ja nämä tutkimukset vievät työtä sitä kautta eteenpäin.⁴⁰ Lisäksi mietin myös muissa tutkimuksissa esiintynyttä mediatisaatio-teoriaa ja sen istumista puoluelehtiin.⁴¹ Käyn analyysissa keskustelua aiemman tutkimuksen kanssa, mutta mikään varsinainen teoria, kuten mediatisaatio-teoria, tai käsitejärjestelmä ei varsinaisesti ohjaa analyysin tekemistä.⁴² Koska puoluelehtien uskontoon liittyvää sisältöä ei ole aikaisemmin tutkittu, on aineistolähtöisen metodin käyttö perusteltua. Lisäksi etukäteen olisi ollut mahdotonta tietää, mitä aineisto tulee pitämään sisällään, joten aineistolähtöinen lähestymistapa oli myös tästä syystä mielekäs ja perusteltu valinta.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa edetään aineiston ehdoilla, eikä valmis teoria-pohja ole välttämätön. Analyysiyksiköt nousevat aineistosta vastaamaan tutkimusongelmaa ja

³⁸ Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.

³⁹ Eskola & Suoranta 1998, 15.

⁴⁰ Uskonnon ja median tutkimusta esitellään tarkemmin luvussa 3.2.

⁴¹ Mediatisaatio-teoriaa esitellään tarkemmin luvussa 3.1.

⁴² Teorian tai käsitejärjestelmän ohjatessa työn tekemistä kyseessä olisi teorialähtöinen tai -ohjaava tapa tehdä sisällönanalyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 98.).

tutkimuksen tarkoitusta. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen tietoisien harkinnan tuloksena valikoituneita, vaan ajatuksena on niiden muodostuminen aineistoon tutustumisen myötä, ikään kuin matkan varrella.⁴³ Analysoinnin tavoitteena on löytää keskeiset ydinkategoriat, teemat, perusulottuvuudet ja käsitteet, joiden avulla aineistoa voidaan tarkastella ja epäolennainen tieto karsia pois.⁴⁴

Tutustuin aineistoon ensin lukemalla kaikkien puoluelehtien vuosikerrat läpi. Hakutoimintojen puutteen ja näiden toimivuusongelmien vuoksi kävin aineiston läpi pelkästään lukemalla, minkä jälkeen kirjoitin lyhyet muistiinpanot. Muistiinpanovaiheen jälkeen teemoittelin aineiston aluksi kolmeen suurempaan kokonaisuuteen, jotka olivat ”valtakirkko”, ”islam” ja ”muut vähemmistöt”. Pidin mielekkäämpänä valtakirkko-teeman valintaa pelkän ”kristinusko”-teeman sijasta. Tällöin aineistosta voidaan selkeästi erotella ja nähdä evankelis-luterilaisen valtakirkon suuruus ja muiden vähemmistöuskontojen tilanne. Näihin kolmeen teemakokonaisuuteen päädyin aiempien uskonnon ja median tutkimuksien perusteella, joissa evankelis-luterilainen kirkko ja islam ovat (sanomalehdestä riippuen) olleet kaksi suurinta teemaa ja muut uskontoperinteet on jaoteltu joko kaikki omiksi teemoikseen tai yhtenäisempiin kokonaisuuksiin.⁴⁵ Teemoittelun yhteydessä kävi kuitenkin ilmi, että islam-teema ei marginaalisen esiintyvyyden vuoksi toimi omana teemakokonaisuutenaan, vaan varsinaisia analysoitavia teemakokonaisuuksia tulee olla vain kaksi, ”valtakirkko” ja ”vähemmistöt”. Jutut, jotka eivät edusta kumpaakaan näistä teemakokonaisuuksista, on rajattu aineiston ulkopuolelle.⁴⁶

Edellä mainitun kaksijaon jälkeen etenin teeman sisällä etsien laajempia mahdollisia kokonaisuuksia, joihin sisällyttää omat analyysiyksikköni ja karsia pois niiden ulkopuolelle jäävä aines. Lehdistä löytyi esimerkiksi valtakirkon osalta useita samaa aihepiiriä käsitteleviä juttuja, joiden pohjalta alateemat muodostuivat vaivattomasti. Työhön valikoituneet alateemat olen keksinyt ja nimennyt itse.⁴⁷

Alateemoja on yhteensä kahdeksan, joista neljä kuuluu valtakirkko-teemaan ja neljä vähemmistöihin. Valtakirkon alateemoja ovat ”kirkko, politiikka ja jäsenyys”, ”kristinusko ja valtakirkko yleisellä tasolla”, ”evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät” sekä ”arkkipiispan

⁴³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 115. Tässä tutkielmassa aineistoa tuntematta olisi ollut täysin mahdotonta luoda ennalta myöhemmin tässä luvussa esiteltäviä teemoja tai analyysiyksikköjä. Nämä määrittyivät ja muodostuivat vasta aineistoon tutustumisen myötä niin sanotusti matkan varrella.

⁴⁴ Kiviniemi 2018, 68–69.

⁴⁵ Niemelä 2013, 61–62; Hokka et al. 2013, 9–10; Taira 2014, 6.

⁴⁶ Tällaisia olivat esimerkiksi uskonnonopetukseen tai maailmankatsomukseen niin sanotusti yleisellä tasolla liittyvät jutut.

⁴⁷ Apunani teemojen nimeämiseen olen kuitenkin käyttänyt aikaisempaa uskonnon ja median tutkimusta, joissa teemoina ovat olleet esimerkiksi kristinuskon traditiossa uskonnon ja valtion suhde, kirkkopoliitiikka sekä uskonnolliset auktoriteetit. (Hokka et al. 2013, 12–13.).

vaalit”. Muihin vähemmistöihin kuuluvia alateemoja ovat ”herätysliikkeet, muinaisuskonnot, tarusto ja muut vähemmistöt”, ”islam”, ”ortodoksinen kirkko” sekä ”katolinen kirkko”. Edellä mainittua keskustelua aiempien uskonnon ja median tutkimusten kanssa käydään jokaisen alateeman kohdalla erikseen sen mukaan kuin se on mahdollista.

Sisällönanalyysiin liittyy metodina kuitenkin omat ongelmansa ja metodi on kohdannut myös kritiikkiä.⁴⁸ Koska tutkija on itse asettanut tutkimuksessa käytetyt teemat, tutkimusasetelman ja menetelmän, on pohdittu, voivatko tutkijan tekemät havainnot olla tässä tilanteessa ”puhtaita”. Tutkijan tekemät metodologiset ratkaisut ja omat ennakkokäsitykset vaikuttavatkin väistämättä analyysiin ja työn lopputulokseen. Ratkaisuna tähän tutkijan on eksplikoitava käytettävä metodi tarkasti ja eriteltävä ontologisesti omat ennakkokäsityksensä tutkittavasta ilmiöstä. On tärkeää, että tutkija tiedostaa oman subjektiivisuutensa analyysia tehdessä ja myöntää, että laadullisessa sisällönanalyysissä piilee tietynlaisia ongelmia.⁴⁹ Ajatus edellä mainituista ”puhtaista havainnoista” on sinänsä ongelmallinen, koska tutkittavaa ilmiötä koskevat havainnot sekä analyysi ovat aina suodattuneet tutkijan omien linssien läpi. Tutkijan omien ennakkoluulojen ja -asetelmien voidaan ajatella olevan vaikeaa tai jopa mahdotonta sulkea pois.⁵⁰ Puoluelehtien kohdalla ongelmallinen ennakkoasetelma olisi esimerkiksi johonkin puolueeseen liittyvä vahva ennakkokäsitys tai esimerkiksi vahva oma poliittinen kanta, joka saattaisi ohjata analyysin tekemistä niin sanotusti väärään suuntaan. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ole tarkoituksena tuoda esille puolueiden ”paremmuutta” tai ”huonommuutta” tai kyseenalaistaa puolueiden näkökantoja uskontoihin liittyen, minkä vuoksi en koe, että esimerkiksi omalla puoluekannallani olisi vaikutusta työn tuloksiin.

⁴⁸ Sisällönanalyysin ongelmakohdat liittyvät lähinnä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen objektiivisuuteen ja tutkimuksen tarkkuuteen. Jyrkimpien puheenvuorojen mukaan laadullisen tutkimuksen- ja analyysin tieteenfilosofiset lähtökohdat ja piirteet, ja niistä lähtevä analyysi, ovat syvästi tulkinnallisia, eivätkä siten välttämättä muodosta selkeäpiirteistä kokonaisuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 8.).

⁴⁹ Eskola & Suoranta 1998, 8; Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.

⁵⁰ Tuomi & Sarajärvi 2018, 116.

3. Uskonto ja media

3.1. Uskontososiologia, media ja uskonnon mediatisaatio

Tutkielma linkittyy uskontososiologian kentälle ja erityisesti uskontososiologiseen median ja politiikan tutkimuksen piiriin. Kun sosiologia tutkii ihmistä ”sosiaalisissa suhteissa muotoutuvana elävänä olentona ja yhteisön jäsenenä”, uskontososiologia puolestaan on sosiologista tutkimusta, jossa uskonto viittaa tutkimuskohteeseen ja sosiologia tieteenalakohtaiseen lähestymistapaan.⁵¹ Viime aikoina uskontososiologiset laajemmat keskustelut ovat monissa länsimaisissa yhteiskunnissa koskeneet entistä enemmän uskonnon kasvavaa näkyvyyttä ja läsnäoloa julkisuudessa.⁵² Yhdysvaltalaisprofessori Stewart M. Hooverin mukaan sosiologinen median tutkimus ei olekaan nykypäivänä mahdollista ilman uskontokysymyksen huomioimista.⁵³

Uskontososiologiaa voidaan harjoittaa eri tavoin, joista yksi on Tairan, Martikaisen ja Ketolan mukaan julkisen ja poliittisen uskonnon uskontososiologia. Julkisen ja poliittisen uskonnon uskontososiologia keskittyy julkisen vallan, politiikan ja median alati kasvavaan kiinnostukseen uskontoja kohtaan. Tässä suuntauksessa on keskitytty erityisesti uskonnon kasvaneeseen medianäkymiseen ja näkemykseen yhteiskunnan muuttuneesta toimintalogiikasta.⁵⁴ Tarkastelun kohteena olevat puoluelehdet ovat paitsi osa suomalaista mediaa, myös politiikan ytimessä. Tästä syystä aiempi suuntaus on tämän tutkielman kannalta erityisen relevantti.

Media-antropologi ja Helsingin yliopiston viestinnän apulaisprofessori Johanna Sumialan mukaan me elämme mediayhteiskunnassa. Tällä Sumiala tarkoittaa sitä, että uskontososiologiselle tutkimukselle tyypilliset kysymykset yhteiskunnan luonteesta, ihmisten välisistä suhteista ja ihmisten liittymisestä yhteiskuntaan ja sen sosiaalisiin verkostoihin muodostuvat yhä selkeämmin mediassa ja median välityksellä. Mediasta, mikä käsittää niin perinteiset tiedotusvälineet kuin myös verkon, sosiaalisen median ja mobiiliviestimet, on tullut keskeinen yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen paikka ja tila. Uskonto on tullut entistä näkyvämmäksi ilmiöksi ja uskontososiologisen tutkimuksen kohteeksi yhteiskunnassamme tässä media- ja kommunikaatioteknologisten murrosten ajassa. Mediaa ja uskontoa haastaa niin verkottuminen kuin digitalisaatiokin.⁵⁵ Jos uskonnosta on tullut entistä näkyvämpi ilmiö, miten tämä näkyy puoluelehdissä? Onko uskonto näkyvä ilmiö puoluelehdissä vai koskeeko tämä vain perinteisempää mediaa, kuten sanomalehtiä?

⁵¹ Taira et al. 2018, 11.

⁵² Moberg & Sjö 2012, 80.

⁵³ Hoover 2011, 699.

⁵⁴ Taira et al. 2018, 28–29.

⁵⁵ Sumiala 2018, 278–279.

Uskontososiologisessa tutkimuksessa tutkijoilta edellytetään nykyään yhä parempaa median toimintatapojen ja logiikan tuntemusta. Kun uskonnosta uutisoidaan, ammattijournalistit ja toimittajat käsittelevät uskontoa ja siihen liittyviä teemoja omien rutiiniensa ohjaamina. Toimittajien arkiset ja rutiininomaiset päätökset muokkaavat käsiteltävää uskonnollista aihetta ja esimerkiksi näkökulma voi muuttua hyvinkin helposti riippuen siitä, tulkitaanko kyseinen aihe politiikan, ulkomaan-, kotimaan- vai kulttuuriuutisten sivuille kuuluvaksi.⁵⁶

Toimittajien omien rutiinien ja tulkinnan lisäksi julkisuuden pirstaloituminen ja median kasvava viihteellistyminen ja sensaation hakuisuus tuottavat omia ongelmiaan. Mediassa on kova kilpailu, mikä tarkoittaa otollista ympäristöä kohuille ja sensaatioille. Uutisoinnin tarve on kova eikä kaikkia lähteitä ehditä välttämättä tarkastaa, vaan uutinen pitää saada ulos ihmisten luettavaksi mahdollisimman nopeasti. Tämä edistää niin valeuutisten kuin vaihtoehtoisten totuuksienkin saamaa mediahuomiota, mikä puolestaan näyttää lisäävän uskuntoon liittyviä konflikteja ja vaikuttavan negatiivisesti yhteiskunnan ilmapiiriin.⁵⁷ Valemedian lisäksi erityisesti verkossa vaikuttaa myös ”vastamedia”, mikä tarkoittaa perinteistä faktapohjaiselta vaikuttavaa journalismisivustoa, mutta joka laskee liikkeelle valheen.⁵⁸

Suomalaisessa uskonnon ja median tutkimuksessa yksi enemmän huomiota saanut teoria on tanskalaisen mediatutkimuksen yliopistoprofessori Stig Hjarvardin luoma uskonnon mediatisaatio⁵⁹ -teoria. Hjarvardin mukaan uskonto on entistä enemmän itsenäisen mediainstituution kautta välittyntä ja uskonnon mediatisaatio on osa asteellista sekularisaatiota. Siinä media on ottanut haltuunsa aiemmin uskonnollisille yhteisöille kuuluvia sosiaalisia toimintoja ja sitä kautta muuttanut näitä enemmän tai vähemmän maalliseksi toimiksi. Hjarvardin mukaan erityisesti länsimaisissa yhteiskunnissa mediasta on kehittynyt itsenäinen instituutio, minkä seurauksena muut instituutiot ovat yhä riippuvaisempia mediasta. Mediatisaatioprosessin kautta uskonto otetaan yhä enemmän median logiikan alle.⁶⁰

1980-luvulta lähtien tapahtuneiden toisiinsa liittyvien kehitysvaiheiden takia media muuttui vähitellen kaupallisemmaksi, mutta myös itsenäisemmäksi muista sosiaalisista instituutioista. Sosiologisessa mielessä mediasta tuli itsenäinen medialaitos. Sanomalehdet olivat paljon vähäisemmässä määrin muiden instituutioiden palveluksessa ja näin nämä pystyivät suuressa määrin harjoittamaan omia etujaan mediaorganisaatioina. Mediaa hallittiin yhä enemmän

⁵⁶ Sumiala 2018, 279–280.

⁵⁷ Sumiala 2018, 280–281.

⁵⁸ Tapanainen 2018. Tapanaisen mukaan Suomen tunnetuin vastamediasivusto on MV-lehti (Tapanainen 2018.).

⁵⁹ Engl. mediatization tai mediatisation. Tunnetaan suomeksi myös nimillä medialisatio tai medioituminen. (Sumiala 2018, 285.).

⁶⁰ Hjarvard 2008 1, 3–4.

niiden omien toimintatapojen, kuten teknisten mahdollisuuksien, yleisten käytäntöjen ja markkinoiden näkökohtien perusteella. Muiden instituutioiden oli vähitellen mukauduttava tiedotusvälineiden vaatimukseen saadakseen pääsyn yhteen elintärkeistä kollektiivisista resursseista, julkisuudesta, jota nimenomaan media hallitsee. Yleiselle mediatisaatioprosessille on tunnuksenomaista kaksipuolinen kehitys. Toisaalta tiedotusvälineet saivat suhteellisen autonomian suhteessa muihin sosiaalisiin instituutioihin, kuten politiikkaan ja uskontoon ja toisaalta tiedotusvälineet integroituivat muiden instituutioiden maailmaan. Digitaalisesta ja vuorovaikutteisesta mediasta on tullut osa jokapäiväistä elämää lähes kaikissa sosiaalisissa instituutioissa ja se on mahdollistanut sekä organisaatioiden, että yksilöiden vuorovaikutuksen joustavuuden.⁶¹

Hjarvardin mukaan media ei pelkästään uutisoi ja raportoiki uskonnoista, vaan se myös muuttaa uskonnollisten instituutioiden ajatuksia ja auktoriteettia sekä niitä tapoja, joilla ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään käsitellessään uskonnollisia kysymyksiä. Mediatisaation myötä mediasta on tullut tärkeä, ellei jopa pääasiallinen informaation lähde uskontoon liittyvissä asioissa. Uskontoon liittyvä tieto ja erilaiset kokemukset muokataan kuitenkin suosittujen median tyyli- ja vaatimusten mukaiseksi.⁶²

Kun mediasta tulee tärkeä uskontojen tietolähde, tiedotusvälineet hankkivat esimerkiksi kirkon kohdalla osan kirkon entisestä valtuudesta määrittellä ja kehittää uskonnollisia kysymyksiä.⁶³ Lisäksi media Hjarvardin mukaan niin sanotusti banalisoiki uskonnon sekoittamalla institutionaalisten uskontojen symboleita ja kansanomaisen uskonnon elementtejä ja median kasvava rooli yhteiskunnassa antaa enemmän tilaa banaaleille uskonnollisille esityksille.⁶⁴ Tairan mukaan Hjarvardin teesi uskonnon banalisoitumisesta sopii paremmin esimerkiksi elokuvien ja televisiosarjojen faniyhteisöjen, kuin sanomalehtien uskontokäsittelyn tutkimiseen, minkä vuoksi on perusteltua jättää teesin tarkastelu myös puoluelehtien tarkastelun ulkopuolelle.⁶⁵

Hjarvardin mukaan mediatisaatio merkitsee myös uutta sosiaalista ja kulttuurista tilaa, jossa media yleensä tulee palvelemaan erilaista roolia kulttuurissa ja yhteiskunnassa. 100 vuotta

⁶¹ Hjarvard 2012, 25–26.

⁶² Hjarvard 2008, 3, 5.

⁶³ Hjarvard 2011, 125–126.

⁶⁴ Hjarvard 2008, 8–9.

⁶⁵ Taira 2014, 21.

sitten media oli pääosin muiden sosiaalisten instituutioiden palveluksessa. Esimerkiksi poliittinen lehdistö oli suurelta osin poliittisten puolueiden ja liikkeiden valvonnassa ja jotkut sanomalehdet taas palvelivat tieteellisiä, kulttuurisia tai uskonnollisia etuja.⁶⁶

Uskonnon mediatisaatio on yksi teoria, jonka näkymistä puoluelehdissä on hyvä miettiä. Ovatko puoluelehdet maallistavia tai näkykö puoluelehdissä viitteitä uskonnollisille yhteisöille, kuten kirkolle, perinteisesti kuuluneiden tehtävien haltuunotto? Koska mediatisaatiota on mietitty laajemmin myös aikaisemmassa uskonnon ja median tutkimuksessa, jota esittelen seuraavassa luvussa, ei sen vaikutusta ole järkevää sulkea pois puoluelehtien kohdalla. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ole sinänsä tarkoituksena testata Hjarvardin mediatisaatio-teorian toimivuutta tai paikkaansa pitävyyttä puoluelehdissä, vaan pikemminkin huomioida teorian läsnäolo aiemmassa tutkimuksessa esiintyneen painoarvon vuoksi.

3.2. Uskonnon ja median tutkimus

On sanottu, että uskontoa käsitellään mediassa usein ongelmien kautta ja uskonto kiinnostaa mediaa erityisesti silloin, kun kyseessä on jokin konflikti. Uskonto on juttuaiheena omaleimainen paitsi ongelmanhakuisen uutisoinnin vuoksi, myös siksi, että uskontoihin perehtyneitä ja erikoistuneita toimittajia on vähän, eikä uskonto yleensä ole toimittajan keskeinen osaamisalue. Tämä tekee uskontoon liittyvästä uutisoinnista hankalaa. Lisäksi toimittajien käytäntöjä ohjaavat paitsi median toiveet myös resurssit. Sanoma- ja aikakauslehtien suhtautuminen uskontoon ja uskonnosta uutisointiin vaihtelee, eikä uskontoon keskittyvien toimittajien palkkaamiseen ole kaikilla lehdillä yhtäläisiä resursseja.⁶⁷ Media on kuitenkin tärkeä paitsi uskonnolle itselleen myös ihmisten tietämykselle uskonnosta. Kati Niemelän mukaan uskonnon ja median rooli on kuitenkin monella tapaa kompleksinen⁶⁸, koska media ja uskonto toimivat yhdessä monimutkaisella tavalla ja media osaltaan myös muokkaa uskontoa.⁶⁹ Puoluelehtien kohdalla on mielenkiintoista huomata, millä tavalla median tärkeys uskonnolle mahdollisesti niissä näkyy. Muokkaavatko puoluelehdet jollakin tavalla uskontoa? Lisäksi näyttää siltä, että uskontoon liittyviä juttuja puoluelehdissä kirjoittivat aineiston perusteella lähes kaikki toimittajat.

⁶⁶ Hjarvard 2012, 25.

⁶⁷ Taira 2015, 185–186.

⁶⁸ ”Kompleksisuus kuvaa tilaa, joka ei ole täysin deterministinen, mutta ei myöskään täysin satunnainen”. Suomeksi myös monimutkaisuus/monimutkainen. (Tieteen termipankki *s.a.*: Nimitys: complexity.)

⁶⁹ Niemelä 2013, 54.

Uskonnon medianäkyvyyttä ja uskuntoon liittyvää uutisointia on tutkittu laajasti niin tällä kuin edelliselläkin vuosituonnella. Tutkimuskohteina ovat olleet erityisesti suomalaiset sanomalehdet ja sanomalehtien uskontojournalismi. Seuraavaksi esiteltävät kolme tutkimusta toimivat tämän tutkielman keskustelukumppaneina ja ”suunnannäyttäjinä”.⁷⁰

Jenni Hokka, Katja Valaskivi, Johanna Sumiala ja Suvi Laakso tutkivat uskontojournalismia *Helsingin Sanomissa*, *Ilkassa*, *Kalevassa* ja *Karjalaisessa* vuosina 2007–2011. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, minkälaista uskonnollista maisemaa sanomalehdet tuottavat lukijoilleen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lehtien uutisointi liittyy vahvasti kahteen uskuntoon, islamiin ja kristinuskoon.⁷¹ Näitä kahta uskontotraditiota tarkasteltiin valikoitujen teemojen kautta, joihin peilaan analyysissä omaa aineistoani.⁷² Sanomalehtien tuottaman uskonnollisen maiseman kerrottiin tutkimuksessa olevan ”pirstaleinen, mosaiikin kaltainen kokoelma erilaisia näkökulmia ja sävyjä”. Lehtien tavat kirjoittaa uskonnoista vastasivat vallitsevaa käsitystä levikkialueella vallitsevasta uskonnollisesta maisemasta. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* uskontokirjoittelu oli valtakunnallisena lehtenä painottunut enemmän ulkomaille ja islamiin, kun taas maakuntasanomalehdet kirjoittivat enemmän kotimaan uutisia ja kirjoitukset sisälsivät enemmän juttuja esimerkiksi kristinuskosta.⁷³ Koska puoluelehdet ovat periaatteessa luotu kattamaan koko Suomen alueella asuvat puolueiden jäsenet, herää kysymykseksi muun muassa se, painottuuko kirjoittelu kuitenkin alueellisesti jollakin tapaa johonkin tiettyyn uskontotraditioon samoin kuin sanomalehtien kohdalla?

Teemu Taira tarkasteli *Helsingin Sanomien*, *Ilta-Sanomien* ja *Turun Sanomien* uskontokirjoittelua tavallisena päivänä, jolloin ei ole esimerkiksi mitään uskonnollista juhlaa. Tarkastelu osoitti, että vastoin ihmisten yleistä käsitystä, uskonto on esillä kaikissa lehtien osioissa vähintään ”pieninä, lähes huomaamattomina viittauksina”, mutta perusteellisia uskontoaiheisia uutisia ei välttämättä ole jokaisessa lehdessä jokaisena päivänä. Tarkoituksena oli tutkia, millainen uskonnollisuus on esillä, miten uskonto on esillä ja missä osioissa sekä ketkä ovat äänessä. Tairan tarkastelu osoitti uskonnon näkyvyyden lisäksi, että uskonnon mediatisaatiota koskeva keskustelu on tärkeä resurssi uskonnon ja median suhteiden parempaan

⁷⁰ Tässä yhteydessä esiteltävät kolme tutkimusta ovat tarkastelleet sanomalehtien juttutarjonnassa nimenomaan uskontoa, minkä vuoksi juuri nämä ovat valikoituneet lähempään tarkasteluun ja keskustelukumppaneiksi. Tutkimusta on kuitenkin tehty myös uskontoperinneohtaisesti ja tällaisista tutkimuksista mainittakoon esimerkiksi islamia suomalaisissa joukkoviestimissä tutkineet Maasilta, Rahkonen & Raittila (2008).

⁷¹ Hokka et al. 2013, 9.

⁷² Hokka et al. 2013, 12–15.

⁷³ Hokka et al. 2013, 9–10, 18.

ymmärtämiseen. Mediatisaatio-teoria ei kuitenkaan saa Tairan tarkastelussa yksiselitteistä tukea hypoteeseilleen, koska kyseessä olleen aineiston valossa media on pikemminkin liberalisoiva kuin maallistava ja median arkinen uskontokäsittely on verrattain myönteistä eikä kritisoivaa.⁷⁴ Tairan tarkastelu uskontojen näkyvyydestä tavallisena päivänä on oman työni kannalta relevantti, koska aineistoni kattaa kokonaisen kalenterivuoden eikä pelkästään uskontoon liittyviä ajankohtia tai juhlia kuten pääsiäistä, joulua tai ramadania. On mielenkiintoista nähdä, miten puoluehded uutisoivat uskonnosta ympäri vuoden ja miten uskonto näkyy juttujen sisällöissä samaan tapaan tavallisena päivänä, joita aineisto kuitenkin pitää sisällään suurimmaksi osaksi. Toinen mielenkiintoinen asia on se, näkyykö uskonnollisten juhlien aikana uskontoon liittyvien juttujen määrällinen lisääntyminen vai onko tällä ylipäätään minkäänlaista vaikutusta.

Kati Niemelä⁷⁵ tutki uskonnon näkymistä pohjoismaisissa sanomalehdissä vuosina 1988, 1998 ja 2008. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää missä määrin mitkäkin uskonnolliset yhteisöt ovat esillä sanomalehdissä ja miten uskonnolliset juhlat näkyvät kirjoittelussa. Lisäksi tarkasteltiin näiden vuosien välillä tapahtuneita muutoksia.⁷⁶

Niemelän tutkimustulosten valossa tarkasteltiin uskonnollisuuden muutoksen luonnetta sekä pohdittiin, missä määrin tulokset antavat tukea uskonnon uutta näkyvyyttä painottaville teorioille, kuten uskonnollisuuden heikkenemiselle ja maallistumiselle sekä mediatisaatio-teorialle.⁷⁷ Tutkimus osoitti, että uskonto on kokonaisuudessaan vahvasti läsnä pohjoismaisissa sanomalehdissä, eikä kasvaa tai vähenemistä havaittu vuosien välillä. Pohjoismaiden välillä sen sijaan havaittiin selkeitä eroja uskontokirjoittelussa.⁷⁸ Kokonaisuudessaan uskonto näkyy sanomalehdissä erityisesti joulun ja pääsiäisen aikaan, mutta tässäkin maakohtaiset erot olivat huomattavia.⁷⁹ Niemelän tutkimuksessa ilmi käynyt kristinuskon ja luterilaisuuden vahva esiintyvyys sanomalehdissä on yksi itseäni puoluelehtien kohdalla kiinnostava seikka. Kuinka vahvasti kristinuskon ja erityisesti evankelis-luterilainen kirkko ovat esillä puoluelehdissä? Näkyykö uskonto puoluelehdissä samaan tapaan joulun ja pääsiäisen aikaan? Koska oma aineistoni kattaa vain yhden kalenterivuoden, on kuitenkin mahdotonta sanoa, miten puoluelehtien uskontouutisointi on vuosien varrella mahdollisesti muuttunut.

⁷⁴ Taira 2014, 1, 21.

⁷⁵ Kati Niemelä tunnetaan nykyisin nimellä Kati Tervo-Niemelä.

⁷⁶ Niemelä 2013, 53, 56.

⁷⁷ Niemelä 2013, 57.

⁷⁸ Niemelän tutkimus osoitti muun muassa, että kun Ruotsissa ja Norjassa luterilaisen kirkon näkyvyys vähentyi voimakkaasti, Islannissa ja Suomessa kirkko sai edelleen paljon näkyvyyttä sanomalehdissä. Islamiin liittyvä kirjoittelu oli puolestaan lisääntynyt voimakkaasti Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa, mutta Suomessa ja Islannissa islam-kirjoittelu taas oli huomattavasti vähäisempää ja kasvanut myös hitaammin. (Niemelä 2013, 62–63.)

⁷⁹ Niemelä 2013, 64.

4. Yhteiskunnallinen viitekehys

4.1. Uskonto, valtio ja politiikka

Jokainen kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta joutuu muodostamaan jonkinlaisen suhteen valtiovaltaan. Pieni ja jopa eristyksissä oleva yhteisö, kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta toimii yhteiskunnallisella kentällä ja lainsäädännön mukaisesti. Valtion tehtävänä on suojella uskonnonvapautta, mutta aina näin ei välttämättä tapahdu; valtio voi myös polkea tai estää uskonnonvapautta toteutumasta. Uskontoon ja uskonnollisuuden toteuttamiseen on aina liittynyt valtion intressi, eikä uskonto ole valtiolle yhdentekevä asia.⁸⁰

Valtiolla ja kirkolla on Suomessa ja Euroopassa pitkät perinteet ja Suomen valtiolla on oma suhteensa erityisesti evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Esimerkiksi vuoden 1686 kirkkolain mukaan jokaisen oli kuuluttava luterilaiseen kirkkoon.⁸¹ Nykypäivän Euroopassa perinteisesti vaikuttaneet valtionkirkkojärjestelmät alkavat kuitenkin olla hiljalleen historiaa ja Suomessa varsinainen valtionkirkkojärjestelmä purettiin itsenäisyyden yhteydessä uskonnonvapauden toteutumisen mukana.⁸² Suomen evankelis-luterilaisen kirkon mukaan kirkkoa kuvaa hyvin sana ”kansankirkko”, ”valtionkirkon” sijaan.⁸³ Kansankirkkojärjestelmää kuvaa politiikan tutkija Pasi Saukkosen mukaan hyvin se, että valtioon liittymisen sijaan kirkko katsotaan kansakuntaan kuuluvaksi, minkä vastakohtana voidaan pitää täysin maallista valtiota, jossa uskonto ja politiikka on tiukasti erotettu toisistaan.⁸⁴ Erityisesti Pohjoismaissa protestanttisen kirkon ja valtion välinen suhde on kuitenkin ollut jo pitkän aikaa tiivis.⁸⁵

1940-luvulla evankelis-luterilaisen kirkon taloudellisten ja hallinnollisten asioiden hoitaminen siirtyi valtiolta kirkon itsensä vastuulle ja kirkon piirissä katsottiin varsinaisen valtiokirkkojärjestelmän viimeistään tällöin kumoutuneen. Kristilliset perinteet ja valtionkirkolliset piirteet kuitenkin säilyivät yhteiskunnassa ja kirkon ja valtion välinen yhteistyö hyödytti sekä valtiota, että kirkkoa niin taloudellisesti kuin toiminnallisestikin. 1990-luvulla toteutettiin muutamia kirkon ja valtion suhteita etäännyttäneitä ja kirkon itsenäisyyttä korostaneita muutoksia; esimerkiksi piispannimitysoikeus siirtyi presidentiltä kirkon omille

⁸⁰ Sorsa 2015, 8.

⁸¹ Malkavaara 2017, 49.

⁸² Saukkonen 2007, 188.

⁸³ Valtionkirkko ja kansankirkko *s.a.*

⁸⁴ Saukkonen 2007, 188–189. Saukkonen mainitsee eurooppalaisista maista esimerkkinä Ranskan, jossa järjestelmää kuvataan nimityksellä ”laisiteetti”. Laisiteettiperiaatteen argumentteja on käytetty muun muassa musliminaisten huivin käytön vastustamisen yhteydessä, mikä on johtanut lainsäädännön tiukkenemiseen uskonnollisten symbolien käytössä julkisissa tiloissa ja tehtävissä. (Saukkonen 2007, 189.).

⁸⁵ Saukkonen 2007, 251.

toimielimille. Erityisesti poliittisen vasemmiston kanta kirkon asemasta vauhditti poliittista päätöksen tekoa ja kirkon ja valtion välisen suhteen etäännyttämistä.⁸⁶

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on Suomen ortodoksisen kirkon tapaan julkisoikeudellinen asema ja kirkkolaissa säädetään kirkon ja valtion suhteesta, kirkon järjestysmuodosta sekä kirkon hallinnosta.⁸⁷ Kirkolla on yksinoikeus ehdottaa kirkkolakiin muutoksia kaikkeen, mikä koskee kirkon omia asioita tai lain muuttamista ja kumoamista. Ehdotukset muutoksista tekee kirkolliskokous.⁸⁸ Varsinaiselle politiikan alueelle tunkeutumisesta kirkkoa on kuitenkin moitittu ja moitteita kirkko on viime vuosien aikana saanut muun muassa kielteisten turvapaikkapäätöksen saaneiden auttamisesta sekä arkipyhäpäivistä kiinni pitämisestä.⁸⁹

Luterilaisen ja ortodoksisen kirkon julkisoikeudellinen asema on koettu joissakin tapauksissa myös epäoikeudenmukaiseksi ja kahden kirkon erityisaseman on koettu olevan vähemmistöyhteisöjen kannalta negatiivinen asia. Vuoden 2003 uskonnonvapauslaki paransi monella tapaa uskonnollisten yhdyskuntien asemaa, mutta uskonnolliset yhdyskunnat eivät kuitenkaan edelleenkään olleet yhdenvertaisia. Esimerkiksi uskonnollisten yhdyskuntien taloudellinen yhdenvertaisuus toteutuu Suomessa huonosti, koska valtion tuen saaminen edellyttää rekisteröitymistä. Rekisteröitymisen puutteen vuoksi osa yhdyskunnista jää tuen ulkopuolelle, mutta tuen määrät myös vaihtelevat eri kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien kesken. Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija Leena Sorsa sanoo, että demokraattinen yhteiskunta ei voi lähteä siitä, että olisi olemassa etuoikeuksia joillekin uskonnoille tai katsomuksille.⁹⁰

Vaikka kirkon ja valtion yhteyttä on monelta osin kritisoitu ja koettu epäoikeudenmukaiseksi, uskontojen poliittisen vaikutusvallan on kuitenkin nähty kasvaneen ja uskonto on tullut entistä moninaisemmin mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Pohjoismaiden parlamenteissa ja mediassa näkyy, että uskonnosta puhutaan enemmän kuin ennen.⁹¹ Uskonto on politiikassa kuitenkin myös rasite. Uskonto ja poliitikkojen uskonnollinen vakaumus tai sen puute vaikuttavat paitsi poliittiseen päätöksentekoon, uskontoa käytetään myös politiikan tekemisen välineenä erityisesti kirkon ja valtion välisen symbioosin vuoksi.⁹²

⁸⁶ Sorsa 2015, 7–8.

⁸⁷ Julkisoikeudellisella yhteisöllä tarkoitetaan luonnollisten henkilöiden tai oikeushenkilöiden muodostamaa yhteisöä/oikeushenkilöä, joka on perustettu lainsäädäntötoimin suorittamaan julkista hallintotehtävää. (Tieteen termipankki *s.a.*; Nimitys: julkisoikeudellinen yhteisö.).

⁸⁸ Kirkkolaki 1993.

⁸⁹ Malkavaara 2017, 61.

⁹⁰ Sorsa 2015, 27.

⁹¹ Juusela 2019.

⁹² Säävälä 2012.

Nykyään uskonnon ja politiikan keskustelua hallitsevat politiikan tutkija Pasi Saukkosen mukaan erityisesti kysymykset islamilaisesta fundamentalismista ja ääriliikkeistä. Vaikka eurooppalaista ja suomalaista politiikkaa pidetään perusteiltaan maallistuneina, on uskonnolla ja uskonnollisilla liikkeillä ollut merkittävä vaikutus niin koko maanosan kuin yksittäisten maiden yhteiskuntien ja poliittisten järjestelmien muotoutumiseen. Modernin länsimaisen valtion synty kytkeytyykin vahvasti uskonpuhdistukseen ja humanismin aatteellisiin perintöihin.⁹³

Puoluelehtien kohdalla on mielenkiintoista huomata, näkykö sisällössä erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon vahva kytkös valtioon ja jos näkyy, millä tavalla. Kohtaako kirkko puoluelehdissä moitteita toiminnastaan? Entä onko puoluelehtien sisällössä uskontojen poliittisen vaikutusvallan lisääntymiseen viittaavaa ainesta?

4.2. Puolueet, uskonto ja puolueiden jäsenet

Valtion lisäksi kaikilla Suomen puolueilla on oma suhteensa uskontoon ja erityisesti valtakirkkoon. Osa puolueista suhtautuu esimerkiksi kirkon ja valtion väliseen suhteeseen myötämielisesti ja pitää niiden välistä tiivistä yhteistyötä ja nykytilannetta hyvänä. Osa taas haluaisi selkeästi erottaa kirkon ja valtion toisistaan. Erimielisyyksiä esiintyy myös puolueiden sisällä; esimerkiksi Sosialidemokraattisen puolueen sisällä keskustelu kirkon asemasta jakaa demareita ja sosialidemokraatit ovatkin tehneet kirkon ja valtion välisen suhteen katkaisemisesta aloituksia liki jokaiseen puoluekokoukseensa, mutta käytännössä puolue ei ole ajanut asiaa kovinkaan tarmokkaasti eteenpäin. Aktiivisuutta on hillinnyt muun muassa pelko kannatuksen laskusta.⁹⁴

Suhtautumisesta huolimatta SDP:n, Keskustan ja Kokoomuksen arvo- ja periaateohjelmissa uskonto esiintyy vähäisesti. SDP:n 29.05.1999 hyväksytyssä periaateohjelmassa uskonto ei esiinny itsessään lainkaan, vaan siinä puhutaan ainoastaan kristillisestä etiikasta. Sosialidemokratian kerrotaan nousevan sosialismin teorioiden ohella antiikin humanista filosofiasta, kristillisestä etiikasta ja valistuksen aatteista. Sosialidemokraattisen vapausliikkeen arvot antavat sosialidemokraattien omien sanojen mukaan voiman ja suunnan yhteiskunnallisen uudistustyön jatkumiselle.⁹⁵

Keskustan 10.06.2018 hyväksytystä 101:n periaatteen periaateohjelmasta löytyy kaksi uskontoon liittyvää periaatetta. Keskusta kertoo tunnustavansa yhteiskuntamme kristilliset juuret ja arvostavansa niitä. Lisäksi jokaisella tulee olla oikeus ja vapaus tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja elämänkatsomustaan hyviä tapoja ja Suomen lakia noudattaen. Keskustan

⁹³ Saukkonen 2007, 251.

⁹⁴ Kirkon ja valtion suhde – ikuisuuskyseminen myös SDP:lle 2013.

⁹⁵ Sosialidemokratian periaatteet *s.a.*

mukaan tarvitsemme myös uskontojen ja kulttuurien lukutaitoa; ymmärryskykyä meille vierasmaailmaan ja outoon. Eri katsomusten ja toimijoiden välinen vuoropuhelu edesauttaa keskustan mukaan pelkojen poistumista ja estää ääriliikkeiden kasvua, sekä rakentaa turvallisen ja oikeudenmukaisen maailman perustaa.⁹⁶

Kokoomuksen 10.06.2018 hyväksytyssä periaateohjelmassa ainoa uskontoon liittyvä maininta koskee uskonnonvapautta: “Vapauden ydintä on täysivaltaisen yksilön itsemääräämisoikeus itseään koskevissa asioissa sukupuoleen, ikään, katsomukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen, syntyperään, yhteiskunnalliseen asemaan tai muuhun taustaan katsomatta”.⁹⁷

Kaikkien puolueiden periaateohjelmissa uskonto on mainittu, mutta Keskusta kuitenkin erottuu muista. Periaateohjelmat vastaavat osaltaan myös tutkimustietoa siitä, millaisia ovat puolueiden jäsenet ja millaisia ovat heidän arvonsa. Puolueiden rakenteita ja jäseniä tutkineessa tutkimuksessa kävi ilmi, että keskustalaisista 41 prosenttia, kokoomuslaisista 21 prosenttia ja sosialidemokraateista 16 prosenttia kertoi tuntevansa kiinteästi tai erittäin kiinteästi yhteyttä omaan uskonnolliseen yhteisöön tai seurakuntaan.⁹⁸ Suomalaisten uskonnollisuutta vuosittain tutkineen tutkimuksen mukaan keskustalaisista 74 prosenttia, kokoomuslaisista 66 prosenttia ja sosialidemokraateista 55 prosenttia puolestaan piti itseään uskonnollisena.⁹⁹

Uskonnolliseen yhteisöön tai seurakuntaan kuulumisen ei ole yllättävää keskustalaisten kohdalla; onhan keskustalaiset arvot perinteisesti liitetty vahvasti kristinuskoon. Useimmat keskustalaiset kertovat uskovansa kristinuskon Jumalaan ja esimerkiksi kastavat lapsensa. Myös Keskustan äänestäjät ovat uskonnollisempia kuin väestö keskimäärin. Keskustalaisten uskonnollisuus näkyy myös kansanedustajissa; puolueella ei tiettävästi ollut edellisellä vaalikaudella 2015–2019 yhtäkään ateistiksi tunnustautunutta kansanedustajaa. Keskustalaisten yhteys myös herätysliikkeisiin, esimerkiksi vanhoillislestadiolaisiin, on perinteisesti ollut tiivis ja riveissä on ollut myös vanhoillislestadiolaisia kansanedustajia.¹⁰⁰ Keskustalaiset ovat myös vahvimmin uskonnollisten toimijoiden kanssa verkostoituneita, mikä tarkoittaa esimerkiksi toimimista kirkkovaltuustoissa.¹⁰¹

Jäsenrakennetutkimuksen mukaan Kokoomus puolestaan on perinteisesti nojannut vahvasti koti, uskonto ja isänmaa -kolmiyhteyteen ja perinteisiin perhearvoihin. Kaikkien

⁹⁶ Periaateohjelma *s.a.*

⁹⁷ Arvot ja periaateohjelma *s.a.*

⁹⁸ Koiranen et al. 2017, 57.

⁹⁹ Niemelä 2003, 212.

¹⁰⁰ Lammi 2019.

¹⁰¹ Koiranen et al. 2017, 59.

puolueiden jäsenistä kokoomuslaiset tunsivat muun muassa kiinteimmin yhteyttä omaan perheeseensä.¹⁰² Viime vuosikymmeninä uskonto ja kristillisten arvojen vaaliminen ovat menettäneet merkitystään erityisesti suurten puolueiden asialistoilla samalla, kun kulttuuriin ja etnisyyteen liittyvät muut kysymykset ovat tulleet yhä tärkeämmiksi suomalaisessa politiikassa.¹⁰³

Oletan puoluelehdistä löytyvän viitteitä puolueiden uskonnollisuuden ja aatteisiin liittyen. Ennakko-oletukseni on, että puoluelehdistä *Suomenmaa* on Keskustan päääänenkannattajana ja keskustalaisten arvojen noudattajana lehdistä niin sanotusti uskonnollisin tai ainakin eniten kristinuskoon ja valtakirkkoon keskittynyt. *Demokraatin* osalta ennakkoletukset uskontoon liittyvässä sisällössä ja sen suuruudessa liittyvät erityisesti päätoimittajan pappeuteen, minkä vuoksi oletan, että päätoimittajan omista teksteissä valtakirkko ja uskonto ovat esillä ainakin jollakin tapaa. On myös mielenkiintoista huomata, näkyykö lehdessä sosialidemokraattien kriittinen suhtautuminen kirkkoon. Näiden lisäksi sosialidemokraattien aatteista tasa-arvon näkyminen on yksi, minkä voisin kuvitella näkyvän uskontoa käsitellessä. Kokoomuksen kohdalla oletan, että *Nykyvässä* näkyy Kokoomuksen nojautuminen ja yhteys koti, uskonto ja isänmaa -kolmiyhteyteen.

Kun katsotaan puolueiden jäsenrakenteita, saadaan tietoa paitsi itse jäsenistä myös puoluelehtien oletetusta lukijakunnasta. Keskusta, Kokoomus ja SDP ovat kaikki jäsenistöltään miesvaltaisia; kaikissa puolueissa miesten osuus on tutkimuksen mukaan noin 60 prosenttia. Tyypillinen keskustalainen on noin 60-vuotias, Pohjois- tai Itä-Suomessa asuva eläkeläinen, jonka sosioekonominen asema on joko ylempi toimihenkilö tai yrittäjä ja koulutusasteeltaan tämä on joko toisen asteen, opistotasaisen tai yliopistotutkinnon suorittanut. Sosialidemokraatti poikkeaa jäsenrakennetutkimuksen mukaan keskustalaisesta asuinpaikan ja sosioekonomisen aseman osalta. Sosialidemokraatteja asuu tasaisesti koko Suomen alueella ja sosioekonominen asema on joko alempi tai ylempi toimihenkilö tai työntekijä. Yrittäjiä SDP:n jäsenistössä on huomattavasti vähemmän kuin Keskustassa tai Kokoomuksessa. Kokoomuslainen on tutkimuksen mukaan pääkaupunkiseudulla tai Uusimaalla asuva noin 55-vuotias, työssäkäyvä ylempi toimihenkilö, jolla on yliopistotutkinto.¹⁰⁴

¹⁰² Koironen et al. 2017, 41.

¹⁰³ Koironen et al. 2017, 33.

¹⁰⁴ Koironen et al. 2017, 89. Jäsenrakennetutkimus osoittaa, että puolueiden jäsenistössä on suurta vaihtelua keskenään. Jäsenistöltään Keskusta ja SDP eivät poikkea niin paljoa toisistaan, kuin Kokoomus poikkeaa näistä molemmista. Tiivistettynä kaikkien aineistona olevien puoluelehtien oletettu lukijakunta on keski-ikäistä ja sen ylittävää, eläkkeellä tai työssä olevaa ja koko Suomen alueella asuvaa.

Aikakauslehtien toimitukset pyrkivät aikakauslehtijournalismin professori Maija Töyryn mukaan vastaamaan paitsi lehden lukijoiden odotuksiin ja tarpeisiin myös pelkoihin ja mielihyvään.¹⁰⁵ Koska puoluelehdet ovat aikakauslehtiä, oletan aiemmin esitellyllä oletetulla lukijakunnalla olevan vaikutusta siihen, miten ja mistä asioista lehdissä kirjoitetaan. On kuitenkin mielenkiintoista huomata, pääseekö esimerkiksi puolueiden nuorempi jäsenistö itse ääneen ja miten juttutarjonnassa huomioidaan nuoret puolueiden jäsenet. Tämä on mielenkiintoinen kysymys erityisesti siksi, että Pohjoismaisten tutkimusten mukaan nuorempien sukupolvien keskuudessa medialla on nähty olevan esimerkiksi perhettä merkittävämpi rooli uskontoon ja sen arvojen tutustumisessa.¹⁰⁶ Onko jutut mahdollisesti suunnattu jollekin tietylle ikäryhmälle?

4.3. Puoluelehdet osana suomalaista yhteiskuntaa ja lehdistöä

Vaikka osa puoluepoliittisista lehdistä ilmestyi vielä vuonna 2018 viikoittain, voidaan puoluelehtien ja poliittisen lehdistön ajatella olevan eräänlainen ”muinaisjäänne”, ainakin lukija- ja painomäärien perusteella, jos verrataan sadan vuoden takaiseen kulta-aikaan, toteaa Turun yliopiston väitöskirjatutkija Sini Ruohonen.¹⁰⁷ Suomessa puoluelehdet ovat aikoinaan olleet voimakkaita ja niiden on voitu ajatella jopa hallitsevan mediankenttää. Tähän on vaikuttanut erityisesti se, että aikaisemmin useat maakuntalehdet olivat poliittisesti sitoutuneita. Sotien jälkeen maakuntalehdet alkoivat kuitenkin luopua puoluesiteistään ja verkosto harventui.¹⁰⁸ Viimeisen kymmenen vuoden aikana puoluelehtiä on lakkautettu, niiden ilmestymiskerrat ovat harventuneet ja lehdet ovat selkeästi panostaneet enemmän verkkojulkaisuihin paperisen version sijaan.¹⁰⁹

Suomalaisten puoluelehtien historia lähtee liikkeelle jo sadan vuoden takaa, itsenäistymisen ajasta. Monille puolueille lehdet olivat tärkeä avain menestykseen ja aatteen levittämiseen; ne olivat Salokankaan mukaan puolueiden aseita.¹¹⁰ 1980-luvulla useat jäljellä olevat ja vakiintuneet puoluelehdet alkoivat kuitenkin pikkuhiljaa etäännyä puolueiden poliittisesta ytimestä ja huomaamaton ”oman haudan kaivaminen” alkoi.¹¹¹

¹⁰⁵ Töyry 2009, 129.

¹⁰⁶ Lövheim 2012, 164.

¹⁰⁷ Ruohonen 2019.

¹⁰⁸ Kaarela 2015.

¹⁰⁹ Tämä näkyy muun muassa siinä, että aikaisemmin viikoittain ja jopa päivittäin ilmestyneet lehdet ilmestyvät nykyään esimerkiksi vain kerran kuukaudessa tai kahden viikon välein.

¹¹⁰ Salokangas 1982, 275.

¹¹¹ Esimerkiksi sosialidemokraattisen lehdistön puolella *Suomen Sosiaalidemokratista* tuli *Demari* vuonna 1988 ja uusi päätoimittaja alkoi luoda korkeatasoista poliittista uutislehteä. Toimitukseen palkattiin journalismin ammattilaisia niin toimittajiksi kuin esimiehiksikin ja siteitä puolueeseen katkottiin. *Demari* pyrki katkaisemaan tilaajamäärien laskun ja alkoi etsiä riippumattomia tai väljästi sosiaalidemokraatteihin kallellaan olevia lukijoita.

Vaikka puoluelehtien määrä on supistunut, puoluelehdistö on samaan aikaan selvästi syventynyt juuri oman aihepiirinsä käsittelyyn. Poliittisesti sitoutunut journalismi on paitsi ideologista myös arvoihin perustuvaa.¹¹² Puoluelehtiin tarttuva ihminen onkin yleensä valmiiksi kiinnostunut politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista ja jakaa puolueen arvot, eivätkä puoluelehdet näin ollen varsinaisesti kosiskele tai tavoittele uutta yleisöä.¹¹³

Koska puolueet ja poliitikot toimivat lähellä lehtien toimituksia, pystytään tiedottamisessa ja asioiden esittelyssä eksklusiivisuuteen. Omassa toimintaympäristössään poliittinen journalismi pystyykin tuottamaan uutisiin erityistä sisältöä. Tiedonvälitykseen kaivataan kuitenkin syvällisyyttä ja asiantuntemusta erityisesti silloin, kun lukijoiden odotetaan maksavan jotain lehdestä.¹¹⁴ Varsinkaan verkossa perinteisten uutiskriteereiden täyttäminen ei tule enää riittämään, mutta verkkoon siirtymisen on ajateltu olevan puoluelehtien kohdalla oivallinen valinta erityisesti keskustelu- ja kommentointimahdollisuuksien vuoksi. Poliitikasta riittää kommentoitavaa ja laadukas poliittinen journalismi toimii parhaimmillaan alustana keskustelulle, johon voivat osallistua niin kansalaiset kuin myös poliitikot ja asiantuntijat.¹¹⁵

Koska suurin osa puoluelehdistä on panostanut selkeästi verkkojulkaisuihin, on mietitty, pitäisikö alkaa puhua mieluummin puoluemedioista puoluelehtien sijaan. Verkkoon panostamisen ja sinne siirtymisen taustalla on erityisesti nuorten lukijoiden tavoittaminen. Myös puoluelehtien tulevaisuutta on mietitty siltä kannalta, tarvitsevatko puolueet tulevaisuudessa lainkaan puoluemedioita.¹¹⁶ Ajatukset puoluelehtien tulevaisuudesta kasvoivat syksyllä 2019, kun Vihreä Liitto lakkautti *Vihreä Lanka* -puoluelehden rahoittamisen ja viimeinen numero ilmestyi joulukuussa 2019. Vihreän Langan päätoimittaja Riikka Suominen harmitteli asiaa niin lehden verkkosivuilla kuin myös Twitterissä ja totesi näkevänsä nykyisen kehityksen uhkana demokratialle.¹¹⁷

Poliittisen journalismin ja kaupallisen median välinen ero löytyy niiden ansaintalogiikasta. Kun kaupallinen sitoutumaton valtamedia tarvitsee myynti- ja mainostuloja, puoluelehtien olemassaolon perusta on puolueiden myöntämät tuet. Ilman puolueen tukea ei

Malli levisi nopeasti myös muihin puoluelehtiin. Tämä koitui kuitenkin kohtaloksi, kun päätoimittaja alkoi viedä lehteä pois puolueen ytimestä ja politiikasta. (Mervola 2019.)

¹¹² Ruohonen 2019.

¹¹³ Försen 2019.

¹¹⁴ Esimerkiksi aineistona olevista lehdistä *Demokraatti* ja *Suomenmaa* ovat maksullisia myös puolueen jäsenille, kun taas *Nykypäivä* on verkossa kaikkien luettavissa ilmaiseksi.

¹¹⁵ Ruohonen 2014.

¹¹⁶ Försen 2019.

¹¹⁷ Bjurström 2019.

ole myöskään puoluepoliittista lehteä. Lehtien täytyy pystyä perustelemaan tärkeyttään ja tarpeellisuuttaan puoluejohdolle, jotta rahoitus säilyy eikä lehteä lakkauteta.¹¹⁸

Puoluelehdillä on Suomessa pitkä historia ja tämän tutkielman aineistona olevat lehdet ovat olleet osa suomalaista mediankenttää ja lehdistöä jo vuosikymmenten ajan. Nyt, kun puoluelehdet alkavat hiljalleen siirtyä enenevässä määrin verkkojulkaisujen pariin, on mielenkiintoista nähdä, miten tämä mahdollisesti näkyy lehdissä. Onko uskonto juttuaiheena mahdollisesti sellainen, että siitä kirjoitetaan joka tapauksessa?

4.4. Suomen uskonnollinen kenttä

Tässä tutkielmassa on yhtenä tarkoituksena tutkia, millaisena/miten puoluelehdet kuvaavat Suomen uskonnollista kenttää ja miten puoluelehdissä näkyy Suomen uskonnollisen kentän jakautuminen valtakirkon, vähemmistöjen ja uskontokuntiin kuulumattomien välillä. Suomen uskonnollinen kenttä voidaan jakaa kolmeen osaan; kristinuskoon, vähemmistöihin ja uskontokuntiin kuulumattomiin/uskonottomiin. Tilastokeskuksen vuoden 2015 virallisen tilaston mukaan 4,1 miljoonaa suomalaista kuului uskonnollisista yhdyskunnista kristinuskoon, joista suurin osa, vajaa 4 miljoonaa evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Seuraavaksi suurimpia kristinuskonyhteisöjä olivat Tilastokeskuksen mukaan ortodoksinen kirkko (noin 61 000 jäsentä), vapaakirkot (noin 15 400 jäsentä) ja katolinen kirkko (noin 13 000 jäsentä). Kristinuskoon kuuluvien määrä on kuitenkin laskenut tasaisesti; vuosina 2010–2015 noin 40 000 ihmisen vuosivauhtia.¹¹⁹

Islaminuskoisia Suomessa oli vuonna 2015 Tilastokeskuksen mukaan hieman yli 13 000 ja määrä on ollut tasaisessa kasvussa.¹²⁰ Tilastokeskuksen tilasto ei tässä kohtaa kuitenkaan ole luotettava, koska valtaosa muslimeista ei kuulu rekisteröidyn yhdistyksen jäseneksi ja näin ollen heitä ei tilastoida islaminuskoon kuuluviksi. Yhdysvaltalainen Pew Research Center arvioi vuonna 2016 muslimien määrän olevan Suomessa noin 150 000, mikä vastaa luultavimmin todellista islaminuskoisten määrää.¹²¹

Muihin vähemmistöuskontokuntiin kuuluvia Tilastokeskuksen mukaan oli yhteensä noin 22 000. Näistä suurin uskonnollinen yhdyskunta oli Jehovan todistajat (noin 18 300 jäsentä) ja

¹¹⁸ Ruohonen 2019.

¹¹⁹ Suomen virallinen tilasto SVT: Väestörakenne 2015. Lasku kohdistuu lähinnä evankelis-luterilaiseen kirkkoon, sillä esimerkiksi ortodoksisen ja katolisen kirkon jäsenmäärät ovat puolestaan kasvaneet. (Suomen virallinen tilasto SVT: Väestörakenne 2015.).

¹²⁰ Suomen virallinen tilasto SVT: Väestörakenne 2015.

¹²¹ Europe's Growing Muslim Population 2017.

Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko (noin 3 200 jäsentä).¹²² Tilastosta kävi ilmi, että jäsenmäärä on pysynyt vuosina 2000–2015 lähes saman suuruisena kaikissa ”muut uskontokunnat” -kategorian yhdyskunnissa.¹²³

Uskontokuntiin kuulumattomien/uskonottomien määrä on Tilastokeskuksen mukaan kaksinkertaistunut vuosina 2000–2015.¹²⁴ Vuoden 2017 tilaston mukaan joka neljäs suomalainen ei kuulunut mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan; miehistä 30 prosenttia ja naisista 23 prosenttia oli uskontokuntiin kuulumattomia.¹²⁵ Uskontokuntiin kuulumattomien/uskonottomien määrän kasvuun on vaikuttanut esimerkiksi ihmisten tasaisesti jatkuva eroaminen evankelis-luterilaisesta kirkosta sekä väestönkasvu varsinkin maahanmuuton osalta. Uskontokuntiin kuulumattomat eivät kuitenkaan välttämättä ole vakaumuksellisesti uskonottomia. Uskontokuntiin kuulumattomien/uskonottomien joukkoon kirjataan väestörakenteessa kuuluvaksi valtaosa muslimeista, osa helluntailaisista, osa karismaattisista kristityistä, osa katolilaisista, suurin osa buddhalaisista sekä myös muiden uskontoperinteiden edustajia.¹²⁶

Globalisaatio, maahanmuutto, tiedotusvälineiden merkityksen lisääntyminen sekä sosiaalisten ja poliittisten resurssien epätasa-arvoisuus liittyvät usein uskonnollisen monimuotoisuuden kasvuun ympäri maailmaa.¹²⁷ Suomen kohdalla uskonnollisen monimuotoisuuden kasvu näkyy erityisesti uskonottomien/uskontokuntiin kuulumattomien määrän kasvulla. Erityisesti maahanmuuton myötä Suomeen on muualta maailmaa muuttanut muihin kuin kristinuskonyhteisöihin kuuluvaa väestöä, mikä on lisännyt sekä vähemmistöihin, että uskontokuntiin kuulumattomien määrää.

Puoluelehtien uskontoon liittyvässä sisällössä oletan kristinuskoon ja evankelis-luterilaiseen valtakirkkoon liittyvien juttujen esiintyvyyden olevan kaikista suurinta paitsi yllä olevan tilaston valossa, myös aiemmin esitettyjen puolueiden näkemysten vuoksi. Tämän ennakkoletuksen lisäksi tulee olemaan mielenkiintoista nähdä, miten vähemmistöihin ja uskontokuntiin kuulumattomiin liittyvä sisältö jakautuu lehtien kesken ja kuinka suurta näiden esiintyvyys on. Yksi kysymys lehtien juttutarjonnassa on vähemmistöjen kohdalla erityisesti islamin näkyvyys ja se, onko aineistossa nähtävissä aiemmin luvussa 3.2. esitettyjen median ja uskonnon tutkimusten kanssa samankaltaisia havaintoja islamin ja kristinuskon jakautumisesta kuin sanomalehtien sisällössä.

¹²² Myöhempien Aikojen Jeesuksen Kristuksen Kirkkoon eli MAP-kirkkoon kuuluvat tunnetaan paremmin myös nimellä mormonit.

¹²³ Suomen virallinen tilasto SVT: Väestörakenne 2015.

¹²⁴ Suomen virallinen tilasto SVT: Väestörakenne 2015.

¹²⁵ Suomen virallinen tilasto SVT: Väestörakenne 2017.

¹²⁶ Sohlberg & Ketola 2016, 28.

¹²⁷ Repstad 2019, 56.

5. Valtakirkko puoluelehdissä

5.1. Valtakirkkoa koskevat teemat

Suomen valtion suhde evankelis-luterilaiseen valtakirkkoon sekä valtion ja kirkon väliset pitkät perinteet tulevat esille paitsi politiikassa itsessään, myös puoluelehtien sisällössä. Tässä luvussa analysoin ja tuon esille puoluelehdissä esiintynyttä evankelis-luterilaiseen valtakirkkoon liittyvää sisältöä alateemojen kautta. Ennako-oletukseni mukaisesti valtakirkon ja kristinuskon esiintyvyys oli lehtien sisällössä kaikista suurinta. Sanomalehtiä tutkittaessa on tehty sama havainto, kun luterilaisuus on ollut (osittain odotetusti) lehtien sisältöä hallitseva uskontoperinne.¹²⁸ Lisäksi sanomalehtien uutisoinnin on sanottu ylläpitävän evankelis-luterilaisen kirkon asemaa suomalaisen yhteiskunnan rakenteellisena osana ja kristinuskoon liittyvän uutisoinnin on usein nähty keskittyvän instituutioon, mutta näin ei ole puoluelehdissä.¹²⁹

Tähän teemaan kuuluvat Suomen evankelis-luterilaista valtakirkkoa koskevien juttujen lisäksi valtakirkkoon ja kristinuskoon niin sanotusti yleisellä tasolla liittyvä sisältö.¹³⁰ Valtakirkon teemaan kuuluvia analyysiyksiköitä oli kaikissa lehdissä yhteensä 82, mikä kattaa hieman yli 60 prosenttia koko aineistosta. Näin ollen kristinuskon ja erityisesti evankelis-luterilaisen kirkon suuruus Suomen uskonnollisessa kentässä näkyy selkeästi puoluelehtien uskuntoon liittyvässä sisällössä.

TAULUKKO 2. ALATEEMOJEN JAKAUTUMINEN LEHTIKOHTAISESTI.

Teema	Demokraatti	Nykypäivä	Suomenmaa
Kirkko, politiikka ja kirkon jäsenyys	13	13	15
Valtakirkko ja kristinusko yleisellä tasolla	4	3	11
Evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät	1	2	6
Arkkipiispan vaalit	1	1	5
Yhteensä	19	19	37

Yllä olevasta taulukosta 2. käy ilmi valtakirkkoon liittyvien teemojen jakautuminen lehtien kesken. Analyysi etenee alateemoittain suurimmasta pienimpään ja suurin osa alateemoista ovat

¹²⁸ Niemelä 2013, 6; Hokka et al. 2013, 9; Taira 2014, 5.

¹²⁹ Hokka et al. 2013, 14.

¹³⁰ Yleisellä tasolla tarkoitan tässä yhteydessä juttua, jossa valtakirkkoa ja kristinuskoa käsiteltiin muuten kuin politiikan tai henkilöiden kautta.

sellaisia, että niihin liittyvää sisältöä löytyy kaikista lehdistä. Osa näistä alateemoista kuitenkin korostuu jossakin lehdessä enemmän kuin toisessa.¹³¹ Kuten taulukosta ilmenee, eniten valtakirkkoon liittyvää juttuaineista löytyi *Suomenmaasta*, mikä vastaa aiemmin esitettyä väitettä keskustalaisten uskonnollisuudesta ja kristinuskon yhteyteen kuulumisesta.¹³²

5.2. Kirkko, politiikka ja kirkon jäsenyys

Evankelis-luterilaista kirkkoa, politiikkaa ja kirkon jäsenyyttä käsittelevät jutut olivat suurin valtakirkon alateemoista. Lehtijutuissa käsiteltiin muun muassa puolueiden uskontosuhteita, kirkkopoliitiikkaa ja kirkon paikkaa yhteiskunnassa erityisesti jäsenyyden kautta. Yhteensä analyysiyksiköitä löytyi kaikista lehdistä 41 ja alateemasta kirjoitettiin jokaisessa lehdessä lähes yhtä paljon.

Puolueiden, politiikan ja uskonnon välisiä suhteita käsiteltiin kaikissa lehdissä ja niistä kävi hyvin ilmi sekä puolueiden, että puolueen jäsenten suhde uskontoon. Esimerkiksi *Nyky-päivässä* oli useampi juttu, joista kävi ilmi Kokoomuksen ja kokoomuslaisten perinteinen nojautuminen aiemmin esitettyyn koti, uskonto ja isänmaa -kolmiyhteyteen. Esimerkiksi reporttaasissa ”Juliste paljastaa kokoomuksen” esiteltiin vanhoja vaalijulisteita vuosien takaa, joissa koti, uskonto ja isänmaa -kolmiyhteys oli sanallisesti kuvattuna.¹³³ Kolmiyhteys kävi ilmi myös Kokoomuksen vuoden 2018 puoluekokoukseen liittyvässä jutussa, jossa kokoomuslaisilta ja kokousvierailta kysyttiin Kokoomuksen tulevaisuuden näkymistä. Eduskunnan silloinen puhe- mies Paula Risikko kertoi Kokoomuksen koti, uskonto ja isänmaa -arvojen tulevan kantamaan myös tulevaisuudessa.¹³⁴ Näiden kahden jutun lisäksi kolmiyhteys kävi ilmi Kokoomuksen opiskelijaliitto Tuhatkunnan silloisen puheenjohtajan Janika Takatalon kolumnissa, jossa mietittiin muun muassa sitä, miten puolueen nuoret kaupunkilaiset sopivat yhteen ”maakunnissa vahvana elävän koti, uskonto ja isänmaa -hengen kanssa”.¹³⁵ Koti, uskonto ja isänmaa -kolmiyhteyden lisäksi Kokoomuksen suhde valtakirkkoon oli esillä, kun kerrottiin Kokoomuksen 100-vuotispäiviin liittyvästä juhla jumalanpalveluksesta Helsingin tuomiokirkossa.¹³⁶

¹³¹ Lehtien juttumäärien kohdalla tulee huomioida, että *Nykypäivän* vuosikerta on vain 12 lehteä, kun taas *Demokraatin* ja *Suomenmaan* vuosikerrat sisältävät kumpikin 48 numeroa.

¹³² Lammi 2019.

¹³³ Luukkonen 2018c, 18–25.

¹³⁴ Jantunen 2018, 28–29. Samassa jutussa kolmiyhteydestä mainitsi myös kokoomusaktiivi Tarja Pölkki. (Jantunen 2018, 29.).

¹³⁵ Takatalo 2018, 41.

¹³⁶ Pulli 2018d, 4.

Lehdet käsittelivät oman puolueensa uskontosuhteiden lisäksi myös muiden puolueiden ja valtakirkon välistä suhdetta. *Demokraatissa* päätoimittaja Salmi kirjoitti ”Salmiakkaa”-osiossaan keskustalaisuuteen liittyvän ”vahva kotiseuturakkaus” ja Keskustassa vallitsevan niin sanotun uskonnollisen meiningin antavan ihmisille turvaa.¹³⁷ *Nykypäivässä* ”Pettyneet etsivät johtajaa”-reportaasissa kerrottiin muutamasta suomalaisesta puolueesta korostettujen asiansanojen avulla; Kansalaispuolueen kohdalla asiansanoina olivat muun muassa ”Raamattu” ja ”risti”.¹³⁸

Demokraatissa SDP:n, kirkon ja uskonnon välisistä suhteista kirjoitettiin vain muutamassa jutussa. Sosialidemokratian ja luterilaisuuden yhteisiä juuria pohdittiin muun muassa mielipidekirjoituksessa, joka oli vastine päätoimittaja Mikko Salmen edellisenä vuonna julkaistuun sosialidemokratian ja luterilaisuuden suhdetta käsittelevään juttuun.¹³⁹ Lisäksi kristillisten sosialidemokraattien liiton puheenjohtaja Heikki Palmu kirjoitti ”Valtaisimmeko kirkon?”-kolumnissaan SDP:n riveissä olevan paljon kirkkoon kuuluvia, mutta myös niitä, joita ei uskonto kiinnosta.¹⁴⁰ Haastattelussa ”Uskon demari” teologian tohtori, dosentti Tapio Lampinen puolestaan kertoi hänelle myönnetyn professorin arvonimen lämmittävän sydäntä erityisesti sosialidemokraattina.¹⁴¹

Suomenmaassa käsiteltiin keskustalaisten uskonnollisuutta ja suhdetta kirkkoon muun muassa reportaasissa ”Omantunnon asia”. Uskontoa ja politiikkaa ei ole Keskustan mukaan ollut tapana sekoittaa keskenään ja puolueessa on paikkansa jokaisen uskontokunnan edustajalle, vaikka kytkös evankelis-luterilaiseen kirkkoon onkin perinteisesti ollut tiivis.¹⁴²

Keskustalaisten uskonnollisuudesta on kysyttävä myös puolueen entiseltä puoluesihteeriltä Timo Laaniselta. Hän aloitti teologin opinnot ollessaan puoluesihteerinä ja pännäsi tenttikirjoja ratikassa työmatkoilla. Viime kuussa hän sai pappisvihkimyksen.

–Keskustalaisilla on ollut mutkattoman läheinen suhtautuminen kansankirkkoon, hän kuvailee.

Laanisen mukaan keskusta-aatteessa on useita juonteita, jotka luovat pohjaa kristilliselle ajattelulle. Yksi sellainen on esimerkiksi materialistisen maailmankuvan vastustaminen.¹⁴³

Reportaasiin haastateltu entinen puoluesihteerinä Laaninen kertoi keskustalaisten suhtautumisen kansankirkkoa kohtaan olevan mutkaton erityisesti keskusta-aatteen vuoksi, jonka useat juonteet luovat pohjaa kristilliselle ajattelulle. Yhdeksi juonteeksi Laaninen mainitsee

¹³⁷ Salmi 2018e, 18.

¹³⁸ Luukkonen 2018b, 18–19.

¹³⁹ Hämäläinen & Rantila 2018, 40.

¹⁴⁰ Palmu 2018, 41.

¹⁴¹ Blomberg 2018b, 19.

¹⁴² Lammi 2018c, 26–31.

¹⁴³ Lammi 2018c, 28.

materialistisen maailmankuvan vastustamisen, mutta muut ”juonteet” jäävät kertomatta.¹⁴⁴ Toinen juttu, jossa keskustalaisten uskonnollisuus oli esillä, oli silloisen kansanedustaja Seppo Kääriäisen haastattelu ”Seppo Kääriäiselle sauna on pyhä paikka”, jossa Kääriäinen kertoi pyhäamun kävelyretkistään ja saunan tärkeydestä elämässään.¹⁴⁵

Puoluelehdissä kiinnosti myös vuoden 2018 Porin Suomi Areena, jossa silloinen pääministeri Juha Sipilä oli piispa Jari Jolkkosen vieraana. *Nykypäivä* ja *Suomenmaa* kirjoittivat Sipilän ja Jolkkosen keskustelusta otsikoin ”Epäily poliitikkojen motiiveista loukkaa” ja ”Sipilä avautui piispalle”.¹⁴⁶ Sipilä mietti keskustelussa muun muassa sitä, miksi poliitikkojen motiiveja kyseenalaistetaan toisin kuin pappien tai poliisien.¹⁴⁷

Suomenmaan eduskunnan joulutaukoa käsittelevässä pääkirjoituksessa päätoimittaja Juha Määttä käytti Suomesta sanaa ”kristikunta”. Päätoimittaja toivoi, että kansanedustajat ja ministerit lepäsivät joululomalla ja sanoi joulutauon tulevan tarpeeseen myös politiikassa. Lisäksi Määttä kertoi, että ”parin päivän päästä Suomen kodeissa ja kirkoissa luetaan jälleen tuttua Luukkaan jouluevankeliumia” ja tänä vuonna esille voisi Määtän mukaan nostaa erityisesti enkelien ensimmäiset sanat.¹⁴⁸

Puolueiden uskontosuhteiden lisäksi aineistossa nousi esille Suomen sisällissota ja sen päättyminen, kun vuonna 2018 tästä tuli kuluneeksi 100 vuotta. Aihetta käsittelevät kaikki puoluelehdet ja osassa jutuista oli myös kristinuskoon ja evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittyvää sisältöä. *Nykypäivän* artikkelissa ”Sadan vuoden sota” oli nostettu esiin silloisten politikkojen lausumia ja esimerkiksi Svinhufvudin kerrottiin sanoneen eduskunnassa sodan alkupäivinä ”luottakaamme Jumalaan”.¹⁴⁹ *Suomenmaa* kirjoitti ja kertoi aiheesta suurien kuvien avulla, joista yhdessä silloinen pääministeri Juha Sipilä laski muistoseppeleen Nivalan kirkkomaalle ja *Demokraatissa* kerrottiin demariaktiivien iloitsevan Tyrvään kirkon edustalle tulevasta uudesta punaisten muistomerkistä.¹⁵⁰ Lisäksi *Demokraatissa* Raamatun kerrottiin olevan ”vahva ase sodassa” ja sisällissotaa tulisi katsoa suoraan ja rehellisesti.¹⁵¹

Kolmas tähän alateemaan kuuluva aineistossa esille noussut aihepiiri oli vuonna 2018 käydyt seurakuntavaalit, jotka olivat kaikissa lehdissä varsin suosittu kirjoitusten aihe. Puoluepoliittisesti sitoutuneista seurakuntavaaliehdokkaista kirjoitettiin artikkeleissa ja

¹⁴⁴ Lammi 2018c, 28.

¹⁴⁵ Vánttilä 2018f, 28–29.

¹⁴⁶ Schauman 2018d, 9; Heikkilä 2018a, 7.

¹⁴⁷ Schauman 2018d, 9.

¹⁴⁸ Määttä 2018b, 4.

¹⁴⁹ Luukkonen 2018a, 38.

¹⁵⁰ Lankinen 2018, 10; Blomberg 2018a, 17.

¹⁵¹ Ijäs 2018a, 28–29.

haastatteluissa, minkä lisäksi lehdissä kirjoitettiin myös puolueiden vaaliohjelmista ja lopputuloksista.

Nykyvässä oli käytössä ”#seurakuntavaalit” aihetunniste ja aihetunnisteen alla kirjoitettiin muun muassa ehdokasmäärän laskusta sekä puolueiden ehdokaslistoista ja vaaliteemoista.¹⁵² Seurakuntavaalit esiintyivät myös *Nykyvässä* tietovisassa, jossa kysyttiin seurakuntavaalien ajankohdan kertomisen jälkeen kuinka monta paikallista seurakuntaa kirkolla on.¹⁵³ *Demokraatissa* seurakuntavaaleja käsiteltiin kahdessa artikkelissa, joissa kerrottiin yleisesti poliittisista ehdokaslistoista ja niiden määrästä, SDP:n seurakuntavaaliohjelmasta sekä Tampereen Kirkkodemareista.¹⁵⁴

Eniten seurakuntavaaleista kirjoitettiin *Suomenmaassa*, jonka artikkeleissa kerrottiin muun muassa seurakuntaneuvoston kiinnostavan -valtuustoa enemmän sekä nuorten ja uusien kasvojen olevan kirkon ja seurakuntien elinehto.¹⁵⁵ Vaalien jälkeen kerrottiin, ettei kirkon viesti ollut tavoittanut nuoria ehdokkaita tai äänestäjiä.¹⁵⁶

Kirkon viesti ei tavoittanut ihmisiä toivotulla tavalla viikonvaihteessa järjestetyissä seurakuntavaaleissa. Nuorten väisä osallistuminen ja läpimenneiden korkea keski-ikä eivät ole lupaavia signaaleja myöskään jatkoa ajatellen.

Pitkään vaalityössä mukana ollut Maria Kaisa Aula pitää yhtenä syynä mielenkiinnon puutteeseen väisä näkyvyyttä sosiaalisessa mediassa.

–Seurakuntien toiminta ei some-kanavilla näy tarpeeksi. Siellä olisi erityisesti nyt valituilla luottamushenkilöillä mahdollisuus nostaa esiin kirkon roolia ja kristityn oikeaa identiteettiä.¹⁵⁷

Läpimenneiden keski-ikä seurakuntavaaleissa oli ollut korkea, mikä ei ollut kirjoittajan mukaan lupaava signaali jatkoa silmällä pitäen. Sosiaalisessa mediassa seurakuntien ja ehdokkaiden tulisi olla näkyvämmän esillä, jotta ihmisten mielenkiinto saataisiin herätettyä.¹⁵⁸

Edellä olleiden artikkeleiden lisäksi *Suomenmaassa* oli lähes puoli vuotta ennen varsinaisia vaaleja haastattelu kokemäkeläisestä seurakunta- ja keskusta-aktiivista, joka kertoi seurakuntavaalivalmistelujen olevan jo toukokuussa hyvässä vauhdissa. Haastattelussa käsiteltiin vaalien lisäksi myös seurakuntien muuttuvaa tilannetta jäsenkadon ja kirkollisveron määrän laskemisen myötä.¹⁵⁹

Jäsenkato, kirkon jäsenyys ja maallistuminen olikin seurakuntavaalien jälkeen yksi lehdissä enemmän puhuttanut aihepiiri. Kirkon jäsenyyttä ja jäsenmäärää käsiteltiin kaikissa lehdissä jollakin tapaa. *Nykyvässä* kerrottiin muun muassa Suomen evankelis-luterilaiseen

¹⁵² Schauman 2018f, 9; 2018g, 7.

¹⁵³ Pulli 2018c, 48.

¹⁵⁴ Blomberg 2018c, 15; 2018d, 15.

¹⁵⁵ Wilén 2018, 40; Luodonpää 2018b, 10–11.

¹⁵⁶ Luodonpää 2018c, 11.

¹⁵⁷ Luodonpää 2018c, 11.

¹⁵⁸ Luodonpää 2018c, 11.

¹⁵⁹ Hievanen 2018, 34–35.

kirkkoon kuuluvan nyt 71 prosenttia suomalaisista ja *Suomenmaan* ”Tietotesti”-tietovisassa kysyttiin, kuinka suuri osa suomalaisista kuuluu kirkkoon nyt, kun vuonna 1900 jäsenenä oli 98,1 prosenttia suomalaisista.¹⁶⁰

Maallistuneesta Suomesta puhuttiin muun muassa rippikoulun suosion yhteydessä. Vaikka Suomi maallistuu, rippikoulun suosio on silti säilynyt.¹⁶¹ Lisäksi eräs kirjoittaja pohti kolumnissaan sekularisaatiota ja sitä, minkälainen on Suomi sen jälkeen, kun tapahtuu ”kriittinen käänne” ja evankelis-luterilaisen kirkon jäsenmäärä kääntyy dramaattisesti laskuun samoin kuin esimerkiksi Ruotsissa. Kirjoittaja kysyi tekstissään, ”minkälainen on post-luterilainen Suomi?”¹⁶²

Yksi suurempi jäsenyyttä ja jäsenmäärän laskua käsitellyt juttu oli *Suomenmaan* ”Kiista kirkosta” -reportaasi, jossa ajankohtaisiin kysymyksiin hakivat vastauksia käytännöllisen teologian professori Kati Tervo-Niemelä, Ylivieskan kirkkoherra Timo Määttä, Oulun tuomiorovasti Satu Saarinen, Kirkon tutkimuskeskuksen tutkija Veli-Matti Salminen ja kirkkohistorian professori Jouko Talonen.¹⁶³

– – Toiset eroavat siksi, kun kirkko on liian ahdasmielinen, toiset siksi, kun kirkosta on tullut niin avarakatseinen.

– Noin 40 prosenttia kirkosta eroajista ilmoitti melko tärkeäksi syyksi kirkon suvaitsemattomuuden. Liian suvaitsevaisiksi kirkon koki reilu 10 prosenttia eroajista, sanoo tutkija Veli-Matti Salminen Kirkon tutkimuskeskuksesta.¹⁶⁴

Yllä oleva lainaus on Kirkon tutkimuskeskuksen tutkijan Veli-Matti Salmisen pohdintaa kirkosta eroamisen syistä. Hänen mukaansa kirkosta eroamisen syyt vaihtelevat; osa pitää kirkkoa ahdasmielisenä ja osa liian avarakatseisena. Tämän jälkeen jutussa mietittiinkin myös sitä, minkälainen kirkon tulisi olla, jotta kirkosta eroaminen saataisiin vähentymään.¹⁶⁵

Kaikkien näiden edellä esiteltyjen lisäksi valtakirkkoa ja politiikkaa käsiteltiin hautausmaiden kynttiläjätteiden kierrätykseen, presidentinvaalitenttiin, kirkon suvaitsevaisuuteen ja kirkon rahankäyttöön liittyvissä jutuissa sekä kirjaesittelyissä, jotka jätän yksityiskohtaiseman analysoinnin ulkopuolelle.¹⁶⁶

Ennako-oletukseni mukaisesti puoluelehdistä kävi ilmi myös puolueiden ja puolueiden jäsenten suhde uskuntoon, tässä tapauksessa valtakirkkoon. *Suomenmaassa* kerrottiin keskustalaisten uskonnollisuudesta ja suhteesta valtakirkkoon; *Nykypäivässä* näkyi Kokoomuksen

¹⁶⁰ Schauman 2018a, 6; Tietotesti 2018d, 56.

¹⁶¹ Alaranta-Saukko 2018b, 12–13.

¹⁶² Toivonen 2018, 34.

¹⁶³ Vänntilä 2018b, 18–22.

¹⁶⁴ Vänntilä 2018b, 20.

¹⁶⁵ Vänntilä 2018b, 18–22.

¹⁶⁶ Luodonpää 2018a, 9; Nissilä 2018a, 10–11; Strengell 2018, 39; Alastalo 2018, 8; Wahlstedt 2018, 31; Lammi 2018b, 7; Eskola 2018a, 43.

nojautuminen koti, uskonto ja isänmaa -kolmiyhteyteen ja *Demokraatissa* mietittiin sosialidemokratian ja kirkon yhteisiä juuria sekä puolueen jäsenten kirkkoon kuulumista. Lisäksi lehdissä kirjoitettiin ajatuksia myös muiden puolueiden ja niiden jäsenistön uskontoon liittyvistä ajatuksista ja aatteista. Myös itse poliitikot ja puolueaktiivit olivat uskontoa käsitelleissä jutuissa esillä.

Sisällissodan ”juhluvuosi” näkyi puoluelehdissä useampaan otteeseen ja osassa näissä oli myös valtakirkkoa sivuavaa sisältöä. Osassa näistä jutuista oli kirjoitetun tekstiviittauksen lisäksi myös valokuva esimerkiksi kirkosta tai kirkkomaalla olevasta muistomerkistä. Puolueet olivat mukana myös vuoden 2018 seurakuntavaaleissa ja vaaleista kirjoitettiin artikkeleiden ja haastatteluiden avulla. Puolueet esittelivät niin omia näkökantojaan vaaleihin liittyen kuin myös vaalien teemoja. Vaalien jälkeen keskityttiin niiden lopputulokseen. Seurakuntavaalien lisäksi lehdissä puhutti kirkon jäsenyys ja erityisesti jäsenmäärän lasku tuotiin esiin kaikissa puoluelehdissä.

Sanomalehtitutkimuksessa kirkkopoliikkaan ja valtion ja uskonnon välisiin suhteisiin liittyvien juttujen osuus on ollut sanomalehdestä riippuen noin 15% prosenttia kaikista kristinuskoa käsittelevistä jutuista.¹⁶⁷ Puoluelehtien osalta kirkkoon ja politiikkaan liittyvien juttujen osuus on selkeästi tätä suurempi; lehdestä riippuen jopa yli 50 prosenttia jutuista liittyi kirkkoon ja politiikkaan. Lisäksi esimerkiksi kirkollisiin vaaleihin liittyvän kirjoittelun on nähty olevan myös sanomalehdissä varsin näkyvää.¹⁶⁸

5.3. Valtakirkko ja kristinusko yleisellä tasolla

Valtakirkkoa ja kristinuskkoa niin sanotusti yleisellä tasolla käsiteltiin kaikissa lehdissä ja alateema oli ”valtakirkko”-teemassa toiseksi suurin. Kaikista lehdistä löytyi alateemaan kuuluvia analyysiyksiköitä yhteensä 18 ja juttutyypiltään nämä olivat enimmäkseen artikkeleita, mielipidekirjoituksia ja pakinoita. Lisäksi tähän alateemaan kuului yksi reportaasi ja useampi tietovisakysymys.

Suomenmaan mielipidekirjoituksissa ja pakinoissa otettiin kantaa lähinnä kristillisiin juhliin. Yhdessä mielipidekirjoituksessa sunnuntain kerrottiin olevan ”lepoa varten” ja toisessa joulun olevan nykyään ”eriarvoistava kaupan juhla”, kun menneiden vuosikymmenten sanottiin hiljalleen muuttaneen joulunviettoa pois sen ”alkuperäisestä kristillisen joulun sanomasta”.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Hokka et al. 2013, 13.

¹⁶⁸ Hokka et al. 2013, 13.

¹⁶⁹ Salo 2018, 35; Levo 2018, 39.

Kahdessa pakinassa aiheena olivat maallistunut pääsiäinen ja juhannuksen aikana järjestettävät seurakuntien tilaisuudet.¹⁷⁰

Demokraatin tietovisoissa kysyttiin muun muassa kirkollisen paastoajan pituudesta, kristittyjen pääsiäisen vietosta, ”juhannus”-nimen taustasta, Raamatun vanhimmasta henkilöstä, Suvivirrestä ja Isä meidän -rukouksesta. *Suomenmaan* ”Tietotestissä” puolestaan kysyttiin Jeesuksen syntymäkaupungista ja Aamen-sanankäytöstä.¹⁷¹ Tietovisakysymysten lisäksi yhdessä *Suomenmaan* ristisanatehtävässä oli kuva kirkon sisältä, jossa pappi seiso i penkkirivien välissä.¹⁷²

Artikkeleiden osalta valtakirkkoon yleisellä tasolla liittyvät kirjoitukset käsitelivät rippileirejä, Suvivirttä, kirkollisia juhlia ja pappeutta.¹⁷³ Näiden kohdalla kristinusko ja valtakirkko esiintyivät muun muassa käytetyssä retoriikassa sekä vertauskuvina.

Demokraatissa päätoimittaja Salmi kirjoitti ”Salmiakkia”-osiossaan tyttärensä rippileirillä kokemasta ”ilmastoherätyksestä” sekä joulunajasta ja Tiernapoikanäytelmästä.¹⁷⁴ Salmi otti tiernapoikanäytelmään liittyvässä kirjoituksessa kantaa tavaratalo Stockmannin julkaisemaan Tiernapoikavideoon ja samassa yhteydessä hän muisteli omaa lapsuuttaan, kun pappina toiminut isä oli esiintynyt näytelmässä.¹⁷⁵ Salmen kirjoituksissa tuli monessa kohtaa hyvin esille hänen oma kristillinen vakaumuksensa, pappeus ja kristillinen kasvatus.

Suomenmaassa ”Suvivirressä soi haikeus – koulu loppuu kokonaan” -artikkelissa kerrottiin kyläkoulujen sulkemisesta ja koulun loppumisesta.¹⁷⁶ Artikkel i ei varsinaisesti ollut uskontoon liittyvä, mutta otsikossa mainitun Suvivirren vuoksi artikkeli on huomioitu. Otsikossa käytetty kristinuskoon liittyvä retoriikka sopii hyvin yhteen keskustalaisen uskontoon läheisesti kytkeytyneen aatteen kanssa.

Alateeman ainoa suurempi juttu, *Suomenmaan* ”Kesätyö kasvattaa” -reportaasi, liittyi nuorten kesätyömahdollisuuksiin ja erityisesti seurakunnan järjestämiin kesätyöpaikkoihin hautausmailla. Kolmea nuorta haastateltiin kesätöihin liittyvissä teemoissa ja hautausmailla työskennelleiden puheenvuoroista kävi hyvin ilmi myös aiempi aktiivisuus seurakunnissa, esimerkiksi rippileirin isosena toimimisen myötä.¹⁷⁷

Rippileirit ovat työllistäneet Anni Lahtista jo monena kesänä. Nyt kun hän on 18-vuotias, hän pääsee toimimaan muiden isosten ohjaajana eli iso-isosena ja samalla leirien apuohjaajana.

¹⁷⁰ Nenonen 2018a, 44; 2018b, 44.

¹⁷¹ Tietovisa 2018a, 45; 2018b, 60; 2018c, 45; 2018d, 37; 2018e, 37; Tietotesti 2018j, 40.

¹⁷² Ristisana 2018, 41.

¹⁷³ Alaranta-Saukko 2018a, 8; Salmi 2018a, 18; 2018d, 20; Kanala 2018, 56–57.

¹⁷⁴ Salmi 2018a, 18; 2018d, 20.

¹⁷⁵ Salmi 2018a, 18.

¹⁷⁶ Alaranta-Saukko 2018a, 8.

¹⁷⁷ Heikkilä 2018b, 20–25.

–Leiriviikoilla olen saanut täältä kirkkomaalta palkatonta vapaata, jotta pääsen ohjaamaan leirejä. Ne ovat kyllä aina kesän kohokohta.

Innostus rippileireihin lähti omalta leiriltä. Siellä oli niin mukavaa, että oli pakko päästä uudestaan, mutta eri roolissa.¹⁷⁸

Hautausmaalla kesätyöntekijänä toiminut Anni Lahtinen kertoi haastattelussa hautausmaatyön lisäksi isosena toimimisesta ja 18 ikävuoden tuomista uusista mahdollisuuksista rippileirityössä. Innostuksen isosena toimimiseen Lahtinen kertoikin saaneensa omalta rippileiriltään.¹⁷⁹

Valtakirkkoa ja kristinuskoa yleisellä tasolla käsitelleet jutut olivat aihepiirinä suuri erityisesti tietovisakysymyksien suuren esiintyvyyden vuoksi. Suurinta kysymyksien esiintyvyyttä oli *Demokraatin* tietovisoissa, kun taas *Suomenmaan* tietovisoista vain yksi sisälsi kaksi kysymystä valtakirkon ja kristinuskon yleisempään tasoon. Artikkeleissa, mielipidekirjoituksissa ja pakinoissa alateemaa käsiteltiin ohimennen mainitsemalla eikä jutut liittyneet varsinaisesti uskoon tai uskonto ei ollut jutun varsinainen aihe. Uskontoa käytettiin ikään kuin ”apukeinona” tai argumenttien tukena. Reportaasissa valtakirkko puolestaan esiintyi niin työntantajana kuin nuorten kesätyöpaikkanakin.

5.4. Evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät

Kirkon edustajiin, pappeihin, piispoihin ja muihin työntekijöihin liittyvät jutut olivat kolmanneksi suurin valtakirkon alateema. *Suomenmaasta* löytyi useampi henkilöhaastattelu ja yhteensä kaikissa lehdissä oli alateemaan kuuluvia analyysiyksiköitä yhdeksän. Haastattelujen lisäksi alateemaa käsiteltiin artikkeleissa ja tietovisakysymyksissä.

Kaikissa puolueiden lehdissä näkyvyyttä sai papiksi vastikään vihitty Keskustan entinen puoluesihteri ja *Suomenmaan* entinen päätoimittaja Timo Laaninen. Laanisen pappisvihkimyksestä kysyttiin muun muassa *Demokraatin* tietovisassa.¹⁸⁰ *Nykypäivässä* Laanisesta kirjoitettiin otsikolla ”’Katupappi’ jalkautuu sinne, missä ihmiset liikkuvat” ja artikkelissa kerrottiin, kuinka syksyllä 2018 Malmin katukuvasta voi bongata Keskustan entisen puoluesihterin papin paidassa.¹⁸¹ *Suomenmaassa* Laanisen puolestaan kerrottiin olevan niin sanotusti karheiden miesten sielunpaimen.¹⁸²

Syksystä alkaen Laaninen on toiminut projektipastorina helsinkiläisessä Malmin seurakunnassa.

Mustanaamion tavoin Laaninen liikkuu kaupungilla kuin kuka tahansa meistä. Hänen tehtävänä on kohdata ihmisiä kaduilla, puistoissa, kahviloissa ja ostoskeskuksissa. Erityisenä kohderyhmänä ovat ”asemanseudun karheat miehet”.¹⁸³

¹⁷⁸ Heikkilä 2018b, 24.

¹⁷⁹ Heikkilä 2018b, 24.

¹⁸⁰ Tietovisa 2018f, 37.

¹⁸¹ Schauman 2018e, 10.

¹⁸² Nissilä 2018b, 32.

¹⁸³ Nissilä 2018b 32.

”Saunassa”-juttusarjassa ilmestyneessä haastattelussa Laaninen kertoi projektipastorin työstään Malmin seurakunnassa. Kohderyhmäänään Laanisella on ”asemanseudun karheat miehet”, joille Laaninen haluaa tulla tutuksi, jotta nämä voisivat lähestyä häntä myöhemmin myös henkilökohtaisemmissa asioissa. Papin työn lisäksi aiheena olivat politiikka, Laanisen oma usko ja lähestyvä joulun aika.¹⁸⁴

Yksi suurempi haastattelujuttu oli Kallion uuden kirkkoherran Riikka Reinan haastattelu *Suomenmaassa*. Reina oli myös lehden kansikuvassa tekstillä ”Kirkko kuulolla – keskustalainen Riikka Reina on Kallion uusi kirkkoherra”. Haastattelussa käsiteltiin muun muassa kirkon nykytilannetta, Kallion seurakunnan tapahtumia sekä ihmisten käsityksiä ja ennakkoluuloja pappeja kohtaan.¹⁸⁵

Kallion seurakunnasta löytyy jokaiselle jotain, Reina kehuu. On hiljaista rukouslaulua ja teknomessuja, kokeilevaa teatteria ja perinteistä pyhäkoulua. Tästä Reina haluaa pitää kiinni.

– Usko saa näkyä monella tavalla.

Kirkkokin saattaa tosin kompastella nykyajan some-maailmassa. Kallion seurakunta julkaisi Sauli Niinistön pojan syntymäpäivänä Facebookissa meemin, jossa luki: ”Tulkaa kaikki nyt laulamaan, on poika syntynyt maailmaan”.

Osa paheksui ja kysyi, pitää Kallion seurakunta Niinistön poikaa Messiaana.

– Se oli malliesimerkki siitä, että asioita voidaan tulkita negatiivisen kautta, Reina toteaa.¹⁸⁶

Reina kertoi Kallion seurakunnan tapahtumatarjonnasta löytyvän jokaiselle jotakin ja halua- vansa pitää tästä myös kiinni. Kallion seurakunnan paheksuntaa aiheuttaneen Facebook meemin jakamisen Reina kertoo olevan malliesimerkki siitä, että asioita voidaan tulkita negatiivisen kautta. Jutun mukaan myös kirkko ”kompastelee nykyajan some-maailmassa”. Haastattelun lopuksi nostettiin esille myös Reinan keskustalaisuus ja aktiivisuus politiikassa.¹⁸⁷

Näiden lisäksi *Suomenmaassa* oli myös muita kirkon työntekijöiden haastatteluja. Oulussa sairaalapappina toimiva Hannele Lusikka kertoi haastattelussaan sairaalapapin työstään, somerolainen rovasti Matias Roto tekemästään lähetystyöstä Kamerunissa ja Johanna Korhonen Helsingin hiippakuntavaltuuston puheenjohtajuudestaan.¹⁸⁸ Haastattelujen ja artikkeleiden lisäksi *Suomenmaan* tietovisakysymyksissä kysyttiin, kuka oli Suomen ensimmäinen arkkipiispa ja kuka on nykyinen arkkipiispa.¹⁸⁹

Demokraatin päätoimittaja Salmi kirjoitti *Demokraatissa* ”Salmiakkia”-osiossaan Helsingin uudesta piispasta Teemu Laajasalosta otsikolla ”Piispa ja hänen keihäänkärkensä”. Salmi

¹⁸⁴ Nissilä 2018b, 32–33.

¹⁸⁵ Pohjala 2018b, 16–19.

¹⁸⁶ Pohjala 2018b, 18.

¹⁸⁷ Pohjala 2018b, 18–19.

¹⁸⁸ Väänttilä 2018d, 24–25; Riski & Manninen 2018, 26–27; Pohjala 2018a, 14–17.

¹⁸⁹ Tietotesti 2018b, 40.

muisteli opintovuosiaan Teemu Laajasalon kanssa ja kehui Laajasalon verbaalisia taitoja. Lopua kohden juttu eteni Laajasalon harkitsemattomaan luottokortin käyttöön ja siihen liittyvään häpeään, jota Laajasalon nyt täytyy kantaa mukanaan.¹⁹⁰ Horisontin ”Uskontojen uutisvuosi 2018” -jaksossa yksi toimittajien esiin nostamista aihepiireistä oli piispa Laajasalon rahan käyttö ja siihen liittynyt mediahuomio ja tämä Salmen kirjoitus oli aineistossa ainoa aihepiiriä varsinaisesti käsitellyt juttu.¹⁹¹

Kaikkiaan kirkon työntekijöihin liittyvät jutut olivat kytköksissä osaltaan myös politiikkaan. *Suomenmaan* haastatteluissa pyrittiin tuomaan ilmi haastateltavan kytkös puolueeseen ja esimerkiksi kunnallispolitiikkaan. Lisäksi politiikan vaikuttajan siirtyminen politiikasta papinuralle kiinnosti kaikkia puoluelehtiä ja *Demokraatissa* päätoimittaja Salmi toi jälleen esille oman pappeutensa opiskeluhistoriansa kautta. Kirkon työntekijöistä kertovien juttujen kohdalla huomionarvoista on mielestäni se, ettei yksikään juttu käsitellyt suoranaisesti naispappeutta, kun taas Hokan, Valaskiven, Sumialan ja Laakson tutkimuksessa naispappeus oli noussut omaksi temakseen.¹⁹²

5.5. Arkkipiispan vaalit

Vuonna 2018 käydyt arkkipiispan vaalit olivat lehdissä osakseen melko suosittu kirjoitusten aihe ja valikoituivat sen vuoksi omaksi alateemakseen. Lehdet esittelivät ehdolla olleita niin ehdokkaiden omien haastattelujen kuin muiden asiantuntijoiden kertomien avulla. Suurinta esiintyvyyttä oli *Suomenmaassa*, josta löytyi neljä aihetta käsittelevää juttua. Yhteensä analyysiyksiköitä oli kaikissa lehdissä seitsemän.

Suomenmaa seurasi arkkipiispan vaalien etenemistä vaiheittain koko vaalikevään ajan. Artikkelissa ”Tohtorien taisto arkkipiispan tuolista” kerrottiin ehdolla olleista, vaalien ajankohdasta ja äänioikeutetuista.¹⁹³

Arkkipiispan vaali on tämän kevään kolmas merkittävä henkilöratkaisu tasavallan presidentin ja eduskunnan puhemiehen valinnan lisäksi.

Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluu nelisen miljoonaa jäsentä. Arkkipiispa ei muodollisesti ole piispojen esimies, mutta käytännössä hän on kirkon ykkösääni.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Salmi 2018b, 22.

¹⁹¹ Toinen juttu, jossa Laajasalo nousi jollakin tapaa esille, oli aiemmin tässä luvussa mainittu Johanna Korhosen haastattelu *Suomenmaassa*. Korhonen teki verottajalle vuonna 2018 Laajasalon asumisjärjestelyistä selvityspyynnön ja vei eteenpäin myös Laajasalon luottokortin käyttöön liittyviä kysymyksiä. Haastattelussa aihetta käsiteltiin ohimennen, eikä tätä ole sen vuoksi huomioitu aihepiiriin käsittelyssä. (ks. Pohjala 2018a, 14–17.).

¹⁹² Hokka et al. 2013, 13.

¹⁹³ Manninen 2018a, 7.

¹⁹⁴ Manninen 2018a, 7.

Suomenmaassa arkkipiispan vaaleja pidettiin yhtenä vuoden 2018 merkittävimmistä henkilöratkaisuista ja arkkipiispan kerrottiin olevan kirkon ykkösääni, vaikka tämä ei olekaan piispojen esimies.¹⁹⁵

Seuraavaksi *Suomenmaa* käsitteli aihetta noin kuukauden kuluttua. Artikkelissa ”Arkkipiispan tuolista kahden piispan ottelu” arvailtiin etukäteen, että kovin kilpailu tullaan käymään Tapio Luoman ja Björn Vikströmin välillä. Artikkelia varten oltiin haastateltu kahta entistä Keskustan kansanedustajaa, jotka olivat asettuneet kannattamaan kumpikin toista näistä ”pääehdokkaista”. Luoman ja Vikströmin välisen vertailun lisäksi artikkelissa pohdittiin sitä, olisiko nyt sittenkin naisen aika tulla valituksi.¹⁹⁶

Aihe puhutti *Suomenmaassa* jälleen kolmen viikon kuluttua, kun vaaleihin oli jäljellä reipas kuukausi. Reportaasissa oltiin sitä mieltä, että uusi arkkipiispa saa johdettavakseen riitaisen kirkon.¹⁹⁷ Vaalien jälkeen pääkirjoituksessa päätoimittaja Määttä kertoi arkkipiispan vaihtumisen värittävän kirkon pääsiäistä. Kirjoituksessa kerrottiin vaalien tuloksista ja vaalit voittaneen Tapio Luoman kerrottiin saaneen ”vahvan valtakirjan”.¹⁹⁸

Vaalin tulosta voi toki tulkita niin, että kirkko siirtyy Luoman myötä askeleen konservatiivisempaan suuntaan tai ainakin lähemmän kirkon aktiivisen jäsenistön enemmistön ajattelutapaa.

Eroava arkkipiispa Kari Mäkinen on saanut kantaa julkisessa keskustelussa liberaalin viittaa. Se ei tee täysin oikeutta hänen kaudelleen.

– – On mielenkiintoista nähdä, millaisen roolin Tapio Luoma ottaa yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Kari Mäkinen jättää tässä suhteessa arvokkaan perinnön vaalittavaksi.¹⁹⁹

Päätoimittaja mietti myös, mihin suuntaan Luoma vie kirkkoa, kun tämän on ajateltu olevan konservatiivisempi kuin eroava arkkipiispa Kari Mäkinen. Luoman tulevan roolin näkemistä yhteiskunnallisessa keskustelussa päätoimittaja piti mielenkiintoisena.²⁰⁰

Demokraatti käsitteli arkkipiispan vaaleja arkkipiispaehdokkaana olleen Ilkka Kantolan haastattelussa otsikolla ”Ylpeästi kristitty”. Turun entinen piispa ja SDP:n kansanedustaja Kantola kertoi haastattelussa ehdokkuutensa, pappetensa ja politiikan lisäksi omasta aviokriisistään vuodelta 2005, jonka seurauksena hän erosi piispan virasta. Iltapäivälehdissä kerrottiin ”pettäjäpiispasta”.²⁰¹

Kantola oli varautunut, että hänen avioerovaiheensa nousee keskusteluun nyt, kun hän on arkkipiispaehdokkaana. Somessa onkin hänen mukaansa näkynyt kommentteja, joiden mukaan Kantola ei voisi arkkipiispan toimia. Hän pitää ihmisten reaktiota ymmärrettävänä.

– Toistaiseksi olen päässyt helpolla. En ole ainoa avioeron jälkeen aviossa oleva arkkipiispaehdokkaasäkään vaalissa. Mutta samanlaiseen skandaaliin ei ole kukaan pystynyt, Kantola naurahtaa.²⁰²

¹⁹⁵ Manninen 2018a, 7.

¹⁹⁶ Manninen 2018b, 16.

¹⁹⁷ Vanttila 2018b, 18.

¹⁹⁸ Määttä 2018a, 4.

¹⁹⁹ Määttä 2018a, 4.

²⁰⁰ Määttä 2018a, 4.

²⁰¹ Ijäs 2018b, 12–13.

²⁰² Ijäs 2018b, 12.

Kantola kertoi olleensa varautunut keskusteluun hänen avioerostaan ja arkkipiispaehdokkudesta. Vaikka Kantola ei ollut ehdokkaista ainoa avioeron läpikäynyt ja uudelleen avioitunut, ei kukaan ollut pystynyt samanlaiseen skandaaliin. Avioero-skandaalin lisäksi Kantola kertoi havainneensa, että kirkko näkyy eduskunnassa ja lainsäädäntötyössä vähän, mutta esimerkiksi arkkipiispa Mäkisen puheenvuoroja siteerataan mielellään.²⁰³

Arkkipiispan vaihdoksen lähestyessä *Suomenmaa* haastatteli eläkkeelle jäävää arkkipiispa Kari Mäkistä. Mäkinen oli kuvattu myös *Suomenmaan* kanteen tekstillä ”Arkkipiispa lähdössä – Kirkon sanoma on tallella, sanoo Kari Mäkinen”. Haastattelussa aiheena oli niin Mäkisen lapsuusaika kuin kirkon nykytilannekin. Seuraajalleen Mäkinen ei halunnut antaa evästyksiä, vaan sanoi kaikkien hoitavan virkaa omalla tavallaan ja omalla äänellään.²⁰⁴

Vaalien jälkeen *Nykypäivä* haastatteli uudeksi arkkipiispaksi valittua Tapio Luomaa, kun tämä oli virkavihkimyksensä kynnyksellä. ”Ihmisen asialla” otsikolla julkaistussa haastattelussa Luoma pohti kirkon paikkaa ja tarvetta yhteiskunnassa sekä muun muassa kirkollisveroa ja avioliittokysymyksiä. Aiheena olivat myös Luoman ajatukset hänen edeltäjästään Kari Mäkisestä ja arkkipiispan tehtävistä sekä sosiaalisesta mediasta ja moraalista nyky-yhteiskunnassa.²⁰⁵

Mihin kirkko tarvitaan tänä päivänä? Tapio Luoma näkee kaiken keskiössä Jumalan ja ihmisen, joiden välillä on olemassa suhde. Ihmisen, jolla on paljon kysymyksiä liittyen omaan olemassa oloonsa ja elämän eri vaiheisiin. Kirkko voi toimia alustana näiden kysymysten pohtimiseen.

– Tarve perimmäisten kysymysten pohtimiseen ei ole vuosisatojen mittaan miksikään muuttunut ja siksi kirkolla on edelleen tänä päivänä annettavaa, hän katsoo.²⁰⁶

Haastattelussa Luoma kertoi näkevänsä kirkolla olevan annettavaa ihmisten perimmäisten kysymysten pohtimisen vastaajana ja alustana. Jumalan ja ihmisen välillä olevan suhteen Luoma näkee kaiken keskiöksi.²⁰⁷ Luoma oli esillä myös haastattelua edeltävän *Nykypäivän* numeron tietovisassa, jossa kysyttiin mitä ”ehkä yllättävääkin” työtä Luoma teki ennen pappisuransa alkua.²⁰⁸

Arkkipiispan vaaleista kerrottaessa puoluelehdistä *Demokraatti* oli ainoa, jossa juttu liittyi myös politiikkaan, kun haastatteluun valittu arkkipiispaehdokas oli myös sosialidemokraatti. Muissa lehdissä ehdokkaiden poliittisia kantoja ei pyritty tai yritetty tuoda esiin. Uskonnollisiin auktoriteetteihin, kuten piispoihin tai arkkipiispaan, liittyvän kirjoittelun on todettu aikaisemmissa tutkimuksissa olevan melko marginaalista, mutta vaaliuutisoinnin on

²⁰³ Ijäs 2018b, 12.

²⁰⁴ Manninen 2018d, 16–19.

²⁰⁵ Schauman 2018b, 34–39.

²⁰⁶ Schauman 2018b, 36.

²⁰⁷ Schauman 2018b, 36.

²⁰⁸ Pulli 2018a, 48.

kuitenkin nähty olleen esimerkiksi sanomalehtien kirjoittelussa näkyvää.²⁰⁹ Puoluelehtien uskonnollisiin auktoriteetteihin, tässä tapauksessa arkkipiispan, liittyvä kirjoittelu oli *Demokraatissa* ja *Nykypäivässä* vähäistä, mutta *Suomenmaa* kirjoitti arkkipiispan vaaleista useampaan otteeseen. *Suomenmaan* laajahko kiinnostus arkkipiispan vaaleja kohtaan puoltaa mielestäni keskustalaisten uskonnollisuutta. *Suomenmaassa* olleen suuremman esiintyvyyden vuoksi vuoden 2018 arkkipiispan vaali nousikin omaksi alateemakseen, eikä sisältynyt esimerkiksi aikaisemmin esiteltyyn evankelis-luterilaisen kirkon työntekijöihin liittyvään alateemaan.

²⁰⁹ Hokka et al. 2013, 13.

6. Vähemmistöt puoluelehdissä

6.1. Vähemmistöjä koskevat teemat

Puoluelehdet käsittelevät valtakirkon ulkopuolisia vähemmistöuskontoja huomattavasti vähemmän kuin valtakirkkoa. Vähemmistöihin sisältyvät tässä yhteydessä islam, ortodoksinen kirkko, katolinen kirkko, herätysliikkeet, muinaisuskonnot ja tarusto sekä muut Suomen uskonnollisessa kentässä esiintyvät vähemmistöuskonnot, jotka tulivat aineistossa esille. Näitä ovat tässä yhteydessä hindulaisuus, juutalaisuus sekä Jehovan todistajat. Vähemmistö-temaan kuuluvia analyysiyksiköitä oli kaikissa lehdissä yhteensä 40, mikä kattaa koko aineistosta noin 30 prosenttia.

TAULUKKO 3. ALATEEMOJEN JAKAUTUMINEN LEHTIKOHTAISESTI.

Teema	Demokraatti	Nykypäivä	Suomenmaa
Herätysliikkeet, muinaisuskonnot, tarusto ja muut	7	0	10
Islam	4	2	4
Katolinen kirkko	5	0	5
Ortodoksinen kirkko	0	0	3
Yhteensä	16	2	22

Yllä olevasta taulukosta 3. käy ilmi vähemmistöihin liittyvien alateemojen jakautuminen lehtien kesken. Analyysi etenee alateemoittain suurimmasta pienimpään. Kuten taulukosta näkyy, kaikkia alateemoja ei löydy kaikista lehdistä ja joissakin lehdissä jokin teema sen sijaan on korostunut.²¹⁰ Aineiston perusteella *Nykypäivä* erottuu selkeästi *Demokraatista* ja *Suomenmaasta* juttujen vähyydellä, kun taas *Suomenmaan* ja *Demokraatin* välillä on paljon samankaltaisuutta.

6.2. Herätysliikkeet, muinaisuskonnot, tarusto ja muut vähemmistöt

Herätysliikkeet, muinaisuskonnot, tarusto ja muut edellä mainitut vähemmistöt esiintyivät erityisesti lehtien tietovisakysymyksissä, mutta myös kuvalliseen kerrontaan painottuneita artikkeleita ja haastatteluja löytyi. Tähän alateemaan kuuluvia analyysiyksiköitä oli aineistossa yhteensä 17.

²¹⁰ Lehtien juttumäärien kohdalla tulee huomioida, että *Nykypäivän* vuosikerta on vain 12 lehteä, kun taas *Demokraatin* ja *Suomenmaan* vuosikerrat sisältävät kumpikin 48 numeroa.

Muinaisuskonnot ja tarusto olivat esillä erityisesti jo aiemmin mainituissa tietovisakysymyksissä. Kysymyksissä kysyttiin muun muassa kreikkalaisen mytologian jumaltarustosta, taikauskosta ja pahasta onnesta sekä suomalaisten ja karjalaisten muinaisesta sään, sadon ja ukkosen jumalasta.²¹¹ Kaikki aihepiiriin kysymykset löytyivät *Suomenmaan* tietovisoista. Tietovisakysymyksiä lisäksi *Demokraatin* naistenpäivään liittyvässä artikkelissa ”Jumalten parantaja” kerrottiin, kuinka pioni-kukka on nimetty Paionin, kreikkalaisten jumalien henkiläkärin, mukaan.²¹²

Hindulaisuudesta ja intialaisesta perinnetarustosta kerrottiin *Suomenmaassa* kuvan välityksellä; ”Maailman kuvat” -osion kuvassa Raman ja Sitan asuihin pukeutuneet lapset ottivat itsestään selfieitä vuotuisissa diwali-juhllisuuksissa.²¹³ Hindulaisuus oli myös tietovisakysymyksen vastauksena, kun kysyttiin mikä uskonto jakaa ihmiset eriarvoisiin kasteihin.²¹⁴ Hindulaisuuden tapaan myös juutalaisuus oli tietovisakysymyksiä aiheena, kun kysyttiin muun muassa juutalaisten pääsiäisen vietosta ja Israelin uskontojen tilanteesta.²¹⁵ Tietovisakysymysten lisäksi juutalaisista kerrottiin lyhyesti humoristiseen sävyyn ”Kun isoisä Suomeen hiihti” -näytelmään liittyvässä artikkelissa.²¹⁶

Herätysliikkeet olivat aiheena vain kahdessa varsinaisessa jutussa *Demokraatissa* ja *Suomenmaassa* ja nämä kertoivat Herättäjä-yhdistyksestä ja vanhoillislestadiolaisuudesta. Näiden lisäksi herätysliikkeistä puhuttiin yleisellä tasolla, kun aiheena oli evankelis-luterilaisen kirkon nykytilanne. Herättäjä-yhdistyksestä kerrottiin Jaakko Löyttyyn, ”Suomi-gospelin grand old manin”, liittyvässä haastattelussa *Demokraatin* ”Olipa kerran minä” -juttusarjassa. Jutussa Löytty kertoi juuri olleista Herättäjä-juhlista, työstään Herättäjä-yhdistyksessä, gospel-musiikkiurastaan ja tekemästään lähetystyöstä.²¹⁷

Vanhoillislestadiolaisista kerrottiin *Suomenmaassa* suuren, koko aukeaman kokoisen, kuvan muodossa. Kuva oli otettu vanhoillislestadiolaisen liikkeen suviseuroilta ja kuvan yhteydessä kerrottiin lyhyesti suviseurojen mittaluokasta. Otsikko ”75 000 makkaraa ja 42 000 paninia” kuvasi hyvin tapahtuman laajuutta.²¹⁸

²¹¹ Tietotesti 2018c, 40; 2018e, 40; 2018i, 40.

²¹² Vilva 2018, 21.

²¹³ Vänntilä 2018i, 10.

²¹⁴ Tietotesti 2018a, 56.

²¹⁵ Tietovisa 2018a, 45; Tietotesti 2018h, 40.

²¹⁶ Kirves-Torvinen 2018a, 52.

²¹⁷ Kirves-Torvinen 2018c, 18–21.

²¹⁸ Lammi 2018a, 10–11.

Näiden kahden jutun lisäksi herätysliikkeiden ja evankelis-luterilaisen kirkon välinen yhteistyö ja sen jatkuminen puhuttivat *Suomenmaassa*. Oulun tuomiorovasti Satu Saarinen kertoi mietteitään yhteistyöhön ja erkaantumiseen liittyen.²¹⁹

– Meillä on kirkossa yhteiset säännöt, ja niitä kaikkien täytyy noudattaa. Jos niitä ei suostu noudattamaan, pitäisi olla päivänselvää, että silloin ei voi toimia samassa organisaatiossa.

Siksi Saarinen ymmärtää esimerkiksi Luther-säätiötä, joka perusti oman kirkkokuntansa, kun kirkon naispappeuskanta ei sopinut.

– Toki erkaantumiset ovat ikäviä, eivätkä ne ole tavoiteltavaa, mutta sellaista on elämä.

Saarinen kuitenkin korostaa, että moni naispappeuteen kielteisesti suhtautuva herätysliike sopii jatkossakin kirkkoon hyvin. Sen hän on saanut huomata omassa hiippakunnassaan, jossa esimerkiksi vanhoillislestadiolaiset ovat näkyvä ryhmä.

– Heidän omissa seuroissaan naiset eivät toimi pappeina tai puhujina, mutta kirkon tilaisuuksissa he tekevät yhteistyötä. Heidän kanssaan asiassa ei ole ollut mitään ongelmaa.²²⁰

”Kiista kirkosta” -reportaasiin haastateltu Saarinen kertoi kirkon ja vanhoillis-lestadiolaisten sekä Luther-säätiön välisestä yhteistyöstä. Saarisen näkemys oli, että vaikka näkemykset eivät kaikissa asioissa kohtaa kirkon ja herätysliikkeen välillä, sopii esimerkiksi naispappeuteen kielteisesti suhtautuva herätysliike kuitenkin hyvin kirkon piiriin. Vaikka vanhoillislestadiolaisten seuroissa naisten rooli pappina tai puhujana ei käy päinsä, kirkossa seurakunta ja herätysliike tekevät kuitenkin yhteistyötä.²²¹

Herätysliikkeiden lisäksi kahdessa jutussa ja yhdessä tietovisassa aiheena olivat Jehovan todistajat. Aiemmin mainitussa *Demokraatin* ”Olipa kerran minä” -juttusarjassa julkaistu henkilöhaastattelu otsikolla ”Vartiotornista vapauteen” kertoi Jehovan todistajista ja Jehovan todistajista eronneesta Uskonnon uhrien tuen toiminnanjohtajasta Joni Valkilasta.²²²

Valkilan on edelleen helppo ymmärtää Jehovan todistajia, eikä hänellä ole mitään heitä vastaan. Yhteisön johtoa hän pitää kuitenkin vastuullisena lukuisten ihmisten kuolemaan esimerkiksi verensiirtokiellon takia.

– Valkila on itse uskonnoton. Hän painottaa, ettei Uskonnon uhrien tuki ole uskonnon vastainen. Hänen on yhä vaikea kuvitella muuta kuin uskonnollista yhteisöä, jossa ihmiset yhtä lailla pitäisivät yhteyttä ja toisistaan huolta erilaisista taustoista huolimatta.²²³

Valkila kertoi haastattelussa elämästään ja lapsuudestaan Jehovan todistaja -perheessä, johon oli kuulunut myös väkivaltaa. Väkivallasta huolimatta Valkila ymmärtää edelleen Jehovan todistajia, eikä hänellä ole mitään heitä vastaan. Hän mainitsi, ettei Uskonnon uhrien tuki ole uskonnon vastainen, vaikka hän itse onkin nykyään uskonnoton. Valkila kertoi haastattelussaan lisäksi Jehovan todistajista eroamiseen johtaneista syistä sekä Uskonnon uhrien tuen toiminnasta ja uskonnollisten yhteisöjen harjoittamasta väkivallasta.²²⁴

²¹⁹ Vänntilä 2018b, 22.

²²⁰ Vänntilä 2018b, 22.

²²¹ Vänntilä 2018b, 22.

²²² Kirves-Torvinen 2018b, 22–25.

²²³ Kirves-Torvinen 2018b, 24.

²²⁴ Kirves-Torvinen 2018b, 22–25.

Tämän jutun lisäksi Jehovan todistajat olivat esillä yhdessä tietovisakysymyksessä sekä *Demokraatin* päätoimittajan Mikko Salmen ”Salmiakkaa”-osion maakuntamatkailuun ja Suomen asutukseen liittyvässä kirjoituksessa.²²⁵

Ajaessani syrjäseutujen kylien ja taajamien läpi minuun iskee aina odottamaton haikeus. Autioituneet pihat, hylätyt koulut ja ränsistyneet kaupat muistuttavat rajusti muutoksesta, joka on kohdannut suomalaista maaseutua. Kyläkauppojen kuluneet mainostarrat kertovat aiemmin elävistä yhteisöistä, joista elämänoima on karannut jo useita vuosikymmeniä sitten. Ainoa hyvin hoidettu rakennus on Jehovan todistajien valtakunnan sali. Ainoa toivo on siis Jeesuksen toinen tuleminen.²²⁶

Kolumnityyliin kirjoitetussa artikkelissa Salmi kertoi, kuinka matkaillessaan Suomen syrjäseutujen halki ainoa hyvin hoidettu rakennus oli hänen näkemänsä mukaan Jehovan todistajien valtakunnan sali. Salmi esittää, että ainoa toivo autioituneen maaseudun pelastamiselle on Jeesuksen toinen tuleminen.²²⁷

Aineiston perusteella puoluelehtien ja suomalaisten sanomalehtien välillä on samankaltaisuutta. Suomalaisissa sanomalehdissä on nähty, että muihin kuin kristinuskoon ja islamiin liittyvien juttujen osuus on ollut vain muutaman prosentin luokkaa. Hokan, Valaskiven, Sumialan ja Laakson tutkimuksessa eniten muihin uskontoihin liittyviä kirjoituksia oli juutalaisuudesta ja buddhalaisuudesta.²²⁸ Puoluelehtien kohdalla taas ei ollut yhtäkään buddhalaisuuteen liittyvää juttua, mutta juutalaisuus oli esillä pari kertaa. Juutalaisuuden lisäksi aineistossa esillä olleen hindulaisuuden esiintyvyys on ollut vähäistä myös sanomalehdissä.²²⁹

Aiemmissä tutkimuksissa herätysliikkeet ovat olleet yleensä osa kristinuskon teemaa ja tämän vuoksi puoluelehtien esiintyvyyden vähyyttä tai suuruutta on vaikea verrata sanomalehtien uutisointiin. Herätysliikkeistä erityisesti vanhoillis-lestadiolaisten on kuitenkin nähty saavan mediassa huomiota varsinkin suvisuuroihin ja hyväksikäyttötapauksiin liittyen.²³⁰ Vaikka Keskustan ja vanhoillislestadiolaisten välit ovat perinteisesti olleet tiiviit, ei suhde korostu tai näy juurikaan *Suomenmaan* sisällössä. *Suomenmaan* vanhoillislestadiolaiseen liikkeeseen liittyvä sisältö oli sävyltään neutraalia eikä liikkeestä kerrottu kielteisesti. Tämä on huomioitu tässä yhteydessä siksi, että vanhoillislestadiolaiseen liikkeeseen liittyvien kielteisten aiheiden on nähty korostuneen mediassa. Myötämielisesti liikkeeseen suhtautuneet ovat saaneet mediassa paljon vähemmän tilaa, minkä on ajateltu vääristävän ihmisten mielikuvia liittyen lestadiolaisuuteen. Mediassa on oltu kiinnostuneita nostamaan esille erityisesti vaiettuja epäkohtia, kuten liikkeen sisällä tapahtunutta pedofiliaa tai hyväksikäyttöä.²³¹

²²⁵ Tietotesti 2018c, 40; Salmi 2018c, 16.

²²⁶ Salmi 2018c, 16.

²²⁷ Salmi 2018c, 16.

²²⁸ Hokka et al. 2013, 10.

²²⁹ Taira 2014, 6.

²³⁰ Hokka et al. 2013, 9; Taira 2014, 4.

²³¹ Kontio 2013.

6.3. Islam

Puoluelehtien islam-alateemaan kuuluvissa jutuissa islamista kerrottiin pääasiassa terrorismin, jihadismin ja politiikan kautta. Poliitikalla tarkoitan tässä yhteydessä esimerkiksi EU:n terrorilainsäädäntöä tai yksittäisen maan sisäisiä poliittisia kysymyksiä, kuten vaaleja ja äänestämistä. Yhteensä analyysiyksiköitä oli aineistossa 10 ja näistä suurin osa oli artikkeleita. Artikkeleiden lisäksi islam oli melko suosittu tietovisakysymysten aihepiiri.

Puoluelehdissä islam ja terrorismi olivat vahvassa syy-seuraussuhteessa. ”Paha, pahempi, terrorismi” -artikkeli käsitteli terrorismia ja EU:n terrorismin vastaisia toimia kolmen aukeaman verran. Vaikka artikkeli käsitteli terrorismia (ja islamia), varsinainen teksti ei kertonut mitään uskonnosta. Kuitenkin artikkelissa mukana olleessa Euroopan tuhoisimpiin terrori-iskuihin 2000-luvulla liittyvässä taulukossa olevat terrori-iskut olivat suurimmaksi osaksi esimerkiksi terroristijärjestö Isisin tunnustamia. Ainoa suoraan islamiin liittyvä viittaus esiintyi artikkeli loppupuolella.²³²

Väkivaltaisella radikalisoitumisella ja ekstremismillä tarkoitetaan väkivaltaisen äärioikeiston ja -vasemiston toimintaa, uskonnolla perusteltua väkivaltaista ekstremismia sekä yksittäisiä toimijoita. Uskonnolla perustellulla ekstremismillä tarkoitetaan yleensä jihadistitakfiristiryhmiin liittyvää väkivaltaa ja terrorismia.²³³

Yllä oleva lainaus on artikkelin loppupuolelta termien määrittelyn yhteydestä, jossa molemmat sekä uskonto että islam, esiintyvät.²³⁴

Demokraatissa olleet islamista kertovat jutut liittyivät kaikki ulkomaan tapahtumiin. Terroristijärjestöihin ja jihadisteihin liittyvässä jutussa Pakistanista kerrottiin, kuinka äänestäjät hylkäsivät poliittiset puolueet ja ehdokkaat, joilla oli yhteyksiä kiellettyihin terroristijärjestöihin.²³⁵

Vaaleihin osallistui esimerkiksi Jamiet Ulemai Islam Sami -puolue, jonka johtaja Maulana Samiul Haq tunnetaan Talebanin isänä, ja hänen koraanikoulustaan puhutaan jihadistien yliopistona. Puolue ei saanut yhtään paikkaa kansalliskokoukseen. Allah-o-Akbar Tehkeer -puolueella puolestaan oli ehdokkaita, joilla on läheisiä yhteyksiä Mumbain vuoden 2008 terrori-iskun suunnittelijaan Hafiz Muhammad Saediin. Ehdokkaina olivat esimerkiksi Siedin poika Talha Saeed sekä Saeedin vävy Khalid Waleed.²³⁶

Pakistania oli kritisoitu ja moitittu ulkomailla avoimesti, kun parlamenttivaaleissa oli ehdokkaina satoja terroristijärjestöjä avoimesti tukevia ehdokkaita. Äänestäjät kuitenkin torjuivat ääriaineksia omalla äänestysaktiivisuudellaan, eivätkä ehdolla olleet terrori-iskuihin ja äärijärjestöihin kytköksissä olleet henkilöt tulleet valituksi.²³⁷

²³² Satuli 2018, 26–31.

²³³ Satuli 2018, 31.

²³⁴ Satuli 2018, 31.

²³⁵ Yusufzai 2018, 15.

²³⁶ Yusufzai 2018, 15.

²³⁷ Yusufzai 2018, 15.

Toinen *Demokraatissa* ollut Lähi-Itään ja islamiin liittyvä juttu oli palestiinalaisista ja Gazan tilanteesta kertova artikkeli ”Lasten traumat pahenevat Gazassa”. Artikkelissa kerrottiin Israelin toimista palestiinalaisia ja Gazan aluetta kohtaan erityisesti lasten näkökulmasta. Artikkelin ainoa suora viittaus uskontoon ja islamiin löytyi artikkelissa olleesta taulukosta, jossa kerrottiin islamistisesta Hamas-järjestöstä sekä Gazan poliittisesta tilanteesta.²³⁸

Edellä esiteltyjen juttujen lisäksi islam ja terrorismi esiintyivät myös lehdissä olleissa kirjaesittelyissä. Terrorismin ja jihadismin tutkija Atte Kalevan kirjasta ”Jihad ja terrorismi” kertoivat *Nykypäivä* ja *Suomenmaa* otsikoilla ”Mainio peruskurssi jihadista” ja ”Islamin roolista terrorismissa ei osata keskustella”.²³⁹

Muuhun kuin terrorismiin tai politiikkaan liittyviä isompia islamista kertovia juttuja oli koko aineistossa vain yksi. *Demokraatti* kertoi ”Naisimaami Sheri Khankan tuo islamia nykyaikaan” -haastattelussa Pohjoismaiden ensimmäisestä naisimamista Sheri Khankanista ja tämän Kööpenhaminaan perustamasta naismoskeijasta. Haastattelussa Khankan kertoi lapsuudestaan, vanhemmistaan, muslimiksi kääntymisestä, perustamansa Mariam-naismoskeijan toiminnasta sekä muutoksista uskontojen saralla.²⁴⁰

Muslimien on puoli miljoonaa, heitä on kaikkialla maailmassa ja naisia puolet ihmiskunnasta. Ei siis ihme, että islamin vanhoillisten johtajien ote miesten etuoikeutetusta asemasta lipsuu, ja se kiukuttaa heitä.

– Kehitys on väijäämätöntä. Eihän naispappeuden sallimisesta kristittyjen keskuudessa ole kovin pitkä aika, ja nyt puolet Tanskan papeista on naisia. Naisimameja on jo Kiinassa, USA:ssa, Kanadassa, Etelä-Afrikassa ja Saksassa, ja nyt vihdoinkin Pohjoismaihin on saatu ensimmäinen moskeija. Me tulemme eivätkä mitkään vaikeudet voi meitä estää. Me aiomme muuttaa islamilaisen maailmanhistorian suunnan. Jos länsimaisilla naisilla on vastassaan lasikatto, meillä on muuri. Ja sen me haluamme murtaa.²⁴¹

Haastattelussa Khankan otti kantaa erityisesti miesten etuoikeutettuun asemaan ja naisimamien vähyyteen islamin keskuudessa. Hän totesi, että länsimaalaisten naisten vastassa oleva niin sanottu lasikatto voisi olla verrattavissa musliminaisten vastassa olevaan ”muuriin”.²⁴² Khankanin haastattelu oli puoluelehtien ainoa islamia käsittelevä juttu, jossa aiheena ei ollut terrorismi tai politiikka.

Varsinaisten artikkeleiden ja haastattelujen lisäksi islam oli varsin suosittu tietovisakysymyksien aihe. Islam oli joko kysymyksen aihepiiri tai vastaus muun muassa seuraavan laisissa kysymyksissä: ”Mikä on Malesian pääuskonto?”, ”Mitä uskontoa Iranin, Irakin, Turkin ja Syyrian alueilla asuvat kurdit tunnustavat?”, ”Kuinka monta kertaa islamin mukaan jokaisen

²³⁸ Yakupitiyage & Higginbotham 2018, 14–15.

²³⁹ Eskola 2018b, 51; Vänntilä 2018c, 7.

²⁴⁰ Kotkamaa 2018, 10–11.

²⁴¹ Kotkamaa 2018, 11.

²⁴² Kotkamaa 2018, 10–11.

ihmisen tulisi elämänsä aikana tehdä pyhiinvaellusmatka Mekkaan?” ja ”Minkä uskonnon pyhäpäivä on perjantai?”.²⁴³ Yksikään tietovisakysymyksistä ei liittynyt politiikkaan, vaan islam oli aiheena niin sanotusti yleisellä tasolla.

Tutkimuksien mukaan politiikka hallitsee islam-julkisuutta eli islamista kertovat lehtijuttut käsittelevät islamia ensisijaisesti poliittisena asiana tai poliittisesta näkökulmasta.²⁴⁴ Tämä näkyy myös aineistossa, kun islam esiintyi erityisesti puoluelehtien artikkeleissa vahvasti poliittisena ja ääriilikkeisiin kytkeytyneenä. Islamiin liittyvät tietovisakysymykset eivät puolestaan olleet poliittisia.

Hokan, Valaskiven, Sumialan ja Laakson tutkimuksessa islam oli jaoteltu teemoittain ja suurimmat teemat olivat koko maailmaa käsittelevien juttujen kohdalla sisäpoliittiset konfliktit, terrorismi ja monikulttuurisuus. Kotimaan juttujen kohdalla kaksi suurinta teemaa olivat monikulttuurisuus ja terrorismi.²⁴⁵ Jos puoluelehtien islamiin liittyvät jutut teemoiteltaisiin, teemat olisivat koko maailmaan liittyvien ulkomaan juttujen osalta samoja, kun kirjoittelu painottuu juuri terrorismiin ja ulkomaiden sisäpoliittisiin konflikteihin. Monikulttuurisuus sen sijaan ei ole vahvasti esillä ulkomaan uutisten kohdalla. Kotimaan osalta aineistossa oli juttuja vain kaksi ja nämä olivat kirjaesittelyitä samasta terrorismia ja jihadia käsittelevästä kirjasta. Näin ollen myös kotimaan juttujen kohdalla edellä mainitun sanomalehtitutkimuksen suurin teema, terrorismi, on myös aineiston kohdalla sama. Sanomalehdissä islamin ja terrorismin välille rakentunut syy-seuraussuhde näkyy selkeästi, kun islamin ja terrorismin välinen yhteys on alkanut näyttää näissä jopa itsestään selvältä.²⁴⁶ Samanlaista syy-seuraussuhdetta ja yhteyttä islamin ja terrorismin välillä on aineiston perusteella selkeästi havaittavissa myös puoluelehdissä, joissa islam ja terrorismi kiinnitetään yhteen jo otsikon tasolla.

Aihepiirin niukkuus lehtien sisällössä yllätti, koska ennako-oletukseni oli islamiin liittyvien juttujen huomattavasti suurempi esiintyvyys. Oletus perustui Hokan, Valaskiven, Sumialan ja Laakson tutkimukseen, jossa esimerkiksi *Helsingin Sanomien* kohdalla havaittiin islamia käsitelleiden juttujen esiintyvyyden olevan jopa kristinuskoa suurempi.²⁴⁷ Tairan tutkimus uskonnon näkymisestä sanomalehdissä tavallisena päivänä puolestaan osoitti islamuutisoinnin olevan marginaalista, kun vain 5,5 prosenttia kaikista uskuntoon liittyvistä viitteistä

²⁴³ Tietovisa 2018g, 37; Tietotesti 2018a, 56; 2018g, 40; 2018f, 40.

²⁴⁴ Raittila & Maasilta 2008, 236–237.

²⁴⁵ Hokka et al. 2013, 14–15.

²⁴⁶ Hokka et al. 2013, 17.

²⁴⁷ Hokka et al. 2013, 9.

käsitteli islamia.²⁴⁸ Puoluelehtien kohdalla islamin esiintyvyys puolestaan on koko aineistossa noin 8,5 prosenttia ja vähemmistöt-teemassa noin 28 prosenttia.

6.4. Katolinen kirkko

Katolisen kirkon alateemaan liittyvät jutut käsittelivät paavia, pääsiäistä, silloisen ulkoministerin Timo Soinin katolilaisuutta sekä Irlannin katolista kirkkoa ja aborttilainsäädäntöä. Jutut olivat joko *Demokraatissa* tai *Suomenmaassa*; *Nykypäivässä* katoliseen kirkkoon liittyvää juttutarjontaa ei ollut lainkaan. Yhteensä analyysiyksiköitä oli aineistossa 10.

Paavista ja katolisen kirkon papistosta kertovat jutut olivat Paavin Baltian vierailuun ja pääsiäiseen liittyviä. Paavin Baltian vierailusta kirjoitettiin lyhyesti *Suomenmaan* ”Maailman kuvat” -osiossa, jossa pääpaino oli puolensivun kokoisessa valokuvassa. Kuvassa Paavi oli matkustamassa lasikopissa auton kyydissä ihmisten hurratessa ja heilutellessa lippuja Latvian Aglonassa.²⁴⁹ Paavi esiintyi myös tietovisakysymyksissä, joissa kysyttiin muun muassa paavi Franciscuksen saamasta Viron e-kansalaisuudesta.²⁵⁰ Edellä mainitussa ”Maailman kuvat” -osiossa, mutta eri lehdessä, oli myös pääsiäisen aikaan otettu valokuva, jossa suuri joukko roomalaiskatolisia pappeja kantoi kynttilöitä Pyhän haudan kirkossa Jerusalemissa.²⁵¹

Paavin ja muun katolisen papiston lisäksi yksi enemmän puhuttanut aihepiiri katolisen kirkon alateemassa oli silloisen ulkoministeri Timo Soinin katolilaisuus ja hänen katolinen ajattelutapansa erityisesti aborttiin liittyen. Kaikki sai alkunsa, kun Soini osallistui ulkoministerinä Kanadan virkamatkallaan abortinvastaiseen iltahartauteen. Aiheesta kirjoitettiin muun muassa otsikoilla ”Sipilä pitää Soinin aborttikantaa henkilökohtaisena”, ”Timo Soini, miehemme Vatikaanista” ja ”Soinin arvomaailma ei ole yhtä Suomen kansan kanssa”.²⁵² Soini nousi uskonnollisen vakaumuksensa myötä myös pilapiirroksen/karikatyyrin kohteeksi, jossa Soini oli kuvattu papin vaatteissa risti kädessään eduskunnan istuntosaliin.²⁵³ Edellä esiteltyjen lisäksi Soinin aborttivastaisuutta käsiteltiin yhdessä kolumnissa.²⁵⁴ Kaikissa kirjoituksissa nousi vahvasti esille se, ettei Soinilla olisi kirjoittajien mielestä ollut oikeutta osallistua aiemmin mainittuun iltahartauteen virkamatkalla ollessaan. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että Soinin henkilökohtainen vakaumus ei saisi tulla esille silloin, kun tämä edustaa Suomen valtiota ulkoministerinä.

²⁴⁸ Taira 2014, 6.

²⁴⁹ Vänntilä 2018g, 14.

²⁵⁰ Tietotesti 2018h, 40.

²⁵¹ Vänntilä 2018e, 12.

²⁵² Pohjala 2018c, 40; Sihto 2018, 8; Pischow 2018, 32.

²⁵³ Ranta 2018, 4.

²⁵⁴ Hirvonen 2018, 40.

Aborttikeskustelua *Demokraatissa* jatkoi artikkeli Irlantiin ja Irlannin katolisen kirkon heikentyneeseen asemaan liittyen.²⁵⁵

Lopullisen iskun katolisen kirkon valta Irlannissa sai, kun takavuosina paljastui, että lukuisilla papeilla ja piispoilla oli aviottomia lapsia, ja pedofilia rehotti kirkon piirissä. Kirkon johto ja Vatikaani olivat peitelleet ongelmaa pitkään. Vasta pääministeri Enda Kenny alkoi vaatia Vatikaanilta anteeksipyyntöä.

Vielä parikymmentä vuotta sitten Irlannissa ei saanut avioeroa tai ehkäisyvälineitä abortista puhumatta-kaan. EU:ssa kauhisteltiin tuon paikalleen jämähäneen kirkkovaltion takapajuisuutta, kun raiskattua keskenkasvuista tyttöä ei laillisesti päästetty edes Englantiin keskeyttämään raskautta, jonka raiskaus oli aiheuttanut.²⁵⁶

Jutun mukaan Irlanti niin sanotusti hypistelee irti katolisen kirkon henkisestä otteesta ja maal- listuu pikkuhiljaa muiden Euroopan katolisten maiden tapaan. Katolisen kirkon valta oli kokenut Irlannissa kovia iskuja, kun pedofiliatapaukset sekä lukuisten pappien ja piispojen avi- ottomien lasten olemassaolo oli paljastunut. Irlannin aborttivastaisuus ja ehkäisyvälineiden puute olivat aiheuttaneet kauhistelua muualla Euroopassa erityisesti, kun raiskattua lasta ei oltu päästetty laillisesti tekemään raskaudenkeskeytystä Englantiin. Abortin ja ehkäisyvälineisiin suhtautumisen lisäksi jutussa nostettiin esille katolisen ja protestanttisen kirkon välisiä eroja.²⁵⁷

Kaikki katolista kirkkoa käsitelleet artikkelit olivat suurelta osalta politiikkaan liittyviä. Alateemaan kuuluvia juttuja oli erityisen paljon ulkoministeri Timo Soinin ja hänen katolilai- suutensa vuoksi ja ilman Soiniin liittyvää juttuainesta katolisen kirkon esiintyvyys aineistossa olisikin jäänyt melko vähäiseksi. Juttumäärät olivat kuitenkin olleet vähäisiä myös esimerkiksi Tairan sanomalehtitarkastelussa.²⁵⁸ Kuitenkin katolisesta kirkosta kirjoitettiin määrällisesti yhtä paljon kuin islamista, mutta Suomen uskonnollisessa kentässä katolisten määrä on huo- mattavasti vähäisempi.

6.5. Ortodoksinen kirkko

Ortodoksinen kirkko ei ollut puoluelehtien uskontokirjoittelussa suuri aihepiiri. Koska ortodok- sisella kirkolla on ollut Suomessa pitkä historia ja se omaa evankelis-luterilaisen kirkon tapaan julkisoikeudellisen aseman, pidin sitä kautta ortodoksinen kirkon omaa alateemaa kuitenkin pe- rusteltuna valintana.²⁵⁹ *Suomenmaa* oli lehdistä ainoa, jossa oli ortodoksiseen kirkkoon liittyvää sisältöä ja analyysiyksiköitä oli aineistossa yhteensä kolme. Jutut olivat sekä kotimaasta että ulkomailta ja painottuivat enimmäkseen kuvalliseen kerrontaan. Kaksi ulkomaita ja ortodok- sista kirkkoa käsittelevää juttua olivat ”Maailman kuvat” -osion yhteydessä, jossa tyypillisesti

²⁵⁵ Lennon 2018, 14.

²⁵⁶ Lennon 2018, 14.

²⁵⁷ Lennon 2018, 14.

²⁵⁸ Taira 2014, 6.

²⁵⁹ Ortodoksinen kirkko Suomessa *s.a.*

esiteltiin muutaman kuvan avulla ja muutamalla lauseella maailmalla tapahtuneista asioista eri aihepiireistä.

Venäjän presidentti Vladimir Putin esiintyi jälleen ilman paitaa pulahtaessaan avantoon Seligerjärven Tverin alueella. Tällä kertaa kyse oli ortodoksisen kirkon loppiaisperinteestä. Presidentin ja kirkon tiivis suhde on ollut yksi keino Putinin valta-aseman vahvistamisessa.²⁶⁰

Yllä oleva lainaus on kuvatekstinä ”Putin riisui jälleen paitansa” otsikolla varustetussa kuvassa, jossa Venäjän presidentti Vladimir Putin pulahti avantoon Venäjän ortodoksisen kirkon loppiaisperinteen mukaisesti. Taustalla seisoivat viisi ortodoksisen kirkon edustajaa ristit ja ikonit käsissään.²⁶¹

Toinen ”Maailman kuvat” -osion jutuista oli Moskovan ortodoksikirkon patriarkan Kirillin kuvalla ja otsikolla ”Kirkkopoliitikkaa” varustettu juttu liittyen Moskovan ja Konstantinopolin patriarkaatin suhteiden katkeamiseen. Suhteiden katkeamisen taustalla oli Ukrainan ortodoksikirkon saama itsenäinen asema.²⁶²

Ainoa kotimaahan liittyvä juttu oli mielipidekirjoitusta vastaava *Suomenmaan* toimituksen omaan osioon kuuluva kirjoitus otsikolla ”Kiiluvasilmäinen isä Mitro”. Juttu käsitteli entistä ortodoksiseurakunnan pappia ja SDP:n listoilla sitoutumattomana europarlamenttiehdokkaanakin ollutta Mitro Repoa ja tämän potkuihin johtaneita edesottamuksia papin tehtävissä.²⁶³ Mitro Revon esiintyvyys ainoana ortodoksina ei ole yllättävää, sillä ortodoksisesta kirkosta kirjoitettaessa Taira on muun muassa sanonut Mitro Revon olevan suomalaisen median näkyvin ortodoksi.²⁶⁴

Islamin tapaan myös kaikki ortodoksisesta kirkosta kertovat jutut liittyivät jollakin tapaa politiikkaan. Putin Venäjän presidenttinä edustaa Venäjän poliittista kärkeä, patriarkka Kirillin päätös on kirkkopoliitikkaa ja Mitro Repo on paitsi entinen ortodoksipappi myös entinen Euroopan parlamentin jäsen. Mielestäni ortodoksista kirkkoa käsitelleiden juttujen määrä ei kuitenkaan ole linjassa ortodoksisen kirkon yhteiskunnallisen aseman kanssa, mutta marginaalista esiintyvyyttä voisi sen sijaan selittää esimerkiksi se, että ortodoksien määrä Suomen uskonnollisessa kentässä on melko vähäinen. Esiintyvyyden on todettu olevan marginaalista myös sekä Tairan että Hokan, Valaskiven, Sumialan ja Laakson tutkimuksissa. Tairan mukaan ortodoksinen kirkko ei myöskään ole samaan tapaan tavoitellut medianäkyvyyttä kuin evankelis-luterilainen kirkko. Hokka, Valaskivi, Sumiala ja Laakso puolestaan ovat tulkinneet ortodoksisen kirkon kuuluvan enemmän itäisen Suomen sanomalehdistön journalismiin.²⁶⁵

²⁶⁰ Vánttilä 2018a, 14.

²⁶¹ Vánttilä 2018a, 14.

²⁶² Vánttilä 2018h, 12.

²⁶³ SDP nimesi eurovaaliehdokkaita 2013; Lammi & Pohjola 2018, 30.

²⁶⁴ Taira 2014, 7.

²⁶⁵ Hokka et al. 2013, 11; Taira 2014, 6.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

7.1. Yhteenveto

Tämän tutkielman tarkoituksena oli tutkia laadullisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, minkälaista uskontoihin liittyvää sisältöä on kolmen suomalaisen puolueen pää-äänenkannattajina toimivissa puoluelehdissä. Lisäksi tarkasteltiin sitä, miten puoluelehdet kuvaavat Suomen uskonnollista kenttää. Puoluelehtiä tarkasteltiin uskontososiologinen tutkimuskentän näkökulmasta ja aineistoa peilattiin aiempiin uskontoa ja mediaa suomalaisessa yhteiskunnassa tarkastelleisiin tutkimuksiin ja tutkimusartikkeleihin. Nämä toimivat paitsi työn keskustelukumppaneina myös vertailukohteena.

Puoluelehtien uskontoon liittyvä sisältö vastasi pitkälti ennako-oletuksia ja -asetelmia, joiden mukaan kristinusko ja erityisesti luterilaisuus ovat vallitseva teema ja näiden esiintyvyys on valtamedian tapaan myös puoluelehdissä suurinta. Aineiston kahtiajako valtakirkon ja vähemmistöjen välille oli analyysin kannalta toimiva ratkaisu, koska näin aineistosta saatiin hyvin esille luterilaisuuden ja muiden uskonnollisten vähemmistöjen ja yhdyskuntien esiintyvyys puoluelehtien sisällössä.

TAULUKKO 4. KAIKKIEN JUTTUJEN MÄÄRÄ LEHTIKOHTAISESTI.

Demokraatti	Nykypäivä	Suomenmaa
45	21	64

Yllä olevasta taulukosta 4. käy ilmi kaikkien juttujen määrä lehtikohtaisesti. *Suomenmaasta* uskontoon liittyvää sisältöä löytyi selkeästi eniten, kun taas *Demokraatissa* ja *Nykypäivässä* oli yhteenlaskettuna lähes sama määrä juttuja kuin *Suomenmaassa* yksistään.

”Valtakirkko”-teemaan kuuluvien juttujen määrä kattoi koko aineistosta hieman yli 60 prosenttia. Suurin osa jutuista esiintyivät ”Kirkko, politiikka ja jäsenyys” -alateemassa, jossa käsiteltiin kirkkopoliittikkaa, puolueiden, politiikan ja uskonnon välisiä suhteita, seurakunta-vaaleja, sisällissotaa, maallistumista ja evankelis-luterilaisen kirkon jäsenyyttä, erityisesti jäsenmäärän laskua. Juttutyypeiltään nämä olivat pääosin artikkeleita, mutta mukaan mahtui myös haastatteluita ja reportaaseja. Kirkko ja politiikka eivät olleet tietovisojen aiheena suosittuja. Alateemasta kirjoitettiin kaikissa puoluelehdissä lähes yhtä paljon.

Toiseksi suurin valtakirkon alateema oli valtakirkkoa ja kristinuskkoa yleisellä tasolla käsitellyt alateema, jossa jutut liittyivät valtakirkkoon ja kristinuskoon muutoin kuin politiikan tai henkilöiden kautta. Tällaisia juttuja olivat esimerkiksi kristinuskon juhliin liittyvät jutut sekä

tietovisakysymykset, joissa kysyttiin kristinuskoon liittyviä yleistajuisia kysymyksiä. Juttutyypeiltään nämä olivat pääosin artikkeleita, mielipidekirjoituksia ja pakinoita. Näiden lisäksi alateemaa käsiteltiin yhdessä reportaasissa ja useammassa tietovisakysymyksessä. Alateemaan kuuluvien juttujen esiintyvyys oli selkeästi suurinta *Suomenmaassa*.

Kaksi pienintä valtakirkon alateemaa olivat ”Evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät”, joka koostui suurimmalta osin haastatteluista, sekä ”Arkkipiispan vaalit”, johon kuuluivat kaikki vuoden 2018 arkkipiispan vaaleja käsitelleet jutut. ”Evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät” -alateemaan kuului useampi haastattelu, joissa eri kirkon piirissä vaikuttaneet ja työskentelevät henkilöt kertoivat niin työstään kuin ajatuksistaankin. Näkyvyyttä sai kaikissa puoluelehdissä erään entisen politiikan vaikuttajan uran vaihdos puoluesihteeristä papiksi. Selkeästi eniten juttuja oli *Suomenmaassa*, jossa haastatteluissa korostui ja kävi yleensä ilmi myös haastateltavien keskustalaisuus ja aktiivisuus puolueessa. *Demokraatissa* ja *Nykypäivässä* olleet jutut eivät liittyneet esimerkiksi sosialidemokraatteihin ja kokoomuslaisiin kirkon edustajiin. Arkkipiispan vaaleihin liittyviä juttuja oli ”Evankelis-luterilaisen kirkon työntekijät” -alateeman tapaan eniten *Suomenmaassa*. Pääosin nämä olivat juttutyypiltään artikkeleita, mutta mukana oli myös muutama haastattelu. *Demokraatti* ja *Nykypäivä* kertoivat arkkipiispan vaaleista kumpikin vain yhdessä haastattelussa, joista *Demokraatin* haastattelu liittyi myös politiikkaan ehdokkaan ollessa puoluetalustaan sosialidemokraatti.

”Vähemmistöt”-teemaan kuuluvien juttujen osuus oli koko aineistosta vain noin 30 prosenttia. Eniten juttuja oli ”Herätysliikkeet, muinaisuskonnot, tarusto ja muut vähemmistöt”-alateemassa, johon kuuluivat kaikki jutut jotka eivät käsitelleet valtakirkkoa, islamia tai ortodoksista ja katolista kirkkoa. Sisältöä löytyi *Demokraatista* ja *Suomenmaasta* molemmista lähes yhtä paljon, kun taas *Nykypäivässä* alateemaan kuuluvia juttuja ei ollut lainkaan. Alateemaan kuuluvaa sisältöä löytyi erityisesti lehtien tietovisoista, mutta myös kuvalliseen kerrontaan painottuneita artikkeleita ja haastatteluja oli muutama. Mikään tietty uskontoperinne tai uskonnollinen yhdyskunta ei kuitenkaan ollut korostunut, vaan kaikista kirjoitettiin niin sanotusti yhtä vähän.

Islam oli vähemmistöt-teeman ainoa alateema, johon kuuluvaa sisältöä löytyi kaikista puoluelehdistä. Islamiin liittyvä kirjoittelu oli varsinkin artikkeleiden osalta vahvasti politiikkaan ja esimerkiksi terrorismiin kytkeytyvää. Artikkeleiden lisäksi islamista kirjoitettiin yhdessä haastattelussa, minkä lisäksi islam oli tietovisoissa varsin suosittu kysymysten aihe.

Islamin tapaan myös katolista kirkkoa käsiteltiin puoluelehdissä lähinnä politiikan kautta. Juttuja oli ainoastaan *Demokraatissa* ja *Suomenmaassa*; *Nykypäivässä* katoliseen kirkkoon liittyvää sisältöä ei ollut lainkaan. Ulkoministeri Soinin ja hänen katolilaisuuteensa liittyviä

juttuja oli useampia, mikä kasvatti katolisen kirkon alateemaa ja sen poliittisuutta. Soiniin liittyvän kirjoittelun lisäksi katolinen kirkko oli esillä aborttivastaisuuteen, paaviin ja katoliseen papistoon liittyvissä jutuissa. Katolisen kirkon tapaan myös ortodoksista kirkkoa käsiteltiin politiikan yhteydessä ja pääpaino jutuissa oli ulkomailla. Ortodoksiseen kirkkoon liittyvää sisältöä oli ainoastaan *Suomenmaassa*.

7.2. Johtopäätökset

Aineiston avulla saatiin muodostettua kattava kokonaiskuva yhden kalenterivuoden aikana puoluelehdissä esiintyneistä uskontoa käsitelleistä jutuista. Kuten aiemmin on jo todettu, aineiston perusteella ei voida kuitenkaan tehdä varsinaisia yleistyksiä puolueisiin, puoluelehtiin tai poliittiseen journalismiin liittyen. Lisäksi puoluelehdissä tänä rajattuna aikana olleet jutut eivät välttämättä vastaa puolueen ”linjaa” uskontoja kohtaan ja sekä näkemykset, että arvot ovat voineet myös muuttua.

Tutkielmaan metodiksi valikoitunut aineistolähtöinen sisällönanalyysi oli toimiva lähestymistapa, jonka avulla aineisto saatiin järjestettyä selkeästi omiin teemoihinsa johtopäätöksien tekoa varten. Kahden suuremman teemakokonaisuuden avulla saatiin kattavasti nähtäville sekä valtakirkon että vähemmistöjen osuus aineistossa ja lehtien sisällössä. Koska vastaavaa tarkastelua ei oltu puoluelehtien kohdalla aiemmin tehty, saatiin metodin avulla luotua varsin kattava kuva puoluelehtien uskontosisällöstä. Oman mahdollisen puoluekantani en kokenut ohjaavan analyysia niin sanotusti väärään suuntaan tai vaikuttavan varsinaisiin tutkimustuloksiin.

Aineistosta kävi ilmi, että poliittisen journalismin edustajina puoluelehdet käsitelivät uskontoja usein politiikan kautta ja suurin osa jutuista liittyi tavalla tai toisella joko sisä- tai ulkopoliittikkaan teemasta riippumatta. Puoluelehdissä kiinnostivat kotimaan lisäksi myös ulkomaiden uskontoon ja politiikkaan liittyvät tapahtumat. Poliittisesta otteesta huolimatta puoluelehtien antama kuva Suomen uskonnollisesta kentästä on osaltaan tilastojen mukainen, mutta lehtien välillä on havaittavissa myös eroavaisuuksia.

Aineistossa valtakirkko oli selkeästi ja odotetusti sisältöä hallitseva teema. Esiintyvyys vastasi paitsi aiempien tutkimusten tuloksia myös Suomen uskonnollisen kentän tilannetta. Puoluelehtien kohdalla valtakirkon esiintyvyys oli kuitenkin suurempaa kuin joissakin sanomalehdissä; puoluelehtien uskontoon liittyvästä sisällöstä yli 60 prosenttia liittyi valtakirkkoon, kun taas esimerkiksi Niemelän tutkimuksessa luterilaisuus kattoi vuodesta riippuen noin 50 prosenttia kaikista uskontoon liittyvistä jutuista.²⁶⁶

²⁶⁶ Niemelä 2013, 60–61.

Kirkkoon liittyvät jutut eivät keskittyneet kirkkoon pelkästään instituutiona, kuten Hokka, Valaskivi, Sumiala ja Laakso havaitsivat sanomalehtien kohdalla.²⁶⁷ Valtakirkon-tee-
massa yksityiskohtaisempaa huomiota saivat kirkon työntekijät, joiden kohdalla lehdissä tuotiin
yleensä esille myös esimerkiksi haastateltavan henkilön aktiivisuus ja jäsenyys puolueessa.
Tämä näkyi erityisesti *Suomenmaassa*, mutta samankaltaista sisältöä löytyi myös *Demokraa-
tista*. Suurin osa valtakirkkoon liittyvistä jutuista olikin politiikkaan jollakin tapaa kytköksissä,
mutta uskontojen poliittisen vaikutusvallan lisääntymistä lehdissä ei aineiston perusteella ha-
vaittu. Puoluelehtien kohdalla ei myöskään näkynyt evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen
valtion vahvana elänyt kytkös toisiinsa, eikä kirkkoa moitittu toimistaan. Seurakuntavaaleja sen
sijaan ei käsitelty puoluelehdissä kirkon omasta kontekstista käsin, kuten perinteisesti mediassa
on havaittu, vaan nyt seurakuntavaalit tulivat esille puolueiden omien vaaliohjelmien ja -tee-
mojen yhteydessä. Seurakuntavaalien lisäksi myös arkkipiispan vaalit huomioitiin kaikissa
lehdissä, mutta muut vuoden 2018 piispan vaihdokset eivät saaneet lehdissä lainkaan huomiota.
Tämä on huomionarvoinen seikka erityisesti siksi, että Horisontti-radio-ohjelmassa sen sijaan
kaikki kolme piispanvaihdosta huomioitiin yhtenä mieleenpainuvimmista uutisaihepiireistä
vuodelta 2018.²⁶⁸

Aineiston perusteella voidaan sanoa, että evankelis-luterilaisen kirkon asema on Suo-
messa edelleen vahva. Puoluelehdissä valtakirkko sai monenlaista näkyvyyttä erityisesti
erilaisten haastatteluiden mutta myös vaalien vuoksi. Vaalikirjoittelun on nähty olevan näkyvää
sanomalehdissä, mutta näin näyttää aineiston perusteella olevan myös puoluelehdissä.

Suomen uskonnollista kenttää ajatellen yksi mielenkiintoinen ja merkittävä havainto liit-
tyi uskonnottomiin ja uskontokuntiin kuulumattomiin, joista aineistossa ei ollut yhtään
varsinaista juttua. Uskonnottomuudesta tai ateismista saatettiin mainita niin sanotusti vain ohi-
mennen sivulauseessa, mutta yksikään juttu ei varsinaisesti käsitellyt näitä. Myöskään
uushenkisyyttä tai new agea käsitteleviä juttuja ei ollut. Aineiston perusteella uskontokuntiin
kuulumattomien tilastollinen määrä Suomen uskonnollisessa kentässä ja puoluelehtien sisäl-
lössä on ristiriitainen. Havainnosta herääkin kysymys muun muassa uskontokriittisenä
puolueena pidetyn SDP:n nykytilasta. Uskontoihin kriittisesti suhtautuvana puolueena SDP:n
Demokraatti-lehdessä olisi voinut olla uskonnottomiin ja ateismiin liittyviä uskontoihin kriitti-
sesti suhtautuvia juttuja, mutta näin ei ollut. Kertooko tämä mahdollisesti puolueen linjan
muuttumisesta uskontoa tai evankelis-luterilaista kirkkoa kohtaan?

²⁶⁷ Hokka et al. 2013, 14.

²⁶⁸ Aineistossa ei esiintynyt myöskään Horisontti-radio-ohjelmassa esille nostettuja kirkolliskokousedustajien
piispoille lähettämiä kirjeitä naispappeuteen liittyen.

Aineistossa ei ollut havaittavissa uskontokuntiin kuulumattomien lisäksi myöskään Niemelän tekemää havaintoa uskonnollisten juhlien vaikutuksesta lehtikirjoittelun määrälliseen kasvuun.²⁶⁹ Kristinuskon juhlat näkyivät lehtien sisällössä, mutta varsinaista lisääntymistä juttujen määrässä ei tapahtunut. Kristinuskon oli lisäksi ainoa uskontotraditio, jonka juhlista puoluelehdissä ylipääntään kirjoitettiin.

Valtakirkon ulkopuoliset vähemmistöihin liittyvät jutut kattoivat puoluelehtien uskonto-sisällöstä noin 30 prosenttia. Islamista ja katolisesta kirkosta kirjoitettiin lehdissä lähes saman verran ja näiden molempien käsittely liittyi vahvasti politiikkaan. Poliitiikan on aiemmin nähty hallitsevan erityisesti islam-uutisointia, mutta katoliseen kirkkoon liittyvä poliittisuus ei ole näkynyt aikaisemmassa uskonnon ja median tutkimuksessa. Katolisen kirkon poliittisuutta selittää mielestäni aineistossa vahvasti esillä ollut silloinen ulkoministeri Soini ja hänen katolinen ajattelutapansa erityisesti aborttiin liittyen. Aineiston perusteella voidaankin sanoa, että poliittinen journalismi näyttää melko herkästi tarttuvan poliitikon vakaumukseen, kun siihen on mahdollisuus. Sama havainto voidaan tehdä myös valtakirkon kohdalla, jossa politiikan vaikuttajan siirtyminen politiikasta papinuralle sai huomiota kaikissa lehdissä.

Aiemmin tässä tutkielmassa esitetty väite siitä, että uskontoa käsitellään mediassa usein ongelmien ja konfliktien kautta, ei näy puoluelehdissä muutoin kuin islamista ja katolisesta kirkosta uutisoidessa. Islamista kirjoitettiin pääosin ääriilikkeisiin kytkeytyneenä ja politiikan kautta, mutta näin tapahtui myös katolisen kirkon kohdalla. Islamin poliittisuutta osasin odottaa, mutta katolisen kirkon kohdalla näin ei ollut. Suomen uskonnollisessa kentässä katolinen kirkko on melko pieni yhdyskunta, minkä vuoksi juttujen määrällisesti suurehko esiintyvyys oli yllättävää. Islam puolestaan on Suomen uskonnollisessa kentässä kasvussa, erityisesti maahanmuuton vuoksi, minkä vuoksi yllättävää oli lähinnä juttujen vähyys. Lisäksi aineiston yksikään islamiin liittyvä juttu ei käsitellyt islamia kotimaan kontekstissa.

Aineistossa myös ortodoksisesta kirkosta kertovat jutut olivat poliittisia ja suurin osa näistä liittyi ulkomaihin. Tästä herää kysymys muun muassa siitä, miksi ortodoksinen kirkko ei kiinnostanut kotimaan asioissa? Ainoa kotimaahan kytkeytyvä juttu liittyikin ortodoksipoliittikkoon, ei varsinaisesti ortodoksiseen kirkkoon itsessään. Hokka, Valaskivi, Sumiala ja Laakso totesivat tutkimuksessaan, että ortodoksinen kirkko on tulkittu kuuluvaksi enemmän itäisen Suomen sanomalehdistöön²⁷⁰, mutta miten on puoluelehtien kohdalla? Puoluelehdet on kuitenkin mielestäni luotu kattamaan koko Suomen alueella asuvat puolueiden jäsenet, mutta tämä ei

²⁶⁹ Niemelä 2013, 64.

²⁷⁰ Hokka et al. 2013, 11.

aineiston perusteella oikeastaan näy lehden sisällössä, ainakaan tässä yhteydessä. Lisäksi Tairan mukaan ortodoksinen kirkko ei ole ollut kiinnostunut mediahuomiosta samaan tapaan kuin evankelis-luterilainen kirkko, mikä voi olla yksi selitys marginaaliselle esiintyvyydelle. Juttujen vähyys on kuitenkin linjassa Suomen uskonnollisen kentän kanssa sinänsä, kun ortodoksien määrä on Suomessa koko väestöstä vain noin parin prosentin luokkaa. Ortodoksisella kirkolla on Suomessa kuitenkin evankelis-luterilaisen kirkon tapaan julkisoikeudellinen asema, minkä vuoksi puoluelehdet olisivat voineet tarttua esimerkiksi valtion ja ortodoksisen kirkon välisiin suhteisiin.

Edellä mainittu puoluelehtien alueellisuus, vaikka lehdet on mielestäni luotu koko Suomen kattaviksi, näkyy osaltaan lehtien sisällössä. *Suomenmaa* kirjoitti selkeästi eniten valtakirkkoon liittyviä juttuja, mikä selittyy mielestäni Keskusta-puolueen vahvoilla kytköksillä maakuntiin ja alueisiin, joilla uskonnollisuus ja esimerkiksi herätysliikkeisiin kuuluminen on vahvempaa. ”Kaupunkilaisempina” puolueina ja puoluelehtinä SDP:n *Demokraatti* ja Kokoomuksen *Nykypäivä* olivat juttutarjonnassa enemmän kytköksissä valtakunnallisempiin asioihin ja ulkomaihin. Samankaltainen löydös tehtiin myös Hakan, Valaskiven, Sumialan ja Laakson tutkimuksessa, jossa *Helsingin Sanomat* valtakunnallisena lehtenä oli painottunut uskontojen kohdalla enemmän ulkomaiden asioihin, kun taas maakuntalehdissä kiinnosti enemmän kotimaa.

Alueellisuuden lisäksi puoluelehtien sisällöissä tuli esille myös puolueiden oma suhde uskuntoon, erityisesti valtakirkkoon. *Nykypäivässä* Kokoomuksen koti, uskonto, isänmaa -kolmiyhteys näkyi useampaan kertaan ja keskustalaisten uskonnollisuus näkyi *Suomenmaassa* selkeästi, kun uskonto (valtakirkko) oli esillä jo joidenkin lehtien kansikuvissa. Lisäksi *Suomenmaassa* oli juttumäärällisesti eniten uskontoja käsittelevää sisältöä. Aiemmin pohtimani keskustalaisten ja vanhoillislestadiolaisten välinen tiivis yhteys ei näkynyt *Suomenmaassa*, jossa oli vain yksi vanhoillislestadiolaisia varsinaisesti käsitellyt juttu. *Demokraatissa* puolestaan ei näkynyt SDP:n kriittinen suhtautuminen kirkkoon tai uskontoihin. Aiemman puoluelehtiin liittyvän tutkimuksen kohdalla esitellyn Leinosen pro gradu -tutkielman havainnot sadan vuoden takaa eivät enää korostu tai näy nykyisessä SDP:n lehdessä. Sen sijaan päätoimittaja Salmen kirjoituksissa oli ennako-oletukseni mukaisesti useita erityisesti evankelis-luterilaiseen kirkkoon liittyviä viittauksia, joissa korostui myös hänen oma opiskelu- ja työhistoriansa sekä pappisperheessä kasvaminen.

Puoluelehtien uskontosisältö oli aineiston perusteella suunnattu enimmäkseen aiemmin esitetyn oletetun lukijakunnan luettavaksi. Tämä havainto perustuu siihen, että suurin osa esimerkiksi haastatteluista liittyi keski-ikäiseen väestönosaan. Puolueiden nuorempi jäsenistö ei

myöskään päässyt kovinkaan usein itse ääneen uskontoa käsitellessä, mutta lehtiin oli kuitenkin haastateltu joitakin nuoria. Erityisesti nuoret saivat näkyvyyttä *Suomenmaassa*, jossa oli haastateltu niin nuoria kesätyöntekijöitä kuin seurakuntavaaliehdokkaitakin. Pohjoismaisten tutkimusten osoittamaa havaintoa nuorten ja median välisestä tiiviistä kytköksestä uskontoon liittyvissä kysymyksissä on puoluelehtien kohdalla huono arvioida. Koska nuorille suunnattuja uskontoja käsitteleviä juttuja ei esiintynyt, puoluelehdet eivät todennäköisesti ole se mediankanava, jossa uskontoon liittyviä kysymyksiä kohdataan ja pohditaan.

Varsinaisen ”sisällöllisen osan” lisäksi aineistosta kävi ilmi, että puoluelehtien toimittajista lähes kaikki kirjoittivat uskontoa käsitelleitä juttuja. *Suomenmaassa* ja *Nykyvässä* muutama toimittaja kirjoitti juttuja selkeästi eniten, kun taas *Demokraatin* toimittajien kohdalla oli eniten hajontaa. *Demokraatissa* aktiivisin uskonnosta kirjoittaja olikin itse päätoimittaja Salmi. Aineiston perusteella voidaan sanoa, että puoluelehtien toimittajat kirjoittavat mitä todennäköisimmin uskontoon liittyviä juttuja muiden juttujen ohella eikä uskonto aihepiirinä ole kenenkään varsinaista vastuualueita.

Uskontososiologian yksi perusdiskurssi on ollut uskonnon tuleminen entistä näkyvämmäksi ilmiöksi mediayhteiskunnassa. Tämän tutkielman aineiston perusteella uskonto ei kuitenkaan ole suomalaisissa puoluelehdissä kovinkaan näkyvä ilmiö. Kalenterivuoden ajalta kolmesta puoluelehdestä tuli analyysiyksiköitä yhteensä 131, kun taas Tairan sanomalehtitarkastelussa analyysiyksiköitä tuli viidessä arkipäivässä yli 200.²⁷¹ Tämä kertoo mielestäni selvästi sen, että uskonto ei ole puoluelehdissä loppujen lopuksi kovinkaan kiinnostava aihepiiri. Kaiken kaikkiaan juttumäärät olisivat mielestäni voineet olla myös suuremmat ottaen huomioon erityisesti uskonnon, valtion ja politiikan väliset suhteet sekä kirkon ja valtion pitkät perinteet.

Rajatun aineiston perusteella Hjarvardin uskonnon mediatisaatio-teoria ei saa puoluelehdistä varsinaista tukea väitteilleen. Yhden kalenterivuoden aineiston perusteella ei voida sanoa puoluelehtien ottaneen haltuunsa uskonnollisille instituutioille perinteisesti kuuluneita tehtäviä tai puoluelehtien maallistavaa vaikutusta. Tulkitsen median maallistavan vaikutuksen olevan yhteydessä uskontokritiikkiin, jota puoluelehdissä ei esiintynyt. Myöskään uskonnon ”banalisoitumiseen” olevia viitteitä puoluelehdissä ei esiintynyt.

Johdannossa esitellyt Roger Roylen väitteet kristinuskon hyvien uutisten levittämisestä, huonoilla uutisilla myymisestä ja tarinoista liittyen uskonnon harjoittajiin eivät osaltaan päde puoluelehtien kohdalla. Uskontoa, niin valtakirkkoa kuin vähemmistöjä, käsitelleet jutut olivat

²⁷¹ Taira 2014, 6.

niin sanotusti hyviä uutisia, mutta lehtiä ei varsinaisesti myyty huonoilla uutisilla. Tällä tarkoitetaan sitä, että uskonnot eivät olleet esimerkiksi lehtien kannessa esillä niin sanotusti huonossa valossa. Huonoilla uutisilla myyminen koskettaakin mielestäni enemmän sanoma- kuin aikakauslehtiä. Lisäksi tarinoissa, tässä yhteydessä haastatteluissa, ei pyritty saattamaan haastateltavaa huonoon valoon tai yritetty saada tätä näyttämään esimerkiksi tekopyhältä.

Lopuksi, kun mietitään puoluelehtiin liittyvää mahdollista jatkotutkimusta, olisi mielekästä selvittää esimerkiksi ajan tuomaa muutosta lehtien sisältöön. Kiinnostavaa olisi tietää, miten puoluelehtien kirjoittelu on muuttunut esimerkiksi parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Olisiko tällöin havaittavissa muutoksia esimerkiksi uskonnollisten juhlien näkymisessä, kun juhlat eivät tämän tutkielman aineiston perusteella kasvattaneet juttumääriä? Onko uskontoon liittyvän kirjoittelun määrä vaihdellut ja kuinka paljon? Miten maailmalla tapahtuneet asiat, esimerkiksi terrori-iskut, ovat mahdollisesti vaikuttaneet lehden uskontojournalismiin? Onko evankelis-luterilaisen valtakirkon esiintyvyys ollut aina näin suurta? Kokonaan uusi tutkimus saataisiin tuotettua jo sillä, että valittaisiin vain eri puoluelehdet. Koska aikaisempaa tutkimusta ei ole, syntyisi uusi hedelmällinen tutkimus jo pelkästään lehtiä vaihtamalla. Tällöin voisi tarkastella samaan tapaan vuotta 2018 ja nähdä, kirjoitetaanko samoista asioista myös muissa puoluelehdissä ja korostuvatko niissä samat teemat. Voidaanko muista lehdistä koostuva aineisto istuttaa suoraan tässä työssä käytettyihin kahteen pääteemaan ja näissä olleisiin alateemoihin? Miten valtakirkkoon ja vähemmistöihin liittyvien juttujen suhde näyttäytyy muissa lehdissä?

8. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

8.1. Lähteet

Demokraatti

- Alastalo, S. (2018). Kirkko ja rahat. *Demokraatti*, 15.11.2018, 8.
- Blomberg, A-L. (2018a). Nestorin ja 526 muun muistoksi. *Demokraatti*, 02.08.2018, 17.
- Blomberg, A-L. (2018b). Uskon demari. *Demokraatti*, 23.08.2018, 19.
- Blomberg, A-L. (2018c). Seurakunnissa päätetään isoista asioista. *Demokraatti*, 20.09.2018, 15.
- Blomberg, A-L. (2018d). Seurakuntavaaleissa äänestetään sunnuntaina. *Demokraatti*, 15.11.2018, 15.
- Hirvonen, E. (2018). Kuoleman puolesta. *Demokraatti*, 25.10.2018, 40.
- Hämäläinen, P. & Ranttilä, V. (2018). Sosialidemokratian ja kirkon yhteiset juuret. *Demokraatti*, 12.04.2018, 40.
- Ijäs, J. (2018a). Raamattu on vahva ase sodassa. *Demokraatti*, 25.01.2018, 28–29.
- Ijäs, J. (2018b). Ylpeästi kristitty. *Demokraatti*, 08.02.2018, 12–13.
- Kanala, K. (2018). Arsenal – rakkauteni. *Demokraatti*, 25.10.2018, 56–57.
- Kirves-Torvinen, V. (2018a). Humoristinen pala Suomen historiaa. *Demokraatti*, 25.01.2018, 52.
- Kirves-Torvinen, V. (2018b). Vartiotornista vapauteen. *Demokraatti*, 22.03.2018, 22–25.
- Kirves-Torvinen, V. (2018c). Toivon ja protestin ääni. *Demokraatti*, 11.10.2018, 18–21.
- Kotkamaa, H. (2018). Naisimaami Sheri Khankan tuo islamia nykyaikaan. *Demokraatti*, 04.10.2018, 10–11.
- Lennon, E. (2018). Abortti on Irlannissa yhä myös politiikkaa. *Demokraatti*, 14.06.2018, 14.
- Palmu, H. (2018). Valtaisimmeko kirkon?. *Demokraatti*, 22.03.2018, 41.
- Pischow, J. (2018). Soinin arvomaailma ei ole yhtä Suomen kansan kanssa. *Demokraatti*, 27.09.2018, 32.
- Ranta, V. (2018). Pilapiirros/karikatuuri Timo Soinista pukeutuneena papin vaatteisiin. *Demokraatti*, 27.09.2018, 4.
- Salmi, M. (2018a). Stockmannin harkintakyky petti. *Demokraatti*, 04.01.2018, 18.
- Salmi, M. (2018b). Piispa ja hänen keihäänkärkensä. *Demokraatti*, 18.01.2018, 22.
- Salmi, M. (2018c). Kansa on puhunut: koko Suomi halutaan pitää asuttuna. *Demokraatti*, 26.07.2018, 16.
- Salmi, M. (2018d). Ilmastoherätys rippileirillä. *Demokraatti*, 23.08.2018, 20.
- Salmi, M. (2018e). Puolue valitsi sinut. *Demokraatti*, 08.11.2018, 18.
- Sihto, H. (2018). Timo Soini, miehemme Vatikaanista. *Demokraatti*, 16.08.2018, 8.
- Strengell, J. (2018). Evankelisluterilainen kirkko on suvaitsevainen. *Demokraatti*, 06.09.2018, 39.
- Tietovisa (2018a). *Demokraatti*, 15.02.2018, 45.
- Tietovisa (2018b). *Demokraatti*, 21.06.2018, 60.
- Tietovisa (2018c). *Demokraatti*, 09.08.2018, 45.
- Tietovisa (2018d). *Demokraatti*, 16.08.2018, 37.
- Tietovisa (2018e). *Demokraatti*, 23.08.2018, 37.
- Tietovisa (2018f). *Demokraatti*, 08.11.2018, 37.
- Tietovisa (2018g). *Demokraatti*, 29.11.2018, 37.
- Toivonen, N. (2018). Millainen on post-luterilainen Suomi?. *Demokraatti*, 15.11.2018, 34.
- Vilva, N. (2018). Jumalten parantaja. *Demokraatti*, 08.03.2018, 21.
- Wahlstedt, P. (2018). Konservatiivien messiaat ja antikristukset. *Demokraatti*, 08.11.2018, 31.

- Yakupitiyage, T. & Higginbotham, W. (2018). Lasten traumat pahenevat Gazassa. *Demokraatti*, 24.05.2018, 14–15.
- Yusufzai, A. (2018). Pakistanin äänestäjät torjuivat ääriaineekset. *Demokraatti*, 23.08.2018, 15.

Nykypäivä

- Eskola, S. (2018a). Väärä tulkinta ja paljastava päiväkirja. *Nykypäivä* n: o 5/2018, 43.
- Eskola, S. (2018b). Mainio peruskurssi jihadista. *Nykypäivä* n: o 6/2018, 51.
- Jantunen, S. (2018). Katsotaanpa tulevaisuuteen. *Nykypäivä* n: o 7/2018, 28–29.
- Luukkonen, I. (2018a). Sadan vuoden sota. *Nykypäivä* n: o 2/2018, 36–38.
- Luukkonen, I. (2018b). Pettyneet etsivät johtajaa. *Nykypäivä* n: o 4/2018, 16–23.
- Luukkonen, I. (2018c). Juliste paljastaa kokoomuksen. *Nykypäivä* n: o 12/2018, 18–25.
- Pulli, H. (2018a). 4. Mitä?. *Nykypäivä* n: o 5/2018, 48.
- Pulli, H. (2018b). Paljon hyvää, paljon parannettavaa. *Nykypäivä* n: o 8/2018, 41.
- Pulli, H. (2018c). 3. Kuinka monta?. *Nykypäivä* n: o 11/2018, 48.
- Pulli, H. (2018d). Sata vuotta isänmaan asialla. *Nykypäivä* n: o 12/2018, 4.
- Satuli, H. (2018). Paha, pahempi, terrorismi. *Nykypäivä* n: o 1/2018, 23–31.
- Schauman, S. (2018a). Kirkkoon kuuluu nyt 71 prosenttia. *Nykypäivä* n: o 2/2018, 6.
- Schauman, S. (2018b). Ihmisen asialla. *Nykypäivä* n: o 6/2018, 34–39.
- Schauman, S. (2018c). Kohun jälkeen. *Nykypäivä* n: o 7/2018, 36–39.
- Schauman, S. (2018d). Epäily politikkojen motiiveista loukkaa. *Nykypäivä* n: o 8/2018, 9.
- Schauman, S. (2018e). ”Katupappi” jalkautuu sinne, missä ihmiset liikkuvat. *Nykypäivä* n: o 8/2018, 10.
- Schauman, S. (2018f). Keskustan ohjelmaa vielä odotellessa. *Nykypäivä* n: o 9/2018, 8.
- Schauman, S. (2018g). Ehdokasmäärä putosi viidenneksen. *Nykypäivä* n: o 10/2018, 7.
- Takatalo, J. (2018). Nuoret naiset edellä. *Nykypäivä* n: o 12/2018, 41.

Suomenmaa

- Alaranta-Saukko, M. (2018a). Suvivirressä soi haikeus – koulu loppuu kokonaan. *Suomenmaa*, 01.06.2018, 8.
- Alaranta-Saukko, M. (2018b). Suomi maallistuu, mutta rippikoulu pitää pintansa. *Suomenmaa*, 06.07.2018, 12–13.
- Heikkilä, L. (2018a). Sipilä avautui piispalle. *Suomenmaa*, 20.07.2018, 7.
- Heikkilä, L. (2018b). Kesätyö kasvattaa. *Suomenmaa*, 24.08.2018, 20–25.
- Hievanen, A. (2018). Sinut itsensä kanssa. *Suomenmaa*, 25.05.2018, 34–35.
- Lammi, H. (2018a). 75 000 makkaraa ja 42 000 paninia. *Suomenmaa*, 06.07.2018, 10–11.
- Lammi, H. (2018b). Kirkkoon kyllästynyt Kekkonen. *Suomenmaa*, 12.10.2018, 7.
- Lammi, H. (2018c). Omantunnon asia. *Suomenmaa*, 21.12.2018, 26–31.
- Lammi, H. & Pohjola, P. (2018). Kiiluvasilmäinen isä Mitro. *Suomenmaa*, 09.03.2018, 30.
- Lankinen, K. (2018). Sovintopuheen muistolle. *Suomenmaa*, 11.05.2018, 10–11.
- Levo, T. (2018). Joulusta on tullut eriarvoistava kaupan juhla. *Suomenmaa*, 21.12.2018, 39.
- Luodonpää, R. (2018a). Miten hautausmaiden kynttiläjäte kierrätetään? *Suomenmaa*, 02.11.2018, 9.
- Luodonpää, R. (2018b). Uudet kasvot ovat kirkon elinehto. *Suomenmaa*, 02.11.2018, 10–11.
- Luodonpää, R. (2018c). Kirkon viesti ei tavoittanut nuoria. *Suomenmaa*, 23.11.2018, 11.
- Manninen, P. (2018a). Tohtorien taisto arkkipiispan tuolista. *Suomenmaa*, 05.01.2018, 7.
- Manninen, P. (2018b). Arkkipiispan tuolista kahden piispan ottelu. *Suomenmaa*, 02.02.2018, 16–17.
- Manninen, P. (2018c). Ken on mahtavin?. *Suomenmaa*, 29.03.2018, 10–11.
- Manninen, P. (2018d). Arkkipiispa varoo suuria sanoja. *Suomenmaa*, 04.05.2018, 16–19.

- Määttä, J. (2018a). Arkkipiispan vaihtuminen värittää kirkon pääsiäistä. *Suomenmaa*, 29.03.2018, 4.
- Määttä, J. (2018b). Joulutauko tulee tarpeeseen myös politiikassa. *Suomenmaa*, 21.12.2018, 4.
- Nenonen, J. (2018a). Maallinen pääsiäinen. *Suomenmaa*, 29.03.2018, 44.
- Nenonen, J. (2018b). Juhannus on juhla. *Suomenmaa*, 21.06.2018, 44.
- Nissilä, S. (2018a). Vaalitunnelma tiivistyi. *Suomenmaa*, 26.01.2018, 10–11.
- Nissilä, S. (2018b). Karheiden miesten sielunpaimen. *Suomenmaa*, 21.12.2018, 32–33.
- Pohjala, P. (2018a). Korhosen perhe koettelee lasiaivoja. *Suomenmaa*, 16.02.2018, 14–17.
- Pohjala, P. (2018b). Kaikille tilaa riittää. *Suomenmaa*, 18.05.2018, 16–19.
- Pohjala, P. (2018c). Sipilä pitää Soinin aborttikantaa henkilökohtaisena. *Suomenmaa*, 17.08.2018, 40.
- Riski, J. & Manninen, J. (2018). Rovasti ja prinsessa. *Suomenmaa*, 06.07.2018, 26–27.
- Ristisana (2018). *Suomenmaa*, 31.08.2018, 41.
- Tietotesti (2018a). *Suomenmaa*, 23.03.2018, 56.
- Tietotesti (2018b). *Suomenmaa*, 29.03.2018, 40.
- Tietotesti (2018c). *Suomenmaa*, 13.04.2018, 40.
- Tietotesti (2018d). *Suomenmaa*, 08.06.2018, 56.
- Tietotesti (2018e). *Suomenmaa*, 06.07.2018, 40.
- Tietotesti (2018f). *Suomenmaa*, 10.08.2018, 40.
- Tietotesti (2018g). *Suomenmaa*, 24.08.2018, 40.
- Tietotesti (2018h). *Suomenmaa*, 05.10.2018, 40.
- Tietotesti (2018i). *Suomenmaa*, 16.11.2018, 40.
- Tietotesti (2018j). *Suomenmaa*, 21.12.2018, 44.
- Vänttilä, S. (2018a). Putin riisui paitansa. *Suomenmaa*, 26.01.2018, 14.
- Vänttilä, S. (2018b). Kiista kirkosta. *Suomenmaa*, 23.02.2018, 18–22.
- Vänttilä, S. (2018c). Islamin roolista terrorismissa ei osata keskustella. *Suomenmaa*, 16.03.2018, 7.
- Vänttilä, S. (2018d). Viimeinen lohduttaja. *Suomenmaa*, 29.03.2018, 24–25.
- Vänttilä, S. (2018e). Pääsiäinen Jerusalemissa. *Suomenmaa*, 06.04.2018, 12.
- Vänttilä, S. (2018f). Seppo Kääriäiselle sauna on pyhä paikka. *Suomenmaa*, 21.06.2018, 28–29.
- Vänttilä, S. (2018g). Paavi Baltiassa. *Suomenmaa*, 28.09.2018, 14.
- Vänttilä, S. (2018h). Kirkkopoliittikkaa. *Suomenmaa*, 19.10.2018, 12.
- Vänttilä, S. (2018i). Valon juhla. *Suomenmaa*, 09.11.2018, 10.
- Wilén, P. (2018). Seurakunnissa neuvosto kiinnostaa enemmän kuin valtuusto. *Suomenmaa*, 28.09.2018, 40.

8.2. Kirjallisuus

- Arvot ja periaateohjelma (s.a.). *Kansallinen Kokoomus*. <https://www.kokoomus.fi/tietoa-kokoomuksesta/arvot-periaateohjelma/> (luettu 20.01.2020).
- Arvot, missio, visio (s.a.). *Suomen Keskusta rp*. <https://www.keskusta.fi/Suomeksi/Ohjelmia-ja-politiikkaa/Arvot,-missio,-visio> (luettu 20.01.2020).
- Bjurström, E. (2019). Vihreät lopettaa Vihreä Lanka -puoluelehden rahoittamisen, johtaa lehden lakkauttamiseen – Päätoimittaja: Uhka demokratialle. *Yle Uutiset*, 23.10.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11032792> (luettu 14.02.2020).
- Demokraatin päätoimittaja Mikko Salmi on valittu Oulun viestintäjohtajaksi. (2019). *Demokraatti.fi*, 12.02.2019. <https://demokraatti.fi/demokraatin-paatoimittaja-mikko-salmion-valittu-oulu-viestintajohtajaksi> (luettu 17.01.2020).
- Demokraatti Mediakortti (2020). *Demokraatti.fi*, https://wp.demokraatti.fi/wp-content/uploads/2020/03/Demokraatti_mediakortti_2020.pdf (luettu 17.01.2020).
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus Laadulliseen Tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Europe's Growing Muslim Population (2017). *Pew Research Center*, 29.11.2017. <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (luettu 10.02.2020).
- Försen, L. (2019). Puoluelehdet eivät kosiskele uutta yleisöä – nuori lukija on jo poliittisesti valveutunut. *Tutka.pro*, 31.10.2019. <https://tutka.pro/yhteiskunta/puoluelehdet-eivat-kosiskele-uutta-yleisoa-nuori-lukija-on-jo-poliittisesti-valveutunut/> (luettu 12.02.2020).
- Hjarvard, S. (2008). The mediatization of religion: A theory of the media as agents of religious change. *Nordic Journal of Media Studies*, 6, 9–26. https://doi.org/10.1386/nl.6.1.9_1
- Hjarvard, S. (2011). The mediatization of religion: Theorising religion, media and social change. *Culture and Religion*, 12: 2, 119–135. DOI: 10.1080/14755610.2011.579719
- Hjarvard, S. (2012). Three Forms of Mediatized Religion: Changing the Public Face of Religion. Teoksessa: S. Hjarvard & M. Lövheim (ed.), *Mediatization and religion: Nordic perspectives*, 21–44. Göteborg: Nordicom.
- Hokka, J., Valaskivi, K., Sumiala, J. & Laakso, S. (2013). Suomalaiset sanomalehdet uskonnollisen maiseman tuottajina: Uskontojournalismi Helsingin Sanomissa, Ilkassa, Kalevassa ja Karjalaisessa vuosina 2007–2011. *Media & viestintä* 36 (2013): 2, 6–21.
- Hoover, S. M. (2011). Religion and The Media. Teoksessa: P. B. Clarke (ed.), *The Oxford handbook of the sociology of religion*, 688–704. Oxford: Oxford University Press.
- Horisontti (2018). Uskontojen uutisvuosi 2018. *Yle Radio 1*, 30.12.2018. <https://arena.yle.fi/audio/1-4589481> (kuunneltu 18.04.2020).

- Juusela, P. (2019). Asiantuntijat Tieteen päivillä Helsingissä: Uskonnot edistävät demokratiaa, kunhan ne eivät saa poliittista valtaa. *Kirkko ja Kaupunki*, 15.01.2019. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/uskontojen-rooli-kasvaa-maailmassa-oleellista-on-mihin-uskontoa-kaytetaan-ja-miten-kohtaamme-toisin-uskovat#3617fd45> (luettu 14.02.2020).
- Kaarela, A. (2015). Ilmestyskertojen harveneminen ei merkitse puoluelehtien kuolemaa. *Suomenmaa.fi*, 31.12.2015. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/ilmestymiskertojen-harveneminen-ei-merkitse-puoluelehtien-kuolemaa-6.3.67009.b704755b46> (luettu 12.02.2020).
- Kirkkolaki (1993). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054> (luettu 14.02.2020).
- Kirkon ja valtion suhde – ikuisuuskysymys myös SDP:lle. (2013). *Demokraatti.fi*, 08.12.2013. <https://demokraatti.fi/kirkon-ja-valtion-suhde-ikuisuuskysymys-myos-sdplle/> (luettu 10.02.2020).
- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: J. Aaltola, R. Valli & S. Herkama (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 5., uudistettu ja täydennetty painos, 62–74. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koiranen, I., Koivula, A., Saarinen, A. & Räsänen, P. (2017). *Puolueiden rakenteet ja jäsenistön verkostot*. Helsinki: KAKS - Kunnallisan alan kehittämissäätiö.
- Koistinen, A. (2018). *Kirkko, puolueet ja yhteisövero: Puolueiden suhtautuminen kirkon osuuteen yhteisöverosta vuosina 2003–2013*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kontio, P. (2013). Professori: Lestadiolaisuutisointi voi vääristää mielikuvia. *Suomenmaa.fi*, 30.06.2013. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/professori-lestadiolaisuutisointi-voivaaristaa-mielikuvia-6.3.48984.b98192b2f7> (luettu 24.03.2020).
- Koskinen, T. (2015). Puoluelehdet Demokraatti ja Suomenmaa ilmestyvät kohta viikkolehtinä – mutta verkko vetää. *Savon Sanomat*, 28.12.2015. <https://www.savonsanomat.fi/kotimaa/Puoluelehdet-Demokraatti-ja-Suomenmaa-ilmestyvat-kohta-viikkolehtina---mutta-verkko-vetaa/548374> (luettu 20.03.2020).
- Lammi, H. (2019). Uskonto on keskustassa omantunnon asia – "Niin ateistin, hindun kuin buddhistinkin pitää voida toimia puolueessa". *Suomenmaa.fi*, 21.04.2019. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/uskonto-on-keskustassa-omantunnon-asia--34niin-ateistin-hindun-kuin-buddhistinkin-pitaa-voida-toimia-puolueessa34-6.3.494188.e468c7a24d> (luettu 10.02.2020).
- Leinonen, J. (1983). *Suomen sosialidemokraatin kirkkoa ja uskontoa koskevat artikkelit 1918–1939: Lehdistötutkimus Suomen sosialidemokraatin suhtautumisesta kirkkoon ja uskontoon kansalaisodasta talvisotaan*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Luodonpää, R. (2018d). Suomenmaan 110-vuotisjuhlalehti ilmestyy perjantaina – Katso videolta, millaista toimituksen työ on tänä päivänä. *Suomenmaa.fi*, 23.11.2018.

- <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/suomenmaan-110vuotisjuhlalehti-ilmestyy-perjantaina--katso-videlto-millaista-toimituksen-tyo-on-tana-paivana-6.3.442474.27b3bedfec> (luettu 27.01.2020).
- Lövheim, M. (2012). Religious socialization in the media age. *Nordic Journal of Religion & Society*, Vol. 25 Issue 2, 151–168.
- Maasilta, M., Rahkonen, J. & Raittila, P. (2008). *Islam suomalaisissa joukkoviestimissä*. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A 103. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Malkavaara, M. (2017). Luterilaisuuden vaikutus kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Teoksessa: R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg (toim.), *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. 46–64. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Manninen, A. (2013). Suomenmaa ei ole myynyt aatettaan. *Suomenmaa.fi*, 08.11.2013. <https://www.suomenmaa.fi/paakirjoitus/suomenmaa-ei-ole-myynt-aatettaan-6.3.50378.077c174113> (luettu 17.04.2020).
- Mervola, P. (2019). Ensin vaikenivat puolueiden aseet. *Keskisuomalainen*, 25.10.2019. <https://www.ksml.fi/paakirjoitus/nimella/Ensin-vaikenivat-puolueiden-aseet/1456870> (luettu 12.02.2020).
- Moberg, M. & Sjö, S. (2012). The Evangelical Lutheran Church and the Media in Post-Secular Finland. Teoksessa: S. Hjarvard & M. Lövheim (ed.), *Mediatization and religion: Nordic perspectives*, 79–91. Göteborg: Nordicom.
- Niemelä, K. (2003). Uskonnollisuus eri väestöryhmissä. Teoksessa: K. Kääriäinen, K. Ketola & K. Niemelä (toim.), *Moderni kirkkokansa: Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella*, 122–147. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Niemelä, K. (2013). Sanomalehdet uskonnollisen muutoksen edelläkävijöinä. *Media & viestintä: kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen lehti*, 36(2), p. 6.
- Niiranen, P. (2013). Kirkko tihentyvässä mediavirrassa. Teoksessa: H. Palmu, H. Salomäki, K. Ketola & K. Niemelä (toim.), *Haastettu kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*, 61–63. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Nykypäivä-verkkosivut (s.a.). <http://www.nykypaiva.org>. (luettu 17.01.2020).
- Ortodoksinen kirkko Suomessa (s.a.). Suomen ortodoksinen kirkko. <https://ort.fi/tutustu-ortodoksiseen-kirkkoon/ortodoksinen-kirkko-suomessa> (luettu 10.04.2020).
- Periaateohjelma (s.a.). *Suomen Keskusta rp*. <https://www.keskusta.fi/Suomeksi/Ohjelmia-japolitiikka/Periaateohjelma> (luettu 20.01.2020).
- Raittila, P. & Maasilta, M. (2008). Silmäyksiä islamin esittämiseen suomalaisessa journalismissa. Teoksessa: M. Juntunen, T. Martikainen & T. Sakaranaho (toim.), *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*, 225–243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Repstad, P. (2019). More Dialogue between Approaches: Everyday Religion and Political Religion. Teoksessa: P. Repstad (ed.), *Political religion, everyday religion: Sociological trends*, 55–66. Leiden: Brill.
- Royle, R. (2013). Popular Media, News and Religion. Teoksessa: J. Mitchell & O. Gower (ed.), *Religion and the news*, 1st Edition, 153–160. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Ruohonen, S. (2014). Poliittisen journalismin loistava tulevaisuus. *Eduskuntatutkimuksen keskuksen Blogi, Turun yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos*. <https://blogit.utu.fi/ekeskus/category/puoluelehdet/> (luettu 12.02.2020).
- Ruohonen, S. (2019). Loppuvatko puoluelehdet juuri, kun niitä tarvitaan? *Politiikasta.fi*, 29.11.2019. <https://politiikasta.fi/loppuvatko-puoluelehdet-juuri-kun-niita-eniten-tarvitaan/> (luettu 12.02.2020).
- Ruusunen, A. (2008). *Todeksi uskottua: Kansandemokraattinen Neuvostoliitto-journalismi rajapinnan tulkina vuosina 1964–1973*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Salmi, M. (s.a.). Minun tieni, *Mikko Salmen blogi*. <https://www.mikkosalmi.com/minun-tieni/> (luettu 17.01.2020).
- Salokangas, R. (1982). *Puolueen aseet: maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Salomäki, H. (2019). Kirkon ja kristinuskon asema Suomessa 2020–2030 -luvulla – uskonto-sosiologinen tarkastelu. *Iustitia* 36 (2019), 102–118.
- Saukkonen, P. (2007). *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- SDP nimesi eurovaaliehdokkaita. (2013). *SDP – Sosialidemokraatit*. <https://sdp.fi/fi/blog/sdp-nimesi-eurovaaliehdokkaita/> (luettu 20.03.2020).
- Sohlberg, J. & Ketola, K. (2016). Uskonnolliset yhteisöt Suomessa. Teoksessa: K. Ketola, M. Hytönen, V. Salminen, J. Sohlberg & L. Sorsa (toim.), *Osallistuva luterilaisuus: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: tutkimus kirkosta ja suomalaisista*, 15–46. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Sosialidemokratia – Mitä sosialidemokratia on? (s.a.). *SDP – Sosialidemokraatit*. <https://sdp.fi/fi/tutustu/sosialidemokratia/> (luettu 20.01.2020).
- Sosialidemokratian periaatteet (s.a.). *SDP – Sosialidemokraatit*. <https://sdp.fi/fi/tutustu/sosialidemokratian-periaatteet/> (luettu 20.01.2020).
- Sorsa, L. (2015). *Kirkkona valtiossa. Katsaus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtiosuhteen edellytyksiin ja uudistuspaineisiin*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 41.

- Sumiala, J. (2018). Uskonto mediayhteiskunnassa. Teoksessa: K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.), *Uskontososiologia* (Eetos-julkaisuja; No. 20), 278–290. Turku: Eetos.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Vuosikatsaus 2015, Liitetaulukko 6. Väestö uskonnollisen yhdyskunnan mukaan 2000–2015. Helsinki: Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/01/vaerak_2015_01_2016-09-23_tau_006_fi.html (luettu 10.02.2020).
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. Vuosikatsaus 2017. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaerak/2017/01/vaerak_2017_01_2018-10-01_tie_001_fi.html (luettu 04.03.2020).
- Suomenmaa-verkkosivut (s.a.). <https://www.suomenmaa.fi> (luettu 20.01.2020).
- Suomenmaa Mediakortti (2020). *Suomenmaa.fi*, <http://mediamyyni.suomenmaa.fi> (luettu 20.01.2020).
- Säävälä, H. (2012). Uskonto on rasite politiikassa. *Yle Uutiset*, 25.07.2012. <https://yle.fi/uutiset/3-6222202> (luettu 14.02.2020).
- Taira, T. (2014). Uskonto suomalaisissa sanomalehdissä tavallisena päivänä. *Uskonnontutkija*, 3(2).
- Taira, T. (2015). *Pehmeitä kumouksia: Uskonto, media, nykyaika*. Turku: Eetos.
- Taira, T., Martikainen, T. & Ketola, K. (2018). Johdanto: uskonnon sosiologinen tutkimus. Teoksessa: K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.), *Uskontososiologia* (Eetos-julkaisuja; No. 20), 11–32. Turku: Eetos.
- Tapanainen, M. (2018). Valemedia, valtamedia, vastamedia. *Kansanuutiset*, 08.04.2018. <https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3880029-valemedia-valtamedia-vastamedia> (luettu 12.02.2020).
- Teikari, E. (1973). *Suomen oikeistoradikaalinen lehdistö vuosina 1930–1944*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tieteen termipankki (s.a.). Nimitys: julkisoikeudellinen yhteisö. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:julkisoikeudellinen_yhteisö (luettu 18.04.2020).
- Tieteen termipankki (s.a.). Nimitys: complexity. http://tieteentermipankki.fi/wiki/Clean_Energy_Research:complexity (luettu 18.04.2020).
- Tikkala, H. (2018). Ylen kannatusmittaus: Demareista selkeästi suosituin puolue, sinisten tulevaisuus näyttää entistä synkemmältä. *Yle Uutiset*, 10.08.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10343087> (luettu 21.01.2020).
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

- Töyry, M. (2009). Lukijalähtöisyys aikakauslehtijournalismissa. Teoksessa: E. Väliverronen (toim.), *Journalismi murroksessa*, 129–149. Helsinki: Gaudeamus.
- Uutispäivä Demarista Demokraatti. (2012). *STT*, 01.03.2012. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/uutispäivä-demarista-demokraatti?publisherId=4313&releaseId=54352> (luettu 20.03.2020).
- Valtionkirkko ja kansankirkko (s.a.). *Suomen Evankelis-luterilainen Kirkko*. <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkko-ja-yhteiskunta/valtionkirkko-ja-kansankirkko#6e6faa4b> (luettu 10.02.2020).
- Verkkouutiset-verkkosivut (s.a.). <https://www.verkkouutiset.fi> (luettu 28.01.2020).
- Virrantä, R. (2017). Demokraatti kasvatti eniten lukijamääräänsä – Mikko Salmi kertoo, miten se tehtiin. *Suomen Lehdistö*, 15.09.2017. <https://suomenlehdisto.fi/demokraatti-kasvatti-eniten-lukijamaaraansa-mikko-salmi-kertoo-miten-se-tehtiin/> (luettu 03.03.2020).
- Wass, H., Hiilamo, H. & Gävert, T. (2018). Seurakuntavaalit demokratian stressitestissä. *Politiikasta.fi*, 29.11.2018. <https://politiikasta.fi/seurakuntavaalit-demokratian-stressitestina/> (luettu 20.03.2020).